

Güz
Spring
Осень

Yıl / Year / Год:

2023

Sayı / Issue / Номер:

57

KARADENİZ

ISSN: 1308-6200

<http://dergikaradeniz.com>

ULUSLARARASI
BİLİMSEL DERGİ

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

SAHİBİ / OWNER / УЧРЕДИТЕЛЬ

Hayrettin İVGİN

Konur Sokak 66/7 Bakanlıklar- ANKARA
(+90) 312 4259353 – hayrettinivgin@gmail.com

BAŞ EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF / ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK
Ardahan University

REDAKSİYON / REDACTION / РЕДАКЦИЯ

TÜRKÇE / TURKISH / ТУРЕЦКИЙ

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK (Ardahan University)

İNGİLİZCE / ENGLISH / АНГЛИЙСКИЙ

Dr. Eray KARA (Giresun University)

RUSÇA / RUSSIAN / РУССКИЙ

Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ (Kars Kafkas University)

YAZIŞMA ADRESİ / CORRESPONDANCE ADDRESS / АДРЕС ДЛЯ КОРРЕСПОНДЕНЦИИ

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-Ardahan/TÜRKİYE
Tel.: (+90) 5308852928 E-mail: dergikaradeniz@gmail.com

TEKNİK DESTEK / TECHNICAL SUPPORT / ТЕХНИЧЕСКАЯ ПОДДЕРЖКА**A. Alper ALTINKAYNAK**Tel: +996 709 364 880 (Whatsapp / Telegram)
dergikaradeniz@gmail.com / karadeniz@kulturajans.com**EDİTÖRLER / EDITORS / РЕДАКТОРЫ**

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK ORCID: 0000-0003-1105-0479 erdoganaltinkaynak[@]ardahan.edu.tr	Halk Edebiyatı Ardahan Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ ORCID: 0000-0002-6682-8455 bayramdurbilmez[@]gmail.com	Aşık Edebiyatı Nevşehir Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Rezan KARAKAŞ ORCID: 0000-0001-9138-3825 rezankarakas[@]hotmail.com	Halk Edebiyatı Siirt Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Ceval KAYA ORCID: 0000-0002-6872-6145 cevalkaya[@]ardahan.edu.tr	Eski Türk Dili Ardahan Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Ahmet BURAN ORCID: 0000-0002-8430-1008 buran.ahmet[@]gmail.com	Dil- Dilbilim Fırat Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Bahattin ÇELİK ORCID: 0000-0001-8386-0062 c.bahattin[@]gmail.com	Arkeoloji İğdir Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Aleksandre MGHEBRİSHVİLİ ORCID: 0000-0002-4275-2417 aleqsandre.m[@]gmail.com	Gürcü Dili ve Edebiyatı Gori Devlet Üniversitesi Gürcistan
Prof. Dr. Giorgi SOSIASHVILI ORCID: 0000-0002-2406-8662 Giorgisosiashvili[@]gmail.com	Gürcistan Tarihi Gori Devlet Üniversitesi Gürcistan
Prof. Dr. Remzi KILIÇ ORCID: 0000-0002-2815-6360 kilicremzi[@]gmail.com	Tarih Erciyes Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU ORCID: 0000-0002-6211-8114 telliogluibrahim[@]gmail.com	Tarih Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Roin KAVRELİSHVİLİ ORCID: 0000-0001-5829-8557 roinkav[@]gmail.com	Yakıncağ Tarihi Kars Kafkas Üniversitesi Gürcistan
Prof. Dr. Enver SARI ORCID: 0000-0002-7623-6832 enversari[@]hotmail.com	Psikoloji Giresun Üniversitesi Türkiye

Prof. Dr. Enver TÖRE ORCID: 0000-0002-2074-3608 entor[]artvin.edu.tr	Tiyatro Artvin Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Fatih BAŞBUĞ ORCID: 0000-0001-7600-273X fbaşbug[]gmail.com	Sanat Tarihi Akdeniz Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA ORCID: 0000-0003-0260-7538 harundemirkaya[]hotmail.com	Yönetim ve Strateji İstanbul Arel Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Yakup ÇELİK ORCID: 0000-0001-9252-8221 ycelik1234[]gmail.com	Yeni Türk Edebiyatı İstanbul Kültür Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Ghadir GOLKARIAN ORCID: 0000-0003-3801-7989 gh.golkarian[]gmail.com	İran-Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Yakın Doğu Üniversitesi KKTC
Prof. Dr. Layli UKUBAYEVA ORCID: 0000-0002-4688-0651 layli.ukubaeva[]manas.edu.kg	Kırgız Dili ve Edebiyatı Manas Üniversitesi Kırgızistan
Prof. Dr. Remzi DEVLETOV ORCID: 0000-0002-1521-0305 remzidevletov[]mail.ru	Rus Dili ve Edebiyatı Kırım Tatar Devlet Milli Tiyatrosu Rusya
Prof. Dr. Elena ARABADJI ORCID: 0000-0002-7549-9673 olena.arabadji[]gmail.com	Ukrayna Dili ve Edebiyatı Melitopol Devlet Üniversitesi Ukrayna
Prof. Dr. Sibel CENGİZ ORCID: 0000-0002-3582-5454 sibecengiz[]ardahan.edu.tr	İktisat Ardahan Üniversitesi Türkiye
Prof. Dr. Ahmet İÇLİ ORCID: 0000-0002-7478-7518 ahmet.icli[]batman.edu.tr	Eski Türk Edebiyatı Batman Üniversitesi Türkiye
Doç. Dr. Alptürk AKÇÖLTEKİN ORCID: 0000-0001-6694-1346 alp7501[]gmail.com	Eğitim Bilimleri Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Türkiye
Doç. Dr. Ergali ESBOSUN ORCID: 0000-0002-5477-2116 ergaliesb[]mail.ru	Kazak Dili ve Edebiyatı Abay Kazak Devlet Pedagoji Üniversitesi Kazakistan
Doç. Dr. Faig ELEKBERLİ ORCID: 0000-0002-8865-568X faielekber[]gmail.com	Felsefe Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Azerbaycan
Doç. Dr. Mehmet TEYFUR ORCID: 0000-0001-7573-0241 teyfur1965[]gmail.com	Felsefe Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Türkiye
Doç. Dr. Semra ÇEVİK ORCID: 0000-0001-5291-243X semracevik[]yahoo.com	Resim Ardahan Üniversitesi Türkiye

Doç. Dr. Zafer AYKANAT ORCID: 0000-0003-3160-933X zaferaykanat[@]ardahan.edu.tr	İşletme Ardahan Üniversitesi Türkiye
Doç. Dr. Ömer BİLEN ORCID: 0000-0001-7198-8421 omer.bilen[@]btu.edu.tr	İstatistik, Nicel Karar Yöntemleri Bursa Teknik Üniversitesi Türkiye
Dr. Öğretim Üyesi Arif Cem TOPUZ ORCID: 0000-0002-5110-5334 arifcemtopuz[@]ardahan.edu.tr	Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ardahan Üniversitesi Türkiye
Dr. Şelale RAMAZANOVA ORCID: 0000-0002-3252-6504 shramazan18[@]gmail.com	Rus Dili ve Edebiyatı Ardahan Üniversitesi Türkiye
Dr. Öğretim Üyesi Arif KALA ORCID: 0000-0003-2572-2264 kalaarif[@]hotmail.com	Sosyoloji Munzur Üniversitesi Türkiye
Dr. Öğretim Üyesi Kutay ÜSTÜN ORCID: 0000-0003-1840-6562 kutayustun[@]ardahan.edu.tr	Uluslararası İlişkiler Ardahan Üniversitesi Türkiye
Dr. Öğretim Üyesi Sami PATACI ORCID: 0000-0003-1840-6562 samipataci[@]ardahan.edu.tr	Sanat Tarihi Ardahan Üniversitesi Türkiye

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD / РЕДКОЛЛЕГИЯ

Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ Maltepe Üniversitesi / Türkiye	ORCID: 0000-0001-6627-3042 r_korkmaz[@]hotmail.com
Prof. Dr. Faruk ÇOLAK Niğde Üniversitesi / Türkiye	ORCID: 0000-0001-5438-8432 fcolak[@]ohu.edu.tr
Prof. Dr. Hikmet KORAS Niğde Üniversitesi / Türkiye	ORCID: 0000-0001-7045-2510 hikmetkoras[@]ohu.edu.tr
Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT Akdeniz Üniversitesi / Türkiye	ORCID: 0000-0001-9116-9706 karadavutz[@]yahoo.com
Prof. Dr. Ihsan BULUT Akdeniz Üniversitesi / Türkiye	ORCID: 0000-0002-4873-3479 ihsanbulut[@]akdeniz.edu.tr
Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ Marmara Üniversitesi / Türkiye	ORCID: 0000-0003-4179-7645 altas68[@]gmail.com
Prof. Dr. Betül KARAGÖZ Giresun Üniversitesi / Türkiye	ORCID: 0000-0002-9997-8898 betul.karagoz[@]giresun.edu.tr
Prof. Dr. Elfina SIBGATULLINA Rusya Bilimler Akademisi / Rusya	ORCID: 0000-0001-5755-8687 alfina2003[@]yandex.ru
Prof. Dr. Suleyman KAYIPOV İlimler Akademisi / Kırgızistan	ORCID: 0000-0002-3036-9744 sulaymankayipov[@]hotmail.com
Prof. Dr. Nikoloz AKHALKATSI Samtskhe-Javakheti State University / Gürcistan	ORCID: 0000-0001-7814-2103 nikoaxal[@]gmail.com
Doç. Dr. Vasil MOSIASHVILI Samtskhe-Javakheti State University / Gürcistan	ORCID: 0000-0002-3975-2723 vasilmosiashvili[@]gmail.com
Prof. Dr. Baltabay ABDIGAZIULI Abay Üniversitesi / Kazakistan	ORCID: 0000-0002-4191-0831 b.abdigaziuli[@]mail.ru
Prof. Dr. Seyfeddin RZASOY Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi / Azerbaycan	ORCID: 0000-0002-9708-7055 seyfeddin_rzasoy[@]mail.ru

BASKI / PRESS / ИЗДАТЕЛЬСТВО**Step Digital**

1420 Cadde No 58/5

06378 İvedik – OSB Yeni Mahalle/ANKARA

Tel: 0312 3958571 - Sertifika No: 47479

İÇİNDEKİLER / CONTENTS / СОДЕРЖАНИЕ

Yazar Author Автор	Başlık Title Заглавие	Sayfa Page Страницы
Ümit Ünsal KAYA Şerife Burcu KAYA	BAYAT - AFYONKARAHİSAR YÖRESİ AĞITLARI LOCAL LAMENTS OF BAYAT / AFYONKARAHİSAR МЕСТНЫЕ ПЛАЧИ БАЯТА / АФЬОНКАРАХИСАР	1-15
Selime DÖĞER Murat KASIMOĞLU	DEĞERLERLE LİDERLİK ALGISININ ADALET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ; KAMU KURUMUNDA BİR ARAŞTIRMA THE EFFECT OF VALUES-BASED LEADERSHIP PERCEPTION ON JUSTICE; A STUDY IN A PUBLIC FOUNDATION ЛИДЕР С ЦЕННОТЯМИ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА СПРАВЕДЛИВОСТЬ: НА ПРИМЕРЕ ОДНОГО ГОСУДАРСТВЕННЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ	16-38
Ash ÖZTÜRK TERZİ	GÖÇ EDENLERİN TANIMLANMA SORUNSALINI GÖÇ İDARESİ BAŞKANLIĞININ “MİSAFİRİMSİN” ADLI KAMU SPOTU ÜZERİNDEN OKUMAK INTERPRETING THE PROBLEM OF IDENTIFICATION OF MIGRANTS THROUGH THE PUBLIC SPOT “YOU ARE MY GUEST” BY THE DIRECTORATE OF MIGRATION MANAGEMENT ПРОБЛЕМЫ ИДЕНТИФИКАЦИИ ЭМИГРАНТОВ И ОПРЕДЕЛЕНИЕ СМЫСЛА ПУБЛИЧНОЙ СТАТЬИ ИММИГРАЦИОННОЙ СЛУЖБЫ “ВЫ НАШ ГОСТЬ”	39-54

Memet ABUKAN	ŞEHİRİYÂR'IN GÖNDERME YAPTIĞI ŞAİRLER ÜZERİNDEN İRAN'DA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNE DAİR BİR OKUMA DENEMESİ A READING APPROACH TO THE TEACHING OF TURKISH IN IRAN THROUGH THE POETS REFERRED TO BY SHAHRIYAR ПРОИЗВЕДЕНИЯ ШЕХРИЯРА И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ОБУЧЕНИЕ ТУРЕЦКОМУ ЯЗЫКУ В ИРАНЕ	55-68
Mehmet Ferhat ERDOĞAN	BAHR-İ AHMER, BEZM-İ ALEM VE MİTHATPAŞA VAPURLARININ KARADENİZ'DE BATIRILMASI VE KAFKAS CEPHESİNE YANSIMALARI THE SINKING OF BAHR-I AHMER, BEZM-I ALEM AND MİTHATPAŞA FERRIES IN THE BLACK SEA AND THEIR REFLECTIONS ON THE CAUCASIAN FRONT ЗАТОПЛЕНИЕ СУДОВ БАХР-И-АХМЕР, БЕЗМ-И-АЛЕМ И МИТАТПАША В ЧЕРНОМ МОРЕ И ЕГО ОТРАЖЕНИЯ НА КАЗАНСКИЙ ФРОНТ	69-80
Şerife Burcu KAYA Ümit Ünsal KAYA Yakup BULUT	THE ROLE OF BAYAT IN THE TURKISH NATIONAL STRUGGLE PROCESS ON THE AXIS OF LIEUTENANT COLONEL (BAYATLI) ARIF BEY AND KARAKEÇİLİ NATIONAL REGIMENT YARBAY (BAYATLI) ARİF BEY VE KARAKEÇİLİ MİLLİ ALAYI EKSENİNDE BAYAT'IN MİLLİ MÜCADELE SÜRECİNDEKİ YERİ УЧАСТИЕ ПОДПОЛКОВНИКА КАРАКЕЧИЛЬСКОГО ПОЛКА (БАЯТЛИ) АРИФ БЕЙЯ В НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ БОРЬБЕ	81-92
Abdulsemet YAMAN Eda AKGÜL ARSLAN Cihan ARSLAN	SELÇUKLU DEVLETİ'NİN YÖNETİM YAPISI GREAT SELÇUKLU STATE'S MANAGEMENT STRUCTURE СТРУКТУРА УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВУ СЕЛЬДЖУКЛУ	93-108

BAYAT - AFYONKARAHİSAR YÖRESİ AĞITLARI

LOCAL LAMENTS OF BAYAT / AFYONKARAHİSAR

МЕСТНЫЕ ПЛАЧИ БАЯТА / АФЬОНКАРАХИСАР

Ümit Ünsal KAYA*
Şerife Burcu KAYA**

ÖZ

Ağıt söyleme geleneği, Türk toplumunun yaşantısında çok eskiden beri önemli bir yere sahiptir. Sözlü kültürün önemli bir parçası olan bu gelenek sosyo-kültürel yaşamdaki değişimlere bağlı olarak yavaş yavaş yok olmaktadır. Bir kültürel değer taşıyan bu yöresel geleneğin derlenmesi, Türk kültür mirası içinde yer edinmesinin sağlanması çalışmanın temel amacıdır. Bu düşünceden yola çıkarak Afyonkarahisar-Bayat yöresinde söylenen ağıtlar derlenmiştir. İç Batı Anadolu'daki Afyonkarahisar ilinin Bayat ilçesinde kültürel miras olarak yüzyıllardır günümüze süregelen Bayat ağıtlarının kendine özgü söyleme şekli ve mitolojik hikayesi vardır. Ağıt söylemenin temelini vefat karşısında duyulan üzüntü, evlenme ve ayrılık gibi durumlar oluşturmuştur. Bu çalışmada Bayat yöresine ait ağıtların, bu yörede yaşayan 15 kaynak kişiyle yüz yüze görüşme yaparak video ve ses kaydı ile toplanıp yazıya geçirilmiştir. Uygun örnekleme tekniği ile oluşturulan çalışmanın örneklemini bu yörede ağıt söylemeyi bilen 15 kaynak kişinin söylediği 21 ağıt oluşturmaktadır. Kaynak kişilerin 13'ü okuryazar, 2'si okur-yazar değildir. Kaynak kişilerden tespit edilen ağıtların nesilden nesile sözlü olarak aktarıldığını gözlemledik. Ağıt içeriklerinin söyleyicinin sevdiğini kaybettiği durumlarda hissettiği üzüntüyü dile getirmek ve evlenerek ana evinden ayrılan kızına duyacağı özlemi ifade etmek amaçları ile dile getirildiğini tespit ettik. Çalışmanın sonunda ağıtların kültürel birikim taşıyan önemli kaynaklar olduğu ve bu ağıtlar sayesinde yörenin yaşam biçimi, coğrafyası, geçim tarzları ve günlük yaşayış biçimleri hakkında bilgiler edinebileceğimiz ortaya konmuştur. Bu ağıtların bölgenin kültürel birikimlerinin aktarılmasında önemli işlevi olduğu görülmektedir. Bu işlevin yok olmaması için yazılı kaynaklara aktarılmasının gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bayat ağıtları, Türk Halk kültürü, ağıt söyleme geleneği, sözel kültür, kültürel aktarım

* **ORCID:** [0000-0001-7662-8089](https://orcid.org/0000-0001-7662-8089), Öğretim Görevlisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, umitunsalkaya@gmail.com

** **ORCID:** [0000-0001-6814-077X](https://orcid.org/0000-0001-6814-077X), Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi – Afyonkarahisar / Türkiye, sbkaya03@gmail.com

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Kaya, Ü. Ü. & Kaya, Ş. B. (2023). Bayat - Afyonkarahisar Yöresi Ağıtları . *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* , 1 (57) , 1-15 . DOI: 10.17498/kdeniz.1233142

Bayat - Afyonkarahisar Yöresi Ağıtları

ABSTRACT

The tradition of singing laments has an important place in the life of Turkish society since time immemorial. This tradition, which is an important part of oral culture, is gradually disappearing due to changes in socio-cultural life. The main purpose of this study is to compile this local tradition, which carries a cultural value, and to ensure that it takes its place in the Turkish cultural heritage. Based on this idea, the laments sung in Afyonkarahisar-Bayat region were compiled. Bayat laments, which have survived for centuries as a cultural heritage in Bayat district of Afyonkarahisar province in Central Western Anatolia, have a unique way of singing and a mythological story. The basis of lament singing is the sadness felt in the face of death, marriage, or separation. In this study, the laments belonging to the Bayat region were collected and transcribed by video and audio recording through face-to-face interviews with 15 informants living in this region. The sample of the study, which was created with the convenience sampling technique, consisted of 21 laments sung by 15 informants who know how to sing laments in this region. 13 of the informants were literate and 2 were illiterate. We observed that the laments identified from the informants were transmitted orally from generation to generation. We determined that the content of the laments was expressed with the aim of expressing the sorrow felt by the singer in cases where he/she lost his loved one and expressing his longing for her daughter who left her mother's house by getting married. At the end of the study, it was revealed that laments are important sources of cultural accumulation and thanks to these laments we can obtain information about the way of life, geography, livelihoods and daily life styles of the region. We have seen that these laments had an important function in handing down the cultural repertoire of the region. We conclude that it is necessary to transfer this function to written sources in order not to let them disappear.

Keywords: Bayat laments, Turkish folk culture, lament singing tradition, oral culture, cultural transmission

АННОТАЦИЯ

Традиция пения причитаний занимает важное место в жизни турецкого общества с незапамятных времен. Эта традиция, являющаяся важной частью устной культуры, постепенно исчезает из-за изменений в социально-культурной жизни. Основная цель данного исследования - собрать воедино эту местную традицию, несущую в себе культурную ценность, и обеспечить ей место в культурном наследии Турции. Исходя из этой идеи, были собраны причитания, исполняемые в районе Афьонкарахисар-Баят. Баятские причитания, сохранившиеся на протяжении веков как культурное наследие в районе Баят провинции Афьонкарахисар в центральной части Западной Анатолии, имеют уникальную манеру пения и мифологическую историю. В основе пения причитаний лежит печаль, испытываемая перед лицом смерти, брака или разлуки. В данном исследовании причитания, относящиеся к региону Байат, были собраны и расшифрованы с помощью видео- и аудиозаписи в ходе личных интервью с 15 информантами, проживающими в этом регионе. Выборка исследования, созданная с помощью метода удобной выборки, состояла из 21 причитания, исполненного 15 информантами, которые знают, как поют причитания в этом регионе. 13 информантов были грамотными, а 2 - неграмотными. Мы заметили, что причитания, выявленные у информантов, передавались устно из поколения в поколение. Мы определили, что содержание причитаний было выражено с целью выразить печаль, которую испытывал певец в случаях, когда терял любимого человека, и выразить тоску по дочери, которая покинула дом матери, выйдя замуж. В конце исследования было выявлено, что причитания являются важным источником культурного накопления, и благодаря им

мы можем получить информацию об образе жизни, географии, средствах к существованию и повседневном стиле жизни региона. Мы увидели, что эти причитания имели важную функцию в передаче культурного репертуара региона. Мы пришли к выводу, что необходимо перенести эту функцию в письменные источники, чтобы не дать им исчезнуть.

Ключевые слова: Баятские причитания, турецкая народная культура, традиция пения причитаний, устная культура, передача культуры

1. GİRİŞ

Ağıtlar, insanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığı kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, düzenli-düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülerdir (Elçin, 1990). Başka bir ifadeyle ağıtlar yüreğin titreyişi sonucu söylenen ve milli şairlerimizin en dokunaklısı olarak adlandırığımız ağıtlar, ölenin ardından dökülen gözyaşları ve çekilen gönül ıstırabının acı dolu terennümleridir (Yaldızkaya, 1992). Saraç (2022) bütün kültürlerde yaygın bir biçimde görülen yas tutma, ağıt yakma âdeti insanlık tarihi kadar eski olduğunu ifade etmiştir. Her ne kadar İslamiyet'te ölünün ardından aşırı şekilde ağlamanın yeri olmadığı bilinse de eski Türklerden günümüze cenaze törenlerinde sığıtçıların / ağlayıcıların varlığı reddedilemez (Şakalar, 2022). Bazen tek bazen de grup halinde ağlayan bu kişiler, cenaze evine gelen dost, akraba ya da komşuların da ağlamalarını sağlarlar.

İnsanlar, derinden etkileyen acıklı olaylar karşısındaki hislerini çoğunlukla ağıtlar söyleyerek dile getirmeye çalışmışlardır. Bu ağıtlardan çoğu vefat acısı ile söylenmiştir. Ayrıca gelin olup anasının evinden ayrılan kızlar, askere giden delikanlılar, sevdiklerinden ayrılmak zorunda kalanlar için de ağıtlar söylenmiştir. Yöresel ağıtlar, bir bölgenin veya kabilesinin kültürel mirasını yansıtan, genellikle sözlü olarak nesilden nesle aktarılan şarkılardır. Bu tür ağıtlar genellikle toprak, tarih, mitoloji, aşk veya savaş gibi konuları içerebilir. Yöresel ağıtlar, bir bölgenin dilini ve müzikal geleneğini yansıtabilir ve bölgenin halkının kültürel kimliğini tanımlamakta önemli bir rol oynayabilir. Ağıtlar, genellikle birçok farklı amaç için söylenir. Bunlar arasında en yaygın olanlar şunlardır:

1.Tarih veya mitoloji: Ağıtlar, bir bölgenin tarihi olaylarını veya mitolojik hikayelerini anlatabilir. Bu tür ağıtlar, bir bölgenin kültürel mirasını koruyan ve gelecek kuşaklara aktaran önemli bir araç olabilir.

2.Eğlence: Ağıtlar, bir topluluğun eğlence amaçlı olarak söylenen bir tür müzik olabilir. Bu tür ağıtlar, insanların eğlenmelerine, dans etmelerine veya bir araya gelerek sohbet etmelerine olanak tanır.

3.Aşk veya aşkınlık: Ağıtlar, bir kişinin aşkını veya aşkınlığını anlatabilir. Bu tür ağıtlar, genellikle romantik veya melankolik bir ton içerebilir.

4.Savaş veya cesaret: Ağıtlar, bir bölgenin savaşlarını veya cesur kişilerin hikayelerini anlatabilir. Bu tür ağıtlar, bir bölgenin insanların cesaretini veya direncini yansıtabilir.

5.Toprak veya doğa: Ağıtlar, bir bölgenin topraklarını veya doğasını anlatabilir. Bu tür ağıtlar, bir bölgenin insanların kendilerini veya evlerini tanımlayan bir tema olabilir (Yüce, 2017).

Baltaş (2000) ise yas dönemindeki insan davranışlarını üç bölüme ayırmıştır. Bu dönemler:

1. İnkâr: Ölen kişi ölü olarak kabul edilmez.
2. Kabullenme: Bu süre zarfında sessizlik vardır.
3. Uyum sağlama: Merhumun iyiliklerinden ve anılarından bahsedilir.

Yukarıdaki dönemler temel alındığında, ağıtlar 3. aşamada ortaya çıkar. Baltaş

Bayat - Afyonkarahisar Yöresi Ağıtları

(2000)'a göre yasin aşamalarındaki birey tutumları şu şekilde sıralanabilir:

1. Uyuşukluk ve duruma inanmama.
2. Ona özlem duymak,
3. Ağlama ve kızgınlık
 - 3.1. Dünyanın acımasızlığına ve tehlikesine duyulan kızgınlık
 - 3.2. Merhuma karşı kızgınlık,
 - 3.3. Ölüme neden olanlara, ölen kişinin arkadaşlarına ve yöneticilere kızgınlık,
4. Suçluluk ve utanç hissetmek,
5. Fazla enerji,
6. Dengesiz duygusal davranışlar,
7. Vefat eden kişi ile her bir olay ve durumun açıklanması
8. Fiziksel ve psikiyatrik sorunlar (s. 160).

Türk kültüründe ağıt söyleme/yakma geleneği, İslamiyet öncesi dönemden itibaren kültürümüzde var olan bir gelenektir (Elçin, 1990; Yaldızkaya, 1992; Şimşek, 1993; Şahin, 1994; Altınkaynak, 1996; Bali, 1997). İslamiyet'ten önceki dönemde ölen kişilerin ardından yapılan yuğ denen cenaze merasimlerde vefat eden kişinin ardından söylenen hüznü dolu şiirlere sagu denmekteydi. İşte atalarımızın söylediği bu sagular günümüzde ölen kişinin ardından söylenen şiirlere verdiğimiz ad olan ağıtların bilinen ilk örneklerini oluşturmaktadır. Türklerin asırlar boyunca türlü dinlere girip çıkmalarına rağmen bu gelenek devam etmiştir (İnan, 1976).

Çin kaynaklarından alınan bilgilere göre Hun döneminde ağıt yakma geleneği vardır. Hun hükümdarı Attila'nın vefatını anlatan kayıtlar buna örnek olabilecek niteliktedir. Kaynaklardaki bilgilere göre, Attila vefatından sonra bir tepeye getirilmiş, iyi ata binen süvariler bu tepenin etrafında Attila'yı öven ağıtlar okuyarak dönmüşlerdir. (Bali, 1997) Göktürkler döneminde Orhun Abideleri'nden edinilen bilgiye göre; Kül Tigin ve Bilge Kağan'ın cenaze törenlerinde çeşitli milletlerden birçok insan bir araya gelmiş, burada yas tutulup ağlanmıştır (Bali, 1997). Manas destanı başta olmak üzere pek çok anlatıda da ağıt geleneğinin izlerine rastlanır (Durbilmez, 2017: 30-31; Altınkaynak, 2022: 1-11).

Ağıtçılar genellikle ortak ifade kalıplarından yararlanarak doğaçlama söyler (Durbilmez, 2019: 30-33). Bu sebeple, ağıt söyleme geleneğinin yaşatılması için, ağıtçıların, kendisinden önce söylenmiş ağıtları dinleyip öğrenmesi gerekmektedir. Bu birikimden faydalanarak kişiler yeni ağıtlar yaratmaya başlar. Ağıtların, derin bir duygu yüküne ve içli bir söyleyişe sahip olduğu, sözcüklerin titizlikle seçildiği, ayrıca doğaçlama yoluyla ve dokunaklı bir ezgiyle dile getirildiği göz önünde bulundurulduğunda ağıt söylemenin gerçekten büyük bir yetenek işi olduğu tespit edilebilecektir (Yaldızkaya, 1992).

Ağıtlar, yanık bir ezgiyle söylenir. Sözlerin etkileyici, ürünü ortaya koyanın, olayı ve durumu işleyişinde, tasvir ya da benzetmeleri kullanımında başarılı olması, ezginin insanları derinden etkilemesi ve ayrıca ürünü beğenip kuşaktan kuşağa aktaracak doğal bir çevrenin bulunması o eserin geçmişten günümüze ulaşabilmesini sağlamaktadır (Kaya, 1999).

Anonim ağıtlardan başka “aşık” adı verilen sanatçılar tarafından söylenen ağıtlar da bulunmaktadır. Durbilmez'in tespitlerine göre, aşıklar tarafından söylenen ağıtlara “ağıtlama” adı da verilmektedir (2018: 127-130). Bayat yöresinde ağıt söyleme işi “ağıt yakma” deyişimiyle ifade edilmektedir. Kaynak kişilerden edinilen bilgiye göre ağıtlar, genellikle acıyı yürekten hisseden ve duygularını şiir şeklinde ifade edebilenler ya da ağıt yakmaya yetenekli kişiler tarafından söylenmektedir. Kına gecelerinde de ağıt söylenmektedir. Bunlara “kına ağıtı”, “gelin ağıtı”, denilmektedir. Kına ağıtları, kına gecelerinde geline kına yakarken bu konuda usta kadınlar tarafından söylenir. Usta kadınlar

ağıtı birkaç kişi birlikte söyler. Bu bakımdan ağıtlar, genellikle baştan sona bir kişi tarafından veya birkaç kişi tarafından söylenmektedir. Herkes sessiz bir şekilde ve ağlayarak kına ağıtını dinler. Bu sırada gelin ağlayarak anne ve yakınlarına sarılır. Bayat ağıtlarının hemen hepsinin bir hikâyesi bulunmakta ve bu hikâyeler, geçen olayla dinleyicilere bilgi vermektedir. Bayat'taki ağıtlar konularına ve söylenmesine vesile olan durumlara göre tasnifi şu şekildedir: vefat üzerine söylenenler ağıtlarda, geride kalanların acısı; kına gecesinde ve gelin olup anasının evinden ayrılan kızlar için söylenen ağıtlarda yoğun olarak kız anası ile gelin kızın duyguları işlenmektedir.

Bayat ilçesinin tarihçesine bakıldığında Oğuz Türklerinin Bayat boyu tarafından 1147'de bugünkü yerinde Bayat Çayının kenarında kurulduğu anlaşılmaktadır (Aydın, 1984). Türklerin atası Oğuz Han'dır. Oğuz Han'ın, Gün Han, Ay Han, Yıldız Han, Gök Han, Dağ Han, Deniz Han adlarında 6 oğlu vardır. Her oğul Oğuz Han'a dört torun verir. Torunların toplam sayısı 24'tür. Oğuzların 24 boyundan biri olan Bayat Boyu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat (1203) döneminde bazı uç beyliklerin Afyonkarahisar yöresine atanması ile başlar. Barçınlı ve Han Barçın adlarıyla da anılan Bayat ilçesi İstanbul-Bağdat kervan yolu üzerinde olduğundan Bizans ve Osmanlı dönemlerinde önemli bir konaklama yeri olmuştur. İlçenin nüfusu 2021 nüfus sayımına göre, genel olarak 7687'tür. Yüzölçümü ise 465 km²'dir. Afyonkarahisar-Ankara karayolunun üzerinde Afyonkarahisar'a 46 km uzaklıktadır (Afyon Valiliği, 2022).

Milli kültürümüzün önemli unsurlarından birisi olan ağıt söyleme geleneğinden tespit edilen bilgi ve örnekler bu çalışmada Bayatlı kaynak kişilerden derlenerek yazıya aktarılmış ve incelenmiştir. Bilindiği gibi, ağıtları sözlü tarih araştırmaları açısından değerlendiren çalışmalar da yapılmaktadır (Durbilmez, 2000: 87-105; Durbilmez, 2007: 299-317). Bu sebeple, milli değerlerin yeni nesillere aktarılmasını sağlamak, gençlerin geçmişle bağını kuvvetlendirmek amacını da taşıyan bu makale, sözlü tarih araştırmalarına da katkı sağlayacaktır. Ayrıca çalışmanın kültürel alanyazına katkıda bulunması ve yöresel ağıtlarla ilgili çalışmalara fikir verebileceği düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

Afyonkarahisar'ın Bayat ilçesinde ikamet eden halkın arasından kaynak kişilerden derleme yaptığımız bu araştırmada, kendi evlerinde yüz yüze görüşme yapılan 15 kişiden yazarlık ses ve görüntü olarak kayıt altına alma yoluyla veri toplanmıştır. Veri toplama öncesi başvuru kaynak kişilere çalışmanın amacı net bir şekilde ifade edilmiş ve çalışma süreci için bu kişilerden yazılı onam formu alınmıştır. Okuma yazması olmayan katılımcılar için yakınlarının müşahitliğinde kendilerine onam formu okunmuş ve imza yerine bu katılımcıların parmak izleri alınmıştır. Araştırma sırasında sohbet havası oluşturulmuş, kaynak kişilerin cenazelerde, kına gecelerinde ve evlenen kızların evden çıkışı esnasında söyledikleri ağıtlar 2022 yılının Kasım ayı içerisinde derlenmiştir. Ağıt yakan kişiler bazen herkeşce bilinen kalıplaşmış ağıtları, bazen de o andaki hislerle doğaçlama sözlerle oluşturdukları ağıtları dile getirirler. Yörede, erkekler ağıt söylemediği için kaynak kişilerin 15'i kadındır. Buna bağlamda, Şimşek (1990)'ın da belirttiği gibi erkek derleyicilerin ağıt derlemesi Anadolu şartlarında zordur. Bunun nedeni Anadolu kadınlarının her erleğin yanında ağıt, türkü, mani, ninni ve masal söylemeyi mehremiyet algıları ve dini hassasiyetleri neticesi reddetmeleridir. Bu bakımdan ağıtları derleme görevi bu çalışmada ikinci yazar tarafından gerçekleştirilmiştir. Yakınlarını kaybetmiş kişilerden başlangıçta örnekleme dahil ettiğimiz 4 kaynak kişi ağıt söyleme aşamasında fikirlerini değiştirip araştırma örneklemeden ayrılmak istemişlerdir. Altınkaynak da (1996) derleme aşamasında benzer sorunu yaşamıştır ve kaynak kişilerin o anı tekrar yaşayıp acıya dayanamamış olmalarını gerekçe göstermiştir. Derleme sürecinde örnekleme yapmaya yetecek sayıda veri toplandıktan sonra, bulunan

Bayat - Afyonkarahisar Yöresi Ağıtları

ağıtlar kategorize edilmiştir. Cenazede söylenenler, kına gecelerinde ve gelin çıkarma esnasında dile getirilen ağıtlar olmak üzere üç grupta incelenmiştir.

Derlemede başvurduğumuz kaynak kişilere (15 kişi) ait bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir. Kaynak kişilerin ad ve soyadları özellikle çalışmada kayda geçmesini kendileri istediği için açık şekilde verilmiştir. Katılımcı kaynak kişilere herhangi bir ücret ödemesi yapılmamıştır.

Tablo 1. Ağıt Derlemesi Yapılırken Görüşme Yapılan Kaynak Kişi Bilgileri

Sıra No	Adı Soyadı	Yaşı	Öğrenim Durumu	Mesleği
1	Fadime Yiğit	92	Okur-yazar değil	Ev hanımı
2	Emine Kazık	80	Okur-yazar değil	Ev hanımı
3	Satı Öztürk	70	İlkokul mezunu	Ev hanımı
4	Fadime Güllü	63	İlkokul mezunu	Ev hanımı
5	Şerife Başak	60	İlkokul mezunu	Ev hanımı
6	Meryem Savaş	62	İlkokul mezunu	Ev hanımı
7	Elif Yiğit	52	İlkokul mezunu	Ev hanımı
8	Nurcan Saraç	72	İlkokul mezunu	Ev hanımı
9	Fadime Duru	70	İlkokul mezunu	Ev hanımı
10	Meryem Karakuş	63	İlkokul mezunu	Ev hanımı
11	Melahat Kavruk	65	İlkokul mezunu	Ev hanımı
12	Meryem Ağdacı	60	İlkokul mezunu	Ev hanımı
13	Şerife Uçar	65	İlkokul mezunu	Ev hanımı
14	Satı Bayrak	60	İlkokul mezunu	Ev hanımı
15	Fadime Çolak	58	İlkokul mezunu	Ev hanımı

3. BULGULAR

Kaynak niteliği taşıyan kadınlardan elde edilen bilgiye göre, Bayat yöresindeki ağıtlar genellikle acıyı yürekten hisseden, duygularını şiir şeklinde ifade edebilen ve ağıt yakmaya yetenekli kişiler tarafından ezgisel şekilde söylenmektedir. Ağıt yakma geleneğinin köyden şehre göç gibi sebeplerle eskisi gibi çok yaygın olmadığı, köylerde az sayıda kişinin ağıt yaktığı bilgisine ulaşılmıştır. Ancak ağıt yakma geleneği azalmış olsa da ulaşılan kaynak kişilerden derlenen ağıt örnekleri ile yöreye özgü kültürel mirasın aktarımında ağıtın etkilerine yönelik veriler elde edilmiştir.

Çalışmamızda 15 kaynak kişiden toplam 21 ağıta ulaşılmıştır. Ağıtların sözleri orijinaliği açısından herhangi bir düzeltme yapılmadan sunulmuştur. Kaynak kişilerin ağıt hikayeleri ve sözleri şu şekildedir:

Ağıt 1

Hikayesi: Fadime Çolak’ın önce annesi daha sonra babası vefat etmiştir. Bu ağıtta babasının vefatı üzerine çektiği acıyı anlatmıştır. Metinde geçen ‘çıgra’ patika anlamındadır.

Ağıtın Sözleri:

*Kabirin yolu da babam bir ince çığra
Yolların düşerse de babam anama uğra
Kuzularımı seçtim geldim diye
Babam Anama da çok selam söyle
Evimizin önü da babam arpa kuyusu
Babamın benzi olmuş ayva sarısı
Babam azraile de can vermiş
Kuzuları görmeden gece yarısı*

Ağıt2

Hikayesi: Fadime Güllü, bu ağıtı annesinin ani vefatı üzerine söylemiştir. Ağıtın kısa bir bölümünü hatırlamaktadır. Ağıttaki duygunun etkisini artırabilmek için sıklıkla ‘gız anam’ ifadesinin eklendiği görülmüştür. Bayat ağzında ‘yozgun kuş’ sürüsünden ayrılan kuş anlamındadır.

Ağıtın Sözleri:

*Çaydan çıktın da gız anam paçaların yaş gibi
Geriye atarlar da gız anam kızgın taş gibi
İçimizden ayrıldın da gız anam yozgun kuş gibi*

Ağıt 3

Hikayesi: Fadime Güllü, ilk ağıtının ardından, gelin ettiği kızı için söylediği ikinci ağıtını da aktarmıştır:

Ağıtın Sözleri:

*Babamın sıkması da terzi biçimi
Ben ağlarım da babam çeker içini
Yığıvermişler de dışarıya anam ayrılık göçünü*

Sıkma sözcüğü bu ağıtta pantolon manasındadır. *Ayrılık göçü* ise gelin kızın çeyizi anlamında kullanılmıştır.

Ağıt 4

Hikayesi: Satı Öztürk, vefat eden annesini çok özlediğini ve içindeki acıyı bu ağıtle anlatmıştır.

Ağıtın Sözleri:

*Dolayıdır da bizim evler dolayı
Bizim alayımız da keklük alayı
Bulamadım da ayrılıkla ölüme kolayı
Bir kuşum idim de uçar idim havada
Ciğerlerim kavruldu gız anam kızgın tavada
Bayatın çeşmesi de ağlayı da bakar
Aktığı yerleri gız anam da kor gibi yakar
Benim anam babam da bana el gibi bakar
Anam derim melerim babam derim melerim*

Ağıt 5

Bayat - Afyonkarahisar Yöresi Ağıtları

Hikayesi: Elif Yiğit, amansız hastalıktan vefat eden kardeşine söylemiştir. Yiğit, bu ağıtında gurbette olması nedeniyle kardeşinin cenazesine gelemediğini anlatmaktadır. Bayat özellikle Belçika olmak üzere Avrupa ülkelerine işçi statüsünde çok göç vermiş bir ilçe olarak gurbet temalı ağıtlara sık sık rastlanmaktadır.

Ağıtın Sözleri:

*Havada uçan da bir kara leylek
Leyleğin ağzında da kınalı deynek
Giydirmişler de benim gardaşıma yakasız göynek
Gurbetin yolları da uzak gelinmez
Kimler ölür kimler kalır bilinmez
Gurbette olanın hali sorulmaz
Gurbanlar olurum gardaşım sana*

Ağıt 6

Hikayesi: Fadime Duru, kocasını amansız bir hastalıktan kaybetmiştir. Kendisi bu ağıtta kocasını çok özlediğini, geride kalan çocuklarının ve kendi acısını ağıda dökmüştür. Metinde geçen *kefeke taşı* kolay işlenen yumuşak taş anlamındadır.

Ağıtın Sözleri:

*Kolunda çantası içinde hapı
Nereye gidiyon da kaderim kötü
Evimden çıktım da başım selamet
Hastaneye vardım da koptu kıyamet
Selma kızını da kime koydun emanet
Çeşmemizin başında da kefeke taşı
Silerim kurumaz da gözüümün yaşı
Ne diyeyim de ağlayayım da feleğin işi
Arpanın kellesi yerlere değer
Buğdayın kellesi de bağırimi döver
Benim yavrularım da boynunu burar*

Ağıt 7

Hikayesi: Şerife Uçar'ın kızı Elif, baba ocağına geri dönmüştür. Damat (güveyi) Mustafa, dağ başında koyunları otlatan kayınpederi ile konuşmaya gider. Bu sırada aralarında tartışma çıkar ve damat kayınpederini vurur. *Yeyin çok, efek* yaylada yetişen yabani yonca, *mavzer* ise eski bir tüfek türü anlamındadır. *Eğerli* Bayat yakınlarındaki bir dağa verilen isimdir.

Ağıtın Sözleri:

*Güveyim Mustafa parmağıynan vurdu
Yalvardım yakardım o geri durdu
Vuruldu dösümünden kanım akıyor
Alın ifademi canım çıkıyor
Yeyin olur Eğerli 'nin efeği
Mavzerdendir Mustafa 'mın tüfeği
Aman Elif aman ar demedin mi
Babanı vurmuşlar sen duymadın mı
Açıldı daireler kuruldu masa*

*Gelinlen kızım başladı yasa
Başımda kırıldı kuvvetli asa
Kıyma Mıstık kıyma tatlı canıma*

Ağıt 8

Hikayesi: Satı Bayrak'ın kardeşi araba çarpması sonucu hayatını kaybetmiştir. Bayrak, bu ağıtın sadece kısa bir bölümünü hatırlamaktadır. Bu ağıtta kardeşinin yaşadığı olayı anlatmaktadır. *Sekkaşı* Bayat'ın en yüksekte bulunan mahallesinin halk dilindeki adıdır.

Ağıtın Sözleri

*Çıkamadım anam sekkaşının bayırı
Canı candan anam da taksiciler ayırı
Taksi vurdukça benim gardaşım
Vallahi de baba deyi bağırı*

Ağıt 9

Hikayesi: Meryem Savaş bu ağıtı gelin olup baba evinden ayrılan kızı Burcu için söylemiştir. Kendisi ağıtında kız anasının duygularını ve kızın koca evinde karşılaşacağı sıkıntıları anlatmaktadır.

Ağıtın Sözleri

*Bizim evlerimiz de yaylara göçtü
Yaylaya varmadan da yol ayrı düştü
Eller zalımmış da bizi ayırdı seçti
Evimizin önü de anam bir dönüm avlu
Avlumuzun içinde de kıratım bağılı
Ağlayayım ağlayayım
Burcum da ciğerim dağılı
Gurbetin yolları anam urgandan uzun
Geleyim dedim anam sana da tutmadı dizim
Eller zalımmış da vermediler bana izin
Ağlarım anam ben de ağlarım*

Ağıt 10

Hikayesi: Fadime Yiğit, karaciğer yetmezliğinden vefat eden oğlu Ömer Yiğit için söylemiştir.

Ağıtın Sözleri:

*Aşağıdan gelen kuzum kır atlı
Kır atın üstünde kilimler katlı
Var mıymış dünyada kuzudan tatlı
Kuzum mu diyeyim ciğerim mi diyeyim*

Ağıt 11

Hikayesi: Nurcan Saraç, yıllar önce Belçika'da ikamet ettiğinde Bayat'taki annesi vefat etmiştir. Saraç, duygularını ve çektiği acıyı anlatmıştır.

Ağıtın Sözleri:

Bayat - Afyonkarahisar Yöresi Ağıtları

*Anam öleli tutmuyor dizim
Ağlaya ağlaya kan doldu gözüm
Sen küsme anam da garip kızına
Gelemedim gavurlar vermedi izin
Yememiş ekmeği yutmamış suyu
İçinden çıkmıyor ah anam sızı
Niye kimsesiz öldün anam gurban olurum
Yok muydu anamın 5 dene kızı*

Ağıt 12

Hikayesi: Melahat Kavruk'un vefat eden eşi için yaktığı ağıt.

Ağıtın Sözleri:

*Evimizin önü kız anam da üzüm asması
Asmanın dalına anam kimse basmasın
Benim eşim de çok kırılır kimse küsmesin*

Ağıt 13

Hikayesi: Melahat Kavruk, önceki ağıtın ardından, vefat eden annesi için söylediği ikinci ağıtını aktarmıştır.

Ağıtın Sözleri:

*Yüce dağ başına da kız aman çıktım oturdum
Dört yanına da lale sümbül bitirdim
Ellerin anası yanında da ben anamı yitirdim*

Ağıt 14

Hikayesi: Meryem Karakuş'un vefat eden annesi için söylediği ağıt.

Ağıtın Sözleri:

*Sabahınan kalktım hava bulutlu
Köyüme vardım da anamın kapısı kara kilitli
Şimden sonra da gelir diye gönlüm umutlu
Bayatın yolları urgandan uzun
Ölüm ile ayrılığı duydum tutmadı dizim*

Ağıt 15

Hikayesi: Meryem Karakuş'un aynı yıl içinde eşi de vefat etmiştir. Aşağıdaki ağıtta çektiği acıyı ve feleğe sitemini dile getirmiştir:

Ağıtın Sözleri:

*Saydım da bitiremedim de şu Bayat'ın taşını
Sildim de dindiremedim de şu gözümün yaşını
Kaç tane babayığiti verdim aklım almadı şu feleğin işini
Var git felek var git konma dalıma
Ölüm gelmiş de çıkma yanıma
Merdivenden inerken de ayağım kaydı
Siyah yazmanı da yellere mi aldı
Senin kuzuların da ellere mi kaldı
Var git felek var git dalım yok benim*

Bağrıma basacak yârim yok benim

Ağıt 16

Hikayesi: Emine Kazık'ın vefat eden babası için söylediği ağıt.

Ağıtın Sözlere:

Babamın da sağ elinde makası

Açılmadı da göyneğinin yakası

Kara yerler de olmuş babamın evi de kavak yakası

Ağıt 17

Hikayesi: Emine Kazık, vefat eden eşi için de aşağıdaki ağıtını aktarmıştır:

Ağıtın Sözlere:

Evimizin önünde de dolu desti

Destinin kulpunda da sam yeli esti

Yedi sene oldu benim evim de umudunu kesti

Kar mı yağdı şu Bayat'ın dağına

Ateş düştü ciğerimin bağına

Götürün benim evimi kendi evine

Yürü felek yürü gam değil gönüm

Eller bayramını eder şen değil gönüm

Ağıt 18

Hikayesi: Meryem Ağdacı'nın ağıtı, Eysenlik yaylasında yaşanan sel sonucu sulara kurban giden Dudu'nun eşi Mustafa'yı ve kundaktaki bebeği Gülşen'i anlatmaktadır. Mustafa'nın cansız bedeni Bayat'ın köyü olan Ağıören'de bulunmuştur. Deli Kamil, Mustafa'nın babası; Kezban gelin ise Mustafa'nın annesidir. Yıllar öncesinde yaşanan bu acı olay üzerine ağıt yakılmıştır. Sözlü kültürün unsuru olarak ağıtın, geçmişle bugün arasında bilgi aktarımı sağladığı görülmektedir. *Zaylar* sözcüğü yerel ağızda zayılar (kayıplar) manasında kullanılmıştır.

Ağıtın Sözlere:

Eysenliği kara duman bürüdü

Bürüdü bürümez seller yürüdü

Mustafam da şu Bayatta bir idi

Sebebim sebebim bulanık çaylar

Var mı benim gibi emeği zaylar

Ağıörende derler de yazısı vardır

Avcının ardında da tazısı vardır

Dokunmayın Mustafa'ma sizler de

Daha gün görmedik kuzusu vardır

Deli Kamil çorabını bağıyor

Kezban gelin kekilini yağıyor

Dudu gelin Mustafa'm Gülşen'im diye ağlıyor

Sebebim sebebim bulanık çaylar

Var mı benim gibi emeği zaylar

Bugün hava ikinden de bulandı

Katil çaylar birbirine ulandı

Mustafa da Ağıören'i de dolandı

Sebebim sebebim bu katil çaylar

Bayat - Afyonkarahisar Yöresi Ağıtları

Dudu'm hiç durmaz ağlar

Ağıt 19

Hikayesi: Şerife Başak, bu ağıtı vefat eden annesi için söylemiştir.

Ağıtın Sözleri:

*Evimizin önüde de incir ağacı
Dökülmüş yaprağı da kalmaz ağacı
Doktorlar bulamadı sana iyi olur ilacı
Yayladan mı geldin de anam ellerin güllü
Hamamdan mı çıktın da anam saçların terli
Evindin mi ayrıldın kadın anam da vallahi gözlerin kanlı
Ne çoğumuş da anam şu bayatın korusu
Dayanamam anam vallahi sana doğrusu
Benim anam vallahi de benim ciğerimin yarısı*

Ağıt 20

Hikayesi: Şerife Uçar'ın kızı Eşe'yi gece zorla kaçırmaya çalışıyorlar. Jandarma önlerini kesip kızı kurtarıyor. Şerife Uçar bu ağıtta yaşanan olayı anlatmakta ve sanığa verilen cezayı yetersiz bulmaktadır.

Ağıtın Sözleri:

*Teperim teperim tepe delinmez
Dönerim bakarım sıla görünmez
Kör olsun gözlerin hakim efendi
Eşe için 15 sene verilmez*

Ağıt 21

Hikayesi: Kına ağıtı, gelin ana baba ocağından ayrılmasının getirdiği üzüntüyü yansıtmaktadır. Bu yöredeki insanlar arasında dilden dile aktarılmıştır. Bu ağıt, kına gecelerinde geline kına yakılırken birkaç kişi tarafından söylenir. İlk kim tarafından söylendiği bilinmemektedir. Yıllar boyunca ağıtta söyleyiciler tarafından çeşitli eklemeler yapıldığı ve bugünkü haline ulaştığı düşünülmektedir. Bu bakımdan anonim olan bu ağıtı kına gecesindeki herkes sessiz bir şekilde dinlerken çoğu kadının kendi evliliğini ya da evli kızlarını düşünerek ağladığı da gözlemlenmiştir. Ağıt içerisindeki *havasta* sözcüğü yerel ağızda hevesli manasındadır. Yine ağıtta geçen *koygun* sözcüğü yerel halk tarafından yoğun anlamında kullanılmaktadır.

Ağıtın Sözleri:

*Çattılar kazan taşını
Düzdüler gelin başını
Kız eşim kınan kutlu olsun
Bunda dirliğin tatlı olsun
Kınası karılır tasta
Oğlan evi pek havasta
Kız anası kara yasta
Kız eşim kınan kutlu olsun
Evinde ağzın tatlı olsun
Çorabımı ördünüz mü?*

Ben gidiyon gördünüz mü?
Ben gidince anam babam
Kıymetimi bildiniz mi?
Kız eşim kınan kutlu olsun
Evinde ağzın tatlı olsun
Biner atın iyisine
Gider yolun kıyısına
Çağırın kızın dayısına
Kız dayısız gelin olmaz
Olsa bile ata binmez
Kız kınan kutlu olsun
Evinde ağzın tatlı olsun
Biner atın incesine
Gider yolun koncasına
Çağırın kızın amcasına
Kız amcasız gelin olmaz
Olsa bile ata binmez
Kız amcasız gelin olmaz
Olsa bile ata binmez
Kız eşim kınan kutlu olsun
Evinde ağzın tatlı olsun
Ekmek pişirdim saçta
Esvap yudum kara taşta
Kız eşim kınan kutlu olsun
Orda dirliğin tatlı olsun
Anamın kirli yorganı
Uykusu tatlı yorganı
Ellerin cici yorganı
Kız anam kınan kutlu olsun
Orada ağzın tatlı olsun
Gül ağacı budamışlar
Gülü koygun koksun diye
Kızı anadan ayırmışlar
Yaban ele gitsin diye
Kız eşim kınan kutlu olsun
Orada ağzın tatlı olsun
Bakırımın kulpu gümüş
Doldurmuş sekiye koymuş
Kız anadan ayırın düşmüş
Kız anam kınan kutlu olsun
Orada dirliğin tatlı olsun
Kayınam sandığa varsa
Sandık vursa başın yarsa
Kumaş fistan bana kalsa
Ben giyinsem oğlu baksa
Kız anam kınan kutlu olsun
Orada ağzın tatlı olsun
Kütük gibi karıncalı
Yanı çifte görümceli

Bayat - Afyonkarahisar Yöresi Ağıtları

*Kız anadan eğriceli
Kız eşim kınan kutlu olsun
Orada ağzın tatlı olsun
Babam pazara vardı mı
Alım yeşilim aldı mı
Şu da kızıma dedi mi
Kız eşim kınan kutlu olsun
Orada ağzın atlı olsun
Alı da var moru da var
Çarşı çarşı yolu da var
Bir çelebi yâri de var
Kız eşim kınan kutlu olsun
Bunda dirliğin tatlı olsun*

SONUÇ

Anadolu ağıtları, Türkiye'de yerleşik halk kültürünün bir parçası olarak ortaya çıkmış olan ve genellikle halk tarafından söylenen, hikaye veya olayları anlatan şarkıları ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Anadolu ağıtları genellikle aşk, sevgi, ayrılık, yoksulluk, savaş veya doğa gibi temaları içermektedir. Ayrıca, bazı ağıtlar tarihi olayları veya folklorik karakterleri de anlatabilir. Anadolu'da, ağıt söyleme geleneği, halk arasında yaygın olarak kullanılan bir şekilde kültürün bir parçasıdır. Ağıtlar, genellikle sözlü olarak veya müzik eşliğinde söylenir. Ağıtların bir kişi tarafından dile getirilebileceği gibi törene katılanların ağıt bentlerini paylaşarak sırayla ya da kına ağıtlarında olduğu gibi birkaç kişi tarafından topluca söylenmektedir (Çıblak, 2005). Ağıt söyleme geleneği, özellikle ağıtların söylendiği topluluklar arasında duygusal bir bağ oluşmasına ve hikayelerin aktarılmasına olanak tanır. Ağıt söyleme geleneği, genellikle cenaze törenleri, düğünler, bayramlar gibi özel olaylar sırasında söylenir. Ağıtlar, genellikle kadınlar tarafından söylenir, ancak erkekler de söyleyebilir. Bu gelenek, tarihi kökleri olan bir sanattır ve hala Türkiye'nin farklı bölgelerinde yaşatılmaktadır. Bu çalışma vesilesiyle Bayat yöresine ait ağıtlar hikayeleriyle birlikte kayıt altına alınmış ve sonraki kuşaklara aktarımı kolaylaştırılmıştır. Buna ek olarak elde edilen verilerin folklorik araştırmalara da katkı sunacağı ve yol göstereceği düşünülmektedir.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar insanların yaşadıkları acıyı ağıt söyleyerek hafiflettiğini ortaya koymuştur. Ağıtlar kişilerin duygularını aktarmada bir araç olarak kullanılmıştır. Ne yazık ki Bayat yöresindeki ağıtların çoğu kaleme alınıp yazıya dökülmediği için ve ağıtları söyleyen kişilerin ölümü neticesi unutulmuştur. Ağıtların, derin bir duygu yüküne ve içli bir söyleyişe sahip olduğu ayrıca doğaçlama yoluyla ve dokunaklı bir ezgiyle dile getirildiği göz önünde bulundurulduğunda ağıt söylemenin gerçekten büyük bir yetenek olduğu görülmüştür. Çalışmanın örnekleminde yer alan ve kimi zaman olay günü doğaçlama oluşturulan kimi zaman da başkasından öğrenilerek söylenen ağıtlarda, Bayat yöresine ait kültürel mirası genç kuşaklara aktarımının bu yolla yapıldığı görülmektedir. Böylelikle sözlü kültür aracılığıyla kuşaklar arasındaki bağın kuvvetlendiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda ağıtların, kültürel mirasın nesiller arasında bozulmadan yüzyıllarca devamına katkı sağladığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Ancak bu katkının gelecek nesillere bir kültür mirası olarak kalıcı bir şekilde aktarılması için yapılan derlemelerde biçimsel onarımlara da ihtiyaç vardır. Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi bazı ağıtlarda mısralar hece ölçüsüne uyum sağlamamaktadır. Bunun için elde olan bu metinler üzerinde metin tamiri yapılmak suretiyle mısralar arasında hece bütünlüğü sağlanarak ilgili metinler alanyazına kazandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Afyon Valiliği (2022). Bayat İlçemiz. <http://www.afyonkarahisar.gov.tr/bayat>
- Altınkaynak, E. (1996). *Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar Ağıtları*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Fırat Üniversitesi SBE DKT, Elazığ.
- Altınkaynak, E. (2022). “Manas Destanında Yas Tutma, Cenaze Merasimi ve Ağıt Söyleme Geleneği”, *Karadeniz*, S. 55, s. 1-11.
- Aydın, M. (1984). *Bayat-Bayat boyu ve Oğuzların tarihi*, Hatiboğlu Yayınevi.
- Bali, M. (1997). *Ağıtlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Baltaş, Z. (2000). *Sağlık Psikolojisi*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Çıblak, N. (2005). Türk Halk Kültürü İçerisinde Mersin Ağıtlarının Yeri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 201-226.
- Durbilmez, B. (2000). “Tarihî Olay-Edebî Metin İlişkileri Bağlamında Kıbrıs Konulu Âşık Tarzı Şiirler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Proceedings of the Third International Congress for Cyprus Studies/ Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, Volume/Cilt:2 Linguistics & Literature, Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları: Gazi Magosa, 87-105.
- Durbilmez, B. (2007). “Âşık Tarzı Şiirlerde Sözlü Tarih (Kayserili ve Yozgatlı Âşıkların Şiirlerinden Örneklerle)”, *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (10-12 Nisan 2006)- Bildiriler*, Kayseri, 299-317.
- Durbilmez, B. (2017). *Türk Dünyası Kültürü-1*, Ötüken Yayınları: İstanbul.
- Durbilmez, B. (2018). *Âşık Edebiyatı ve Taşpınarlı Halk Şairleri*, 5. Baskı, Akçağ Yayınları: Ankara.
- Durbilmez, B. (2019). *Türk Kültür Coğrafyası, Halk Bilimi ve Edebiyat Araştırmaları*, Ötüken Yayınları: İstanbul.
- Elçin, Ş. (1990). *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Kaya, D. (1999). Anonim Halk Şiiri. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Saraç, Ö. (2022). Sığıtçılık geleneğinden cenaze ağlama derneğine bir değişimin anatomisi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 7, 20-35.
- Şakalar, A. (2022). Kahramanmaraş yöresindeki ağıtlar üzerine bir inceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 1031-1040.
- Şahin, N. (1994). *Yozgat Ağıtları Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, ERÜ SBE YLT: Kayseri.
- Şimşek, E. (1990). Kadirli'den Derlenen Ağıtlar ve Ağıtlar üzerine Bazı Düşünceler, Erciyes, 13(O152), 11-12.
- Şimşek, E. (1993). *Kadirli ve Osmaniye Ağıtları*. Antakya: Kültür Ofset Basımevi.
- Yaldızkaya, Ö. F. (1992). *Emirdağ Yöresi Türkmen Ağıtları*. İzmir: Bayraklı Matbaası.
- Yüce, H. (2017). Türk halk müziğinde ağıt yakma geleneği üzerine bir inceleme: Amasya yöresi. *Researcher: Social Science Studies*, 5(9), 158-171.

DEĞERLERLE LİDERLİK ALGISININ ADALET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ; KAMU KURUMUNDA BİR ARAŞTIRMA

THE EFFECT OF VALUES-BASED LEADERSHIP PERCEPTION ON JUSTICE; A STUDY IN A PUBLIC FOUNDATION

ЛИДЕР С ЦЕННОТЯМИ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА СПРАВЕДЛИВОСТЬ:
НА ПРИМЕРЕ ОДНОГО ГОСУДАРСТВЕННЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Selime DÖĞER*
Murat KASIMOĞLU**

ÖZ

Amaç – Bu çalışmanın amacı kamu kurumundaki çalışanların değerlerle liderlik anlayışı ile liderin adalet anlayışı arasındaki etkiyi ve ilişkiyi incelemektir.

Yöntem – Nicel araştırmadan elde edilen veriler kamu kurumunda hizmet eden eğitim düzeyi önlisans ve üzeri eğitilmiş 251 kişiden toplandı. Analiz, model ve hipotez için değer temelli liderlik ölçeği kullanılarak yapıldı.

Bulgular – Araştırma sonuçlarını genelleştirirken, veri toplama aracını ve kamu çalışanlarından toplanan veriler sayesinde tartışma ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca değer temelli liderliğin alt boyutları ve liderin adaleti üzerindeki etkisi, farklı tutumlara sahip olduklarını yordamaktadır. Araştırma sonuçları genellenirken veri toplama aracı ve kamu görevlilerinden toplanan veriler sayesinde tartışmaya açılabilir. Bu nedenle, gelecekteki araştırmalar daha fazla veri toplama yöntemi kullanarak veri toplama kaynaklarını ve ortamını genişletebilir. Çalışmanın bulguları hem kamu kurumlarının hem de kurumsal şirketlerin yönetiminde ki liderler ile karar vericilere, liderlik yaklaşımlarını buna göre stratejik olarak ayarlama ve iş yerinde uygun şekilde teşvik etmeye yardımcı olur. **Tartışma** – Elde edilen bulgular teorik çerçeve ile birlikte irdelenmiş, gelecekteki araştırmacılara ve kamu kurumu ve kurumsal şirket yöneticilerine öneriler sunulmuştur. Yeni yönetim tarzlarından değer temelli liderlik, çalışana değer yükleyen, eğitimine, çalışmasına, gelişmesine öncülük edendir. Ayrıca değerlerle liderlik algısı çalışanlar üzerinde, liderin adaleti ile refah ve güvenilir ortamda idari kolaylık sağlar.

Anahtar kelimeler: Lider, liderlik, Değer Temelli Liderlik, Değerlerle Liderlik, Liderin

* **ORCID:** [0000-0003-0262-7563](https://orcid.org/0000-0003-0262-7563), Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı, İşletme Bölümü, selime.doger@gmail.com

** **ORCID:** [0000-0002-7407-5991](https://orcid.org/0000-0002-7407-5991), Prof. Dr. İstanbul Ticaret Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı, İşletme Bölümü, mkasimoglu@ticaret.edu.tr

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Döger, S. & Kasımoğlu, M. (2023). Değerlerle Liderlik Algısının Adalet Üzerindeki Etkisi; Kamu Kurumlarında Bir Araştırma. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1 (57), 16-37 . DOI: 10.17498/kdeniz.1250509

Değerlerle Liderlik Algısının Adalet Üzerindeki Etkisi; Kamu Kurumunda...

Adaleti

ABSTRACT

Purpose - The purpose of this study is to investigate the effect and relationship between values-based leadership and the leader's sense of justice among the employees of a public organization.

Method - The data obtained from the quantitative research were collected from 251 individuals with associate's degrees and above education level serving in a public organization. The analysis was done using the values-based leadership scale for the model and hypothesis.

Results - When generalizing the results of the research, the discussion can emerge thanks to the data collection tool and the data collected from public employees. In addition, the sub-dimensions of value-based leadership and its impact on the leader's justice predict that they have different attitudes. While generalizing the results of the research, the data collection tool and the data collected from public employees can be used for discussion. Hence, future research can expand the sources and settings of data collection by using more data collection methods. The findings of the study can help leaders and decision-makers in the management of both public organizations and corporate companies to strategically adjust their leadership approach accordingly and promote it appropriately in the workplace.

Discussion - The findings were analyzed together with the theoretical framework and recommendations were presented for future researchers and managers of public institutions and corporate companies. Values-based leadership, one of the new management techniques, is the one that imposes values on employees and leads their education, work, and development. In addition, the perception of leadership with values provides administrative convenience to employees in a welfare and reliable environment with the justice of the leader.

Keywords: Leader, leadership, Value-Based Leadership, Leadership with Values, Leader's Justice

АННОТАЦИЯ

Цель - Целью данного исследования является определение итогов влияния и взаимосвязь между ценностями и осмыслением основных понятий лидерства сотрудников государственного учреждения и наряду с этим осмысление лидером понятия справедливости.

Методы - Данные были получены в результате количественного исследования. Целевую группу составило из 251 человека, младших специалистов и людьми с высшим образованием сотрудников одного государственного учреждения. Анализ был проведен с использованием шкалы лидерства, основанной на ценностях для модели и гипотезы.

Полученные результаты - При обобщении результатов исследования могут возникнуть дискуссии благодаря методу по сбору данных от государственных служащих. Кроме того, субаспекты лидерства, основанные на ценностях и его влияние на справедливость лидера, предсказывают на разные отношения между ними. Несмотря на то, что результаты исследования являются обобщенными, они могут быть открыты для обсуждения благодаря методам по сбору данных, полученного у государственных служащих. Таким образом, при использовании больше методов для сбора данных будущие исследования могут расширить источники и среду по сбору данных, Результаты исследования помогают лидерам и лицам, принимающим решения в управлении как государственными, так и

корпоративными компаниями, соответствующим образом корректировать свой подход к лидерству и продвигать его на рабочем месте.

Дискуссия - Выводы были изучены наряду с теоретической основой и предложения были представлены будущим исследователям и менеджерам государственных учреждений и корпоративных компаний. Лидерство, основанное на ценностях, один из новых стилей управления, который оценивает работника и руководит его образованием, работой и развитием. Кроме того, восприятие лидерства с ценностями и справедливостью обеспечивает административные удобства для сотрудников в благополучной и надежной среде.

Ключевые слова: лидер, лидерство; лидерство, основанное на ценностях, лидерство с ценностями, справедливость лидера.

Giriş

Liderlik, çok eski yıllara dayanmakla birlikte günümüzde yeni liderlik tarzlarına yönelik araştırmalar kavramın önemini koruduğunu göstermektedir (Bass & Stogdill, 1990). Bu kavram; rehber, kılavuz, önder, lider gibi anlamlara gelmektedir (Benmira ve Agboola, 2021; Bennis, 2016). Liderlik kavramı ile ilgili birçok görüş ve düşünceler dile getirilmiş olup, bu araştırmalar gelişerek devam etmektedir (Bass & Stogdill, 1990). Liderlik, karar alma ve yetkilendirme sürecinde etkin rol almaktadır (Nymark, 2000). Bennis (2009) liderlikle ilgili olarak: “Sosyal bilimlerde liderlik ile ilgili çok çalışılmasına rağmen, şimdiye kadar anlaşılabilirliği az olan konulardan biri olması” ve “hiçbir zaman, bu kadar emek sarf ederek bu kadar az şey söylediğini hatırlamadığımı” ifade etmektedir (akt. Benmira & Agboola, 2021). Bunun temel sebebi birçok farklı kişilik yapılarına ve algısal farklılıklara sahip olan insan faktörüdür. Çünkü örgütlerde görev yapan insan kaynağının yetenekleri, nitelikleri, becerileri, duyguları ve algıları kişiye göre değişmekte, bu değişken yapıdaki insan kaynağını sürece dâhil ederek harekete geçirme eylemi, farklı türde ve özellikle liderlik uygulamaları gerektirmektedir.

Birçok araştırma ise değerlerle liderlik algısının; mizah duygusuna sahip, doğru ve gerçekçi, personelin başarılarını takdir eden, sağlıkları ile ilgilenen, olumlu düşünen ve kurallardan çok ilkeleri önemseyen kişi olduğu ifade edilmiştir (Adewale, 2020). Ayrıca sürdürülebilirlik alanında liderin adaleti öne çıkmakla birlikte, birçok çalışma ilgiyle takip edilmektedir. Bütüncül bir bakış açısıyla değerlerle liderlik adil, dürüst, etik bilincine sahip, saygılı, insanlara eşit davranan kişilerdir. Ayrıca paydaşların ihtiyaçlarının gözetilmesi liderin adaleti olarak söylemek mümkündür (Dursun, Arı, Kocamaz Adaş & Ulun, 2019).

Liderin adaleti sergilemesi ilerleyen zaman diliminde değişiklik gösteren, liderlik, izleyiciler, ortam ve koşullar, büyük önem arz etmektedir. Grup üyelerinin, kişi veya kişilere değerlerle liderlik rolünü vermeleriyle sağladığı ayrıcalık, liderin adaleti sergilemesi hakkı olarak adlandırılabilir. Bu süreç, günden güne değişiklik göstermektedir. Bu değişikliklere farklı tanımlar getirilmiştir (Northouse, 2019; Northouse, 2021). Farklı ihtiyaçları karşılayabilmek için farklı liderlik tarzlarına ihtiyaç duyulmuş ve yeni nesil liderlik tarzlarından değerlerle liderlik öne çıkmaya başlamıştır.

Araştırma için kamu kurumlarının seçilme nedeni ise kamu personellerinin giderek kendini geliştirdiği/geliştirmekte olduğu bilinmektedir. Kendini geliştiren personelin daha donanımlı bir lidere ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca personelin kendini geliştirmesi ast/üst yönetimce tehdit görülmektedir. Çünkü hem personel hem de yönetim için anlaşmazlıkların doğuşuna neden olabilmektedir. Zira bu anlaşmazlıklar tez çözüme kavuşturulmaz ise diğer personelleri de etkileyerek, gruplaşmalara sebep olabilmektedir.

Makalede kamu kurumlarında uygulanan yönetim tarzı bürokratik davranış şeklinin yerine, liderlik tarzlarından değer temelli liderliğin çalışanların talebine cevap

Değerlerle Liderlik Algısının Adalet Üzerindeki Etkisi; Kamu Kurumunda...

vereceği düşünülmektedir. Dolayısıyla yeni yönetim tarzlarından değer temelli liderlik, çalışana değer yükleyen, eğitimine, çalışmasına, gelişmesine öncülük eden bir yaklaşımdır. Değer temelli liderler ayrıca adil ve dürüst (Benmira & Agboola, 2021) davranış sergilemesi nedeniyle, çalışanlar arasındaki kaygı ve endişenin giderilmesinde de öncüdür.

Literatür incelendiğinde kamu kurumlarına ait değer temelli liderlik tarzı üzerine bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırma sonucunda kamu kurumlarında değer temelli liderlik algısının adalet üzerindeki etkisinin çalışanlarca öneminin ortaya konulmasının hem kamu kurumlarının hem de kurumsal şirketlerin yönetim, başarısı ve sürdürülebilirliğine katkı sağlayıp, literatür çalışmalarına yeni bir bakış açısı kazandıracığı düşünülmektedir.

Kavramsal Çerçeve ve Hipotez Geliştirme

1980'lerden sonra kurumların başarısını sürdürebilmesinin temelinde değerlerin olduğu öngörülmüştür. Bu öngörü, bireysel ve kurumsal olarak örgütlerin sonuçlarında belirleyici etkindir. Bireysellikte kişi, kendi amaçları doğrultusunda hedeflerine odaklanırken, aynı zamanda örgütün stratejisi ile amacına hizmet etmektedir (Gentile, 2013).

Yüksek rekabetin yaşandığı bu hızlı değişim sürecinde, liderlerin hedefleri gerçekleştirilmesi ve sürdürülebilirliği yakalaması oldukça zor olmaktadır. Bu değerler insan yaşamına öncülük eden, önem düzeyine göre değişen ve arzu edilen hedeflerin bütünü oluşturmaktadır (Schwartz, 1992). Kişisel davranışların ve sosyal işleyişin bileşimi olan değerler, örgütlerin bir anlamda ana unsurudur (Askeland, 2020). Bu yüzden algısal değerler kişisel ve kurumsal nitelikte elzemdir (De Bono, 2007).

Kurumsal liderler örgütlerini inşa ettikleri, örgütlerinin kurumsal çekirdeğini (temelini) oluşturdukları ve ona uygun bir kimlik oluşturdukları bu süreç özelliğini kurumsal düzenleme olarak adlandırılabilir (Hansen vd., 2021; De Bono, 2007). Kurumsal liderler, kurumsal karmaşalara son vermek isteyen lider kişilerin tayin ettikleri kilit mekanizma yardımıyla kurumlarını sağlamlaştırmaktadır (Hansen, Chroni, Skille & Abrahamsen, 2021). Ayrıca değer temelli davranışların norm modelleri ile değer yönetimi yaratıcılığının ehli uygulayıcıları olarak bu liderler, örgütlerine dönüşümcü bir rol üstlenerek hizmet etmektedirler (Kernaghan, 2003, s.711; Askeland, 2020, s.142).

Değerlerle liderlik, eylemlerinde ve diğer bireylerle olan ilişkilerinde normatif olarak doğru davranışlarda bulunması ve davranışlarının, karşılıklı iletişim ve kararlara katılım yoluyla kabullenilmesi olarak tanımlanmaktadır (Fernandez & Hogan, 2002; Northouse, 2019). Ayrıca bireylerin yaşamsal faaliyetlerinde önemli olduğunu düşündüğü, davranış ve tutumlardır. Bu davranış ve tutumlar ile teşvik esnasında karşımıza çıkan adalet ise lider tarafından önemsenmektedir (Dumond, 2000; Nymark, 2000; Fernandez & Hogan, 2002). Liderin etkileme gücü sosyal yaşamında veya işte izleyicilerini kendi bireysel değerleri ile etkilemesi mümkün olabilmektedir. Aynı zaman da inanç (manevi), geleneksel (örf, adet) ve milli unsurlarda etkili olabilmektedir. Bunlar, evrensel değerlerin bir parçasıdır. Değerlerle liderlik etmek, hem kurumun değerlerini hem de izleyicilerin değerlerini ön plana çıkararak başarıyı hedeflemektedir (Northouse, 2021).

Değerlerle liderlik, kişisel ve örgütsel davranışlara öncülük eden, onlara yeni bir düzen getiren, anlamlandırma, birbirine geçmiş ve nispeten kararlı bilişsel/duygusal ölçümlemeyle de ilgilidir (Nymark, 2000; Dumond, 2000; Ahmadi, 2006). Tespiti için neyin arzu edildiğini veya uygun olduğunu tebarüz ederek tarz seçimine öncülük etmekte ve yeni algılamalarıyla yargılar oluşturmayı da mümkün kılmaktadır (Gehman, Trevino & Garud, 2013; Askeland, 2020).

Bass & Avolio (1993), Brown & Mitchell (2010) ve Northouse (2021) gibi yazarlar, değerlerle liderliğin yönetsel özelliklerini, etik ve ahlaki temellere dayandırmışlardır.

Dolan ve Garcia'ya (2002) çalışmasında değerlerle liderlik yönetimin, stratejik bir liderlik aracı olduğunu savunmaktadırlar. Bu görüşleriyle değerler, örgüt kademelerinde çalışanların karşılaştıkları problemlere bir rehber olarak, onların sorumlu ve bağımsız davranmalarını sağlayacak içsel bir kılavuz görevi sağlayacağını ifade etmektedir.

Dorfman, Javidan, Hanges, Dastmalchian & House'a (2012) göre değerlerle liderlikte; lider, takipçilerinden değerlere uygun yüksek performans beklemektedir. Araştırmacılar, değerlerle liderliğin belirgin özelliklerine değinmektedirler. Bu özellikler; vizyoner, ilham veren, fedakârlık eden, doğruluk, kararlılık ve performans gibi özelliklerdir. Sorumluluklarını göz ardı etmeyen ve sorumluklarından kaçınmayan rol model olmaktadır (Ahmadi, 2006; Brown & Mitchell, 2010, s. 583-616; Koçel, 2020).

Selznick değerlerin, örgütün teknik başarılarının üstünde önem arz ettiğini ünlü eserinde yer vererek şu şekilde izah etmektedir; “bahsi geçen misyonun spesifik ihtiyaçlarının da üstünde bir değer aşılmasıdır” (1957). Ayrıca değer entegre edilen bir örgütte özel bir tarzla yeni misyon oluşup, ayırt edici ile kendine has bir sorumluluk, büyük ihtimalle eğitilmişlik veya oturmuş bir yetkinlik edinimi eğilim güdüsünü istenilecektir (Selznick, 1996).

Kraemer (2011) çalışmasında değerlerle liderlik boyutlarını; 1) kendini bilen, 2) olay ve olguları birçok yönde inceleyebilen, 3) kendini kabul eden, 4) alçak gönüllü olarak sınıflandırılmıştır. Değerlerle liderliğin tamamlayıcısı olarak düşünebileceğimiz, Graber ve Kilpatrick (2008) ise çalışmalarında; 1) mesleki ve kişisel değerleri tanıyan, 2) örgüte neyin uygulanabileceğini ve neyin beklediği belirleyen, 3) ortakların değerlerini kavrayıp onları kapsama dâhil eden, 4) değerlerle liderlik için kendini adamak biçiminde sınıflandırılmıştır. Gentile (2013) değer temelli liderliğin kendi içerisinde incelendiğinde, karşımıza dört boyutta lider davranışlarının çıktığını ifade etmektedir. Bunlar; Liderin Kişiler arası Davranışları, Liderin Kişisel Eylemleri ve Beklentileri, Liderlerin Adaleti ve Örgütlerde Liderliktir.

Değerlerle liderliğin kişiler arası belki de en önemli belirtisi, var olan misyonun yöntem ihtiyaçlarının üstünde değer unsurunu aşılmasıdır (Selznick, 1996; Askeland, 2020; Northouse, 2019). Bu nedenle ki değer aşılma sürecinde örgüt içindeki kişiler arası davranış, küçük ve az getirisi olan pazar yerine, toplumlar tarafından kabul edilerek normatif hedeflerine katkıları bakımından tanınmaya başlaması anlamına gelmektedir (Bethel, 2004; Nymark, 2000). Aynı zamanda görevlerin tanımlanmasında öncü olan, örgütün çekirdek (temel) değerlerini yansıtan (Selznick, 1996; Askeland, 2020) örgütün ilerlemesine, adapta olmasına, bağlılığın elde edilmesine ve sürdürülebilir olmasına etki eden, önemli bir iletişim işlevi görmektedir. Ayrıca hedeflerin oluşması ve vizyon sahibi örgütsel yapıya erişebilmesi için ihtiyaç olan şey değerlerin somutlaştırılmasıdır (Bauman, 2018, s. 251-274; Askeland, 2020).

Sosik (2005) karizmatik liderlik için, yeniliğe açıklık değerlerinin değil, öz genişletim değerlerinin anlamlı bir yordayıcı olduğunu kanıtlamıştır. Aynı zamanda Illies ve Reiter-Palmon (2008) özgenişletim değerleri yüksek olan liderlerin bireysel çıkar odaklı kararlar verme eğiliminde olduklarını göstermiştir. Sarid (2016) ise dönüşümsel liderlerin özgenişletim ve yeniliğe açıklık değerlerine önem verdiklerini tartışmıştır.

Normann (1984) hizmetkâr liderlerin kişisel özelliklerini, standart oluşturma, insanı iyi değerlendirme, rol modelleri geliştirme, iş görenin davranışlarına etki eden kodların oluşturulması olarak yordamaktadır. Literatürde bazı çalışmalarda, değer temelli

Değerlerle Liderlik Algısının Adalet Üzerindeki Etkisi; Kamu Kurumunda...

liderlik algılarının lider üzerinde güven etkisi olduğu keşfedilmiştir (Van den Akker, Heres, Lasthuizen & Six, 2009).

İşin verimliliği ve kalitesi kadar, çalışanın memnuniyeti ve işte devamlılığın önem arz ettiği vurgulanmaktadır (Van den Akker, Heres, Lasthuizen & Six, 2009; Dursun vd., 2019). Bu süreçte gerekli yetkinlikler ile görevlerin, adil ve dürüst bir normda dağıtılması önem arz etmektedir (Anshori, Karya, Muslihah & Herlambang, 2020; Northouse, 2021). Ayrıca, verimlilik ve performansa pozitif bir etkisi olduğu da öne sürülmektedir (Selznick, 1996; Bethel, 2004; Askeland, 2020).

Değerlerle liderlik algısı ile liderin adaleti arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmacılar, etik liderlikte kullanılan değerlerin, örgütsel adalet algısını başarılı bir şekilde etkilediğini göstermektedir (Akar, 2021; Van Gils, vd., 2015; Bethel, 2004).

Liderin adaleti incelendiğinde araştırmacılar tarafından öne çıkan davranış özellikleri sergilenmektedir. Bu sergilenen özellikler saygı, eşit davranma, adil, tutarlı ve kolektif hareket tarzı önemli olduğu savunulmaktadır. Her çalışanın gerek maddi gerekse manevi tatminkâr olması, işin etkinliğini ve sürdürülebilirliğini artırmaktadır (Selznick, 1996; Askeland, 2020). Bu süreçte değer olgusu ile oluşturulan ortamlarda, lider adaleti sağlar ise, kriz süreçleri dahil işlerin işleyiş sürecini kolaylaştırmaktadır (Yukl, 1999; Bethel, 2004; Koçel, 2020). Değerlerle liderlik algısı, örgütlerde değer yaratarak adaleti sağlamayı ve izleyicileri tatmin etme hedefi ile çalışmayı ön görmektedir (Selznick, 1996; Askeland, 2020, s. 144-151).

Liderin adaleti normuna uygun eylemlerde değerlerle liderler, bilhassa kendi eylemleri ve davranışları konusunda sorumluluk üstlenen, adil, güvenilir, ilkeli ve dürüst davranışlarla, astlarına uygun sorumluluklar veren ve gerekli durumlarda ceza-ödül sistemini uygulayan liderler olarak nitelendirilmektedir (Bethel, 2004). Değerlerle liderliğin araştırmacılara göre adalet olgusunu örgütlere verebilmek için gerekli olan özellikleri; dürüst (Keller & Wilderom, 1992; Zeithaml & Bitner, 1996; Burwash, 1997), güvenilir (Keller & Wilderom, 1992; Zeithaml & Bitner, 1996; Burwash, 1997; Nymar), doğru (Burwash, 1997), açık (Keller & Wilderom, 1992), medeni cesaret (Zeithaml & Bitner, 1996; Burwash, 1997), zeka (Zeithaml & Bitner, 1996; Burwash, 1997) ve kabiliyet (Zeithaml & Bitner, 1996; Burwash, 1997) olarak sıralamaktadır. Bu özelliklere sahip liderlerde adalet olgusu güçlü olmaktadır. Ayrıca araştırmalar, örgütlerin güvenilirlik derecesi, iklim kültürü ve paydaş gruplar için büyük öneme sahip olduğunu göstermektedir (Baloğlu & Bulut, 2017).

Birçok araştırmacı, personellerin birbirine karşı güvenin, çalışanın iş yerindeki personellerin bilgi ve kabiliyetlerine, eylemlerinin etik-adil davranış sergilemelerine ve verdikleri sözlere sadık kalmasına bağlı olduğunu ifade etmektedir (Korkut, 2019; Koyutürk, 2015). Örgütsel güven, çalışma arkadaşlarına, kuruma ve yöneticiye güvenin birleşiminden oluşmaktadır (Nal, Bektaş & Kaya, 2020). Örgütle ve kendisi ile özdeşleşebilen liderler, adil ve dürüst bir davranış algısı sergilemektedir. Aynı zamanda gerekli yetkinlikler ile görevlerin, adil ve dürüst bir normda dağıtılması da önem arz etmektedir (Anshori, Karya, Muslihah & Herlambang, 2020; Northouse, 2021). Liderin adaleti uygulayabilmek için adil olunması, tutarlı ve güvenilir davranış sergilenmesi öncüdür. Aynı zamanda değer temelli liderlikte, liderin adaleti harekete geçirebilmesi önemli görülmektedir (Hendrikz & Engelbrecht, 2019).

H₁: Kamu kurumlarında değerlerle liderlik algısının, adalet üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

H_{1a}: Kamu kurumlarında evrensel değerlerle liderlik algısının adalet üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

H_{1b}: Kamu kurumlarında bireysel değerlerle liderlik algısının adalet üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

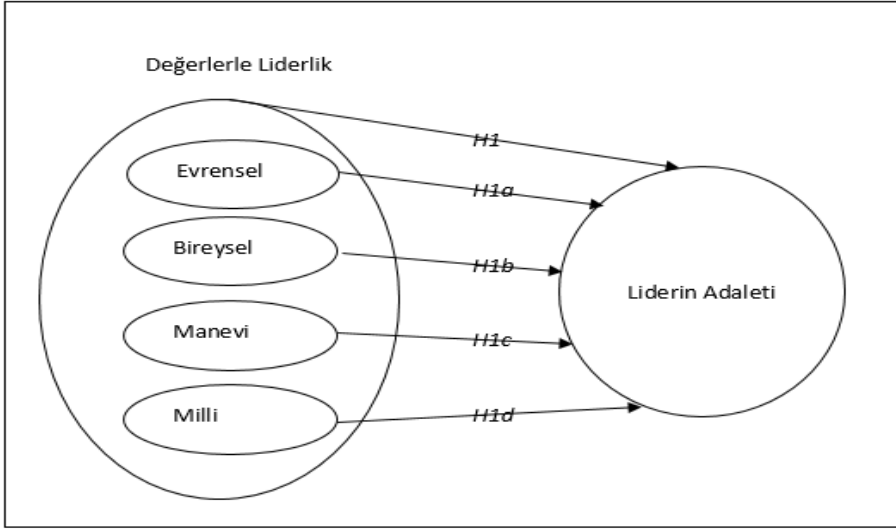
H_{1c}: Kamu kurumlarında manevi değerlerle liderlik algısının adalet üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

H_{1d}: Kamu kurumlarında milli değerlerle liderlik algısının adalet üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

Araştırma Yöntemi

Araştırma için veriler anket tekniği ile toplanmıştır. Değer temelli liderlik ve değer temelli liderlik alt bileşenleri ölçekleri araştırmaya katılanlara cevaplandırılmak üzere verilmiştir. Aynı zamanda değişkenler arası ilişkiler ve etki düzeylerinin tespit edilmesi için nicel araştırma yöntemi benimsenmiş ve bu kapsamda frekans analizleri, Cronbach Alpha, normallik, korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. Bu bölümde araştırmanın amacına ilişkin bilgiler, materyal ve yöntem kapsamında veri toplama araçları ve verilerin analizi yer almaktadır.

Şekil 1: Araştırma Modeli

Evren ve Örneklem

Araştırmaya, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ek 2’de Etik Kurulu onayı (6 Ekim 2022) alındıktan sonra başlanmıştır. Anket çalışmasının evreni İstanbul Anadolu yakası Sancaktepe, Ataşehir, Ümraniye ve Üsküdar ilçelerinde hizmet veren kamu kurumlarıdır. Örneklem ise bu ilçelerde önlisans ve üzeri eğitim seviyesinde kamu personelleridir. Burada anket araştırması kamu personelleriyle bireysel ve rızaları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Google form ile hazırlanan ölçek maddelerinin, kamu kurumunda çalışan 285 kişi tarafından, dijital ortamda doldurulması istenmiştir. Dijital ortamda dağıtılan Google form, 251 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Verileri toplamada kişilerle bizzat görüşülüp yapılmıştır. Araştırmalarda ankete dönüş oranının %30’un altına düşülmemesi beklenilmektedir (Karasar, 2017). Araştırmada anketlerin geri dönüş oranı %85 üzerinde hesaplanmıştır. Ayrıca yönetimin duyacağı endişesi ve kaygısıyla katılımcılar forma cevap vermek istememiş, güvence verildikten sonra yanıt vermeyi kabul etmişlerdir.

Veri Toplama Araçları ve Veri Seti

Verilerin toplanmasında 36 sorudan oluşan anket formu kullanılmıştır.

Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerine dair 5 soru (öğrenim durumu, yaş, cinsiyet, kurumdaki çalışma süresi ve idari görevi bulunup bulunmadığı) sorulmuştur. Buna göre, katılımcıların %25,9'u önlisans, %62,9'u lisans ile %10,8'i yüksek lisans eğitilmiş kamu çalışanlarından oluşmaktadır. Kamu çalışanlarının %2'si 18-25 yaş aralığı, %28,3'ü 26-35 yaş aralığı, %26,3'ü 36-45 yaş aralığı, %22,7'si 46-55 yaş aralığı ile %20,7'si 56 ve üzeri yaş aralığındadır. Kamu çalışanların %49,8'i kadın ve %50,2'si erkektir. Kamu çalışanlarının çalışma süresi %7,2'si 0-5 yıl aralığı, %24,7'si 6-10 yıl aralığı, %20,3'ü 11-15 yıl aralığı, %22,3'ü 16-20 yıl aralığı ile %25,5'i 21 yıl üzerinde hizmet eden kişilerdir. Katılımcıların idari görevi %23,9'u yönetici, %76,1'i çalışan kişilerdir.

İkinci bölümde Garg ve Krishnan (2003) tarafından geliştirilen değer temelli liderlik ölçeği kamu kurumu çalışanları üzerindeki etkiyi araştırmak üzere hazırlanan, Baloğlu ve Bulut (2017) tarafından da güvenilirlik analizleri yapılmış ölçekten yararlanılmıştır. 31 maddelik ölçeğin alt boyutlarını Inglehart (1997), Hofstede (1980), Rokeach (1973) ve Schwartz (1992)'in değer temelli liderlik boyutlarını oluşturmuştur. Değer temelli liderlik ölçeğinde 26 ifadesi kullanılmıştır. Bunların alt boyutları ise; 'evrensel' 7 ifade (DTL2, DTL4, DTL5, DTL6, DTL8, DTL10 ve DTL11), 'bireysel' 8 ifade (DTL12, DTL13, DTL14, DTL15, DTL17, DTL18, DTL19 ve DTL20), 'manevi' 8 ifade (DTL21, DTL22, DTL23, DTL24, DTL25, DTL26, DTL27 ve DTL28) ve 'milli' 3 ifade (DTL29, DTL30 ve DTL31) kullanılmıştır.

Araştırmanın bağımlı değişkeni liderin adaleti ölçeği için 5 ifade kullanılmıştır. Burada bağımlı değişken olan liderin adaleti ölçeği ise ölçekteki DTL1, DTL3, DTL7, DTL9 ve DTL16 ifadeleri seçilerek ölçüm yapılmıştır (Baloğlu, 2017).

Ölçeklere ilişkin katılım düzeylerini belirlemek için 5'li Likert ölçeği kullanılmış; ölçek, 1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum ve 5= Kesinlikle Katılıyorum şeklinde derecelendirilmiştir. Ulaşılan sonuçlar yorumlanırken Özdamar'ın (2003) da belirttiği üzere; 1-1,79 arası çok düşük, 1,80-2,59 arası düşük, 2,60-3,39 arası orta, 3,40-4,19 arası yüksek, 4,20-5 arası çok yüksek olacak şekilde değerlendirilmiştir. Ölçeklerin güvenilirlik analizleri Cronbach Alpha değerleri açısından test edilmiştir. Ölçeğin model uyum iyilik değerleri ($\chi^2/sd = 1.48$; CFI = 0.966; NFI = 0.904; IFI = 0.966; TLI = 0.957 ve RMSEA=0.05) kabul edilebilir sınırlar içerisinde kalan değerlerdir (Baloğlu, 2017). Ayrıca alt boyutların Cronbach Alphası sırasıyla 0.93, 0.92, 0.85 ve 0.71 değerindedir. Aynı zamanda liderin adaleti Cronbach Alpha değeri ise 0.94 değerindedir. Bu değerler kabul edilebilir sınırlardır (Brown, 2010; Baloğlu ve Bulut, 2017; Baloğlu, 2017).

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların ulusal kültür eğilimlerine değer temelli liderlik algısının, liderin adaleti üzerindeki etkisi pozitif anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca değer temelli liderliğin alt boyutlarının, liderin adaleti üzerindeki etkiler inceleme yapılmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen bulguların analizi, katılımcıların demografik özelliklere ilişkin frekans analizi, normal dağılım ve T-testi analizleri, ölçeklere ilişkin açıklayıcı faktör analizleri, korelasyon ve regresyon analizlerine yer verilmiştir. Hipotezlere ilişkin bulgular ifade edilmiştir.

Ölçeklere İlişkin Açımlayıcı Faktör Analizi

Değerlerle liderlik ölçeği ifadelerine Faktör Analizi yapıp yapılmayacağına karar vermek amacı ile Bartlett Küresellik Testi ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testinden yararlanılmıştır. KMO değerinin 0.50'den düşük olduğunda Faktör Analizi yapılmayacağını savunmaktadır. Verilerin çok değişkenli normal dağılımdan olup olmadığını tespit etmek için Bartlett'in Küresellik Testi kullanılmaktadır (Tavşancıl, 2005). Bu değer in ise 0.05 ten küçük olması gerekmekte ve değer in küçük olması durumunda korelasyon matrisinden faktör çıkacağı anlamına gelmektedir. Faktör Analizinden yararlanılırken Temel Bileşenler Analizi ile yapılmıştır (Tabachnick & Fidell, 2001). Faktör yük katsayısı ifadelerin ilgili faktörle iç uyumunu izah eden katsayıdır. Faktör yük değeri 0.32'nin üzeri kabul edilmektedir (Tabachnick & Fidell, 2001). Ayrıca ifadenin binişik olma durumunda birden fazla faktörde arasındaki farkın 0.1'den küçük olması ve 0.32'den yüksek yük değere sahip olması gerekmektedir (Çokluk, Şekercioğlu & Büyüköztürk, 2014; Baloğlu, 2017). Faktör yük değeri 0.50 ile üzeri için sınırlandırılma getirilerek faktör analizi yapılmıştır.

Temel Bileşenler Analizi neticesinde bileşen matrisinde binişik ifade sayısı fazla olması nedeniyle eksen döndürme işlemi yapılmıştır. Faktörler arasında herhangi bir ilişki olmadığı için Varimax dik döndürme tekniğinden yararlanılmıştır (Tabachnick & Fidell, 2001).

Aşağıdaki tablo 5'de, kamu kurumunda görev yapan çalışanların ifadelere vermiş olduğu cevaplar neticesinde ölçeğe ilişkin faktör analizi verilmektedir.

Değerlerle Liderlik Algısının Adalet Üzerindeki Etkisi; Kamu Kurumunda...

Tablo 5: Ölçeklere İlişkin Açımlayıcı Faktör Analiz Sonuçları

	Faktörler Yüklere				Öz Değerler	Açıklama Oranları
	1	2	3	4		
Evrensel Değerler	DTL1					
	DTL2					
	DTL3	3,77				
	DTL4	3,8				
	DTL5	3,6				
	DTL6	3,9			17,56	22,99%
	DTL7	3,86				
	DTL8	3,83				
	DTL9	3,55				
	DTL10	3,62				
	DTL11					
Bireysel Değerler	DTL12		0,59			
	DTL13		0,54			
	DTL14					
	DTL15		0,59			
	DTL16		0,55		2,28	22,67%
	DTL17		0,56			
	DTL18		0,57			
	DTL19		0,56			
DTL20		0,55				
Manevi Değerler	DTL21			0,75		
	DTL22			0,84		
	DTL23			0,84		
	DTL24				1,71	
	DTL25			0,6		19,89%
	DTL26			0,83		
	DTL27			0,54		
	DTL28			0,53		
Milli Değerler	DTL29			0,76		
	DTL30			0,9	1,06	12,36%
	DTL31			0,89		
					Toplam	77,93%
					Kaiser-Meyer-Olkin	0,960
					Bartlett Küresellik Testi Ki kare	11635,193
					sd	465
					p değeri	0,000

Değer temelli liderlik ölçeğine ilişkin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri, Bartlett'in Küresellik Testi değeri ve p anlamlılık değerinin faktör analizi için uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen verilerin toplam açıklanan varyansı % 77,93 değeri elde edilmiştir. Faktör sayısı için öz değeri 1'den büyük faktörler tercih edilmekte ve ölçek 4 faktörlü olduğu görülmüştür. Ölçekteki faktörler; “Milli Değerlerle Liderlik”, “Manevi Değerlerle Liderlik”, “Evrensel Değerlerle Liderlik” ve “Bireysel Değerlerle Liderlik” algılarının “Liderin Adaleti” üzerindeki etkisi incelenerek bulgular elde edilmiştir.

Değer temelli liderlik ölçeği maddelerinden milli değerler faktörü içerisinde yer alan ‘Milli takımla gurur duyar’ ibaresi düşük çıkmıştır. Bir diğeri ise ‘Manevi değerler’ faktörü içerisinde yer alan ‘Takım ruhuna inanır’ maddesi ortalama puanın altında

kalmıştır. Ayrıca ‘Evrensel değerler’ faktörü içinde yer alan üç farklı madde; ‘Tüm insanlara eşit davranır.’, ‘Dostluğun her şeyin üstünde olduğuna inanır’, ‘Geçmiş saygıyla anar’ ortalamasının altında kalmış ve 0,5 ortalamasını geçememiştir. Bir diğeri ‘Bireysel değerler’ faktörleri içerisinde yer alan ‘Sorumluluk sahibidir’ maddesi ortalamasının altında kalmıştır.

Ek 1’de değer temelli liderlik ölçek faktörlerinin ‘evrensel’ öz değeri 17.56 ve toplam varyansın %22.99, ‘bireysel’ öz değeri 2.28 ve toplam varyansın %22.67, ‘manevi’ öz değeri 1.71 ve %19.89 ve ‘milli’ öz değeri 1.06 ve toplam varyansın %12.38 açıklamaktadır. Toplam varyans ise %77.93’ünü açıklamakta olup $p=0.000$ değerinde anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmektedir.

Güvenilirlik Analizi

Tablo 1’de değer temelli liderlik ve değer temelli liderliğin alt boyutları ile faktörlerinin ölçek güvenilirliklerini tespit etmek amacıyla Cronbach Alpha güvenilirlik analizi yapılmıştır. Ölçeğin genel güvenilirliği 0.98 olarak bulunmuştur. Alt boyutlarının güvenilirlik değerleri ise 0.91, 0.90, 0.88 ve 0.70 olarak bulunmuştur. Ayrıca liderin adaleti Cronbach Alpha değeri 0.92 olarak bulunmuştur. Cronbach Alpha değerleri 0.7 ve üzerinde olan değerler güvenilir olarak kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2011).

Tablo 1: Güvenilirlik Analiz Sonucu

Faktörler	Cronbach Alpha Katsayısı	Soru Sayısı
Evrensel	0.91	7
Bireysel	0.90	8
Manevi	0.88	8
Milli	0.70	3
Liderin Adaleti	0.92	5
Genel Ölçek	0.98	31

Demografik Özelliklere İlişkin Frekans Analizi

Kamu kurumunda görev yapan çalışanların demografik özelliklerine ait frekans dağılımı aşağıdaki Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcı Bilgileri		n	%
Öğrenim Durumu	Önlisans	65	25.9
	Lisans	158	62.9
	Yüksek lisans ve üzeri	27	10.8
Yaş	18-25	5	2
	26-35	70	28.3
	36-45	66	26.3
	46-55	57	22.7
	56 üzeri	52	20.7
Cinsiyet	Kadın	125	49.8
	Erkek	125	50.2

Değerlerle Liderlik Algısının Adalet Üzerindeki Etkisi; Kamu Kurumunda...

Çalışma Süresi	0-5 yıl	18	7.2
	6-10 yıl	62	24.7
	11-15 yıl	50	20.3
	16-20 yıl	56	22.3
	21 yıl ve üzeri	64	25.5
Görevi	Yönetici	60	23.9
	Çalışan	190	76.1
Toplam		250	100

Normallik Analizi ve T Testi

Araştırmada ortaya konulan problemlere çözüm bulmak için uygulanacak test tekniklerine karar verebilmek amacıyla ayrıca araştırmadaki katılımcı sayısının 30'dan fazla olması nedeniyle normallik testi uygulanmıştır. Ölçek çalışmalarında ortaya konulan verilerin normal dağılıp dağılmadığını saptamak için verilerin çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerine bakılmıştır.

Tablo 3: Normallik Testi Sonuçları

Ölçekler	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)
Evrensel	0.062	-0.526
Bireysel	0.144	-0.400
Manevi	0.307	-0.279
Milli	-0.874	0.608

Bir araştırmacılara göre çarpıklık ve basıklık değerleri, -1.5 ve +1.5 arasında (Tabachnick ve Fidell, 2013), -1 ve +1 arasında (Hair ve vd., 2009) ve -2 ve +2 arasında (George ve Mallery, 2010) dağılım gösteriyorsa verinin normal dağıldığı ifade edilmektedir. Tablo 3 incelendiğinde çarpıklık ve basıklık değerlerinin tüm değer aralıkları için uygun olduğu saptanmış olup değer temelli liderlik alt boyutlarının (evrensel, bireysel, manevi ve milli) puanları normal dağılım sergilemektedir. Bu nedenle hipotezlerin test edilmesi için parametrik testler uygulamaya uygun olduğu ifade edilebilir.

Ölçeği oluşturan dört ana faktörün her birinin ayırt edicilik özelliklerini ortaya koyabilmek amacıyla, örnekleme 251 kişiden oluşan yönetici (aynı zamanda bir çalışan ve üst yönetimine karşı sorumlu olan kişi/ler) ve çalışan katılımcıların dönütleri alınmıştır. Ölçekten aldıkları toplam puanlar arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla bağımsız grup T Testi Analizi yapılmıştır. Bu analizdeki amaç faktör üzerinde yönetim ve çalışan kişiler için 'evrensel', 'bireysel', 'manevi' ve 'milli' değerlerle liderlik algısının, liderin adalet anlayışı üzerindeki etkisi anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığını tespit etmektir.

Tablo 4: Göreve Göre T Testi Sonuçları

Değişkenler	Gruplar	N	X	ss	T testi		
					t	sd	p
Evrensel	Yönetici	60	3.41	0.71	4.63	249	0.000
	Çalışan	190	2.88	0.77	4.83		
Bireysel	Yönetici	60	3.36	0.76	4.57	249	0.000
	Çalışan	190	2.82	0.80	4.71		

Manevi	Yönetici	60	3.21	0.74	4.22	249	0.000
	Çalışan	190	2.73	0.75	4.26		
Milli	Yönetici	60	3.60	0.77	2.40	249	0.017
	Çalışan	190	3.28	0.91	2.62		

Tablo 4 incelendiğinde evrensel, bireysel, manevi ve milli değerlerle liderlik algısının, liderin adaleti üzerindeki etkisi anlamlı bir farklılık göstermektedir. Evrensel değerlerle liderlik algısı yönetici ($t(249)= 4.63, p=0.000; p<0.05$) ve çalışan ($t(249)=4.83, p=0.000; p<0.05$) için değerlerinde anlamlı farklılık göstermektedir. Bireysel değerlerle liderlik algısı yönetici ($t(249)= 4.57, p=0.000; p<0.05$) ve çalışan ($t(249)=4.71, p=0.000; p<0.05$) için değerlerinde anlamlı farklılık göstermektedir. Manevi değerlerle liderlik algısı yönetici ($t(249)= 4.22, p=0.000; p<0.05$) ve çalışan ($t(249)=4.26, p=0.000; p<0.05$) için değerlerinde anlamlı farklılık göstermektedir. Milli değerlerle liderlik algısı yönetici ($t(249)= 2.40, p=0.017; p<0.05$) ve çalışan ($t(249)=2.62, p=0.010; p<0.05$) için değerlerinde anlamlı farklılık göstermektedir.

Korelasyon Analizleri

Değerlerle liderlik algısının adalet üzerindeki etkisi incelenmek için korelasyon katsayı değerleri ve p anlamlılık değerleri bulunmuştur.

Tablo 6: Değerlerle Liderlik Ölçeğinin Korelasyon Analiz Sonuçları

		Değerlerle Liderlik	Liderin Adaleti
Değerlerle Liderlik	r	1	
	p		
Liderin Adaleti	r	0.868**	1
	p	0.000	
		N	251
**. Correlation is significant at the 0.01 level (1-tailed).			

H₁ korelasyon sonucuna göre yüksek oranda değerlerle liderlik algısının, liderin adaleti üzerindeki etkisi pozitif ve $p=0.000$ anlamlı bir ilişki vardır.

Değerlerle Liderlik Algısının Adalet Üzerindeki Etkisi; Kamu Kurumunda...

Tablo 7: Değerlerle Liderlik Faktörlerinin Korelasyon Analiz Sonuçları

		Evrensel	Bireysel	Manevi	Milli	Liderin Adaleti
Evrensel	r p	1				
Bireysel	r p	0.916** 0.000	1			
Manevi	r p	0.855** 0.000	0.897** 0.000	1		
Milli	r p	0.462** 0.000	0.534** 0.000	0.588** 0.000	1	
Liderin Adaleti	r p	0.854** 0.000	0.832** 0.000	0.811** 0.000	0.513** 0.000	1
N		251	251	251	251	251
**. Correlation is significant at the 0.01 level (1-tailed).						

Korelasyon analiz tablosu incelendiğinde pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Evrensel değerlerle Liderlik algısının adalet üzerinde ki etkisinin korelasyon katsayısı 0.854 ve $p=0.000$ anlamlı bir ilişkisi vardır. Bireysel Değerlerle Liderlik algısının adalet üzerindeki etkisinin korelasyon katsayısı 0.832 ve $p=0.000$ değerinde anlamlı bir ilişkisi vardır. Manevi Değerlerle Liderlik algısının adalet üzerindeki etkisinin korelasyon katsayısı 0.811 ve $p=0.000$ değeri anlamlı bir ilişkisi vardır. Milli Değerlerle Liderlik algısının adalet üzerindeki etkisinin korelasyon katsayısı 0.513 ve $p=0.000$ değerinde anlamlı ve bir ilişkisi vardır.

Regresyon Analizleri

Değerlerle liderlik algısının adalet üzerindeki etkisi incelenmek için Regresyon Analizi yapılmıştır.

Tablo 8: Regresyon Analiz Sonuçları

Model özeti						
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate		
1	0.868 ^a	0.753	0.752	0.47274		
a. Predictors: (Constant), Değerlerle Liderlik						
Coefficients a						
Model		Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients	t	p	
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-0.521	0.124		-4.214	0.000
	Değerlerle Liderlik	1.105	0.04	0.868	27.524	0.000
a. Dependent Variable: Liderin Adaleti						

ANOVA ^b						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	p
1	Regression	169.301	1	169.301	757.563	0.000 ^a
	Residual	55.647	249	0.223		
	Total	224.948	250			
a. Predictors: (Constant), Değerlerle Liderlik						
b. Dependent Variable: Liderin Adaleti						

Analiz sonucunda anlamlı bir regresyon modeli, $F(1,249)=757,563$, $p<0,001$ ve bağımlı değişkendeki varyansın %75'nin ($R^2=0,75$) bağımsız değişkenler tarafından açıklandığı bulunmuştur. Buna göre değerlerle liderlik algısının, liderin adaleti üzerindeki etkisi olumlu ve anlamlıdır. $\beta=0,868$, $t(249)=27,52$, $p<0,001$, $pr^2=0,75$.

Tablo 8a: Regresyon analiz sonuçları

Model Özeti				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	0.872a	0.76	0.756	0.46812
a. Predictors: (Constant), Milli, Evrensel, Manevi, Bireysel				

Coefficients ^a							
Model		Unstandardized Coefficients	Standardized Coefficients	t	p		
		B	Std. Error				Beta
		1	(Constant)				-0.554
	Evrensel	0.651	0.096	0.542	6.78	0.000	
	Bireysel	0.138	0.108	0.12	1.282	0.201	
	Manevi	0.229	0.092	0.188	2.484	0.014	

Değerlerle Liderlik Algısının Adalet Üzerindeki Etkisi; Kamu Kurumunda...

	Milli	0.093	0.042	0.087	2.243	0.026
a. Dependent Variable: Liderin Adaleti						

ANOVA						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	p
1	Regression	171.04	4	42.76		
	Residual	53.908	246	0.219	195.126	0.000a
	Total	224.948	250			
a. Predictors: (Constant), Milli, Evrensel, Manevi, Bireysel						
b. Dependent Variable: Liderin Adaleti						

Analiz sonucunda anlamlı bir regresyon modeli, $F(4,246)= 195,126$, $p=0.000$; $p<0,001$ ve bağımlı değişkendeki varyansın %75'nin ($R^2=0,76$) bağımsız değişkenler tarafından açıkladığı bulunmuştur. Değerlerle liderlik algısının, liderin adaleti üzerindeki etkisi 0.760 düzeyinde olumlu ve anlamlı bir etkisi vardır. ($R=0.872$; $R^2=0.760$; $p<0.05$). Evrensel değerlerle liderlik algısı ($t=6.780$; $p<0.05$), manevi değerlerle liderlik algısı ($t=2.484$; $p<0.05$) ve milli değerlerle liderlik algısı ($t=2.243$; $p<0.05$) liderin adaleti üzerinde anlamlı ve olumlu etkisi vardır. Ayrıca bireysel değerlerle liderlik algısı ($t=1.282$; $p>0.05$) liderin adaleti üzerindeki etkisi anlamsız ve bir etkisi yoktur.

H ₁	Kamu kurumlarında değerlerle liderlik algısının, adalet üzerinde pozitif bir etkisi vardır.	Kabul
H _{1a}	Kamu kurumlarında evrensel değerlerle liderlik algısının adalet üzerinde pozitif bir etkisi vardır.	Kabul
H _{1b}	Kamu kurumlarında bireysel değerlerle liderlik algısının adalet üzerinde pozitif bir etkisi vardır.	Red
H _{1c}	Kamu kurumlarında manevi değerlerle liderlik algısının adalet üzerinde pozitif bir etkisi vardır.	Kabul
H _{1d}	Kamu kurumlarında milli değerlerle liderlik algısının adalet üzerinde pozitif bir etkisi vardır.	Kabul

Tartışma ve Sonuç

Kamu kurumu ve kurumsal şirketlerde üst, orta ve alt düzey yöneticileri genellikle görev yetkinliğine göre değil, üstten atanmaktadır. Ayrıca ilgili birim personelinin görüşü sorulmamakta ve dikkate alınmamaktadır. Göreve getirilen kişiler, kendilerini yalnızca üst yönetime karşı sorumlu hissetmekte ve yönetim politikalarını bu yönde uygulamaktadır. Üst/orta düzey yöneticiler ast ve vatandaşlara karşı kayıtsız ve ilgisiz kalmaktadır. Bu tarz yönetim şeklinde otoriter ve bürokratik tarz benimsenmektedir. Hali ile kararların gizli alındığı, kararlara katılımın olmadığı/olmadığı, hakkında karar alınan personele bu durumundan haber/bilgi verilmediği bilinmektedir (Northouse, 2021).

Kamu kurumunda görev yapan yönetici liderlerin, yeni liderlik tarzı arayışı ortaya çıkmaktadır. Bu arayışın sadece Etik Yönetim Kanunu ile giderilmesi yeterli olmayacaktır. Zira refah olmayan, memnuniyetsiz bir personel ile vatandaşa gerekli ilgi ve alaka gösterilemeyecektir. Dolayısıyla hizmetlerde aksamalar ortaya çıkacaktır. Ayrıca personel ile kurum içi güven ve adil davranışlar sergilenemeyeceği gibi kaotik bir ortama

sebeplere olacaktır. Aynı zamanda üst/orta yönetim ile ast ve personel arasında bilgi/haber paylaşımı azalacaktır. Bu durum iletişimsizlikle birlikte hizmetin eksik ve kalitesiz sunulmasına sebep olacaktır (Nal, Bektaş & Kaya, 2020).

Kamu kurum ve kuruluşları vatandaşlara hizmet vermek için kurulan işletmelerdir. Kamu kurumu ve kurumsal şirket işletmelerinde yeni yönetim liderlik tarzlarından değer temelli liderlik benimsenmelidir (Keller & Wilderom, 1992; Zeithaml & Bitner, 1996). Kamu kurum ve kuruluşları yönetim liderlerinin benimsedikleri Evrensel Değerlerle Liderlik algısının adalet üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır. Bireysel Değerlerle Liderlik algısının adalet üzerindeki etkisi anlamsızdır. Çünkü kamu kurumlarındaki yönetim tarzında kişisel veya bireysel algı etkisinin yetersiz veya eksik olduğu öne çıkmıştır. Kamu kurumlarındaki bu eksikliğin giderilmesi gerekir. Zira kamu çalışanlarında memnuniyetsizlik ve isteksizlik öne çıkabilir. Bu isteksizlik ve memnuniyetsizlikler ise, kamu hizmetlerinin aksaması ve kalitenin düşmesine sebep olabilir. Manevi Değerlerle Liderlik algısının adalet üzerinde pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Çalışanlar üzerindeki algının pozitif ve anlamlı olması süreci kolaylaştırır (Nal, Bektaş & Kaya, 2020). Milli değerlerle Liderlik algısının adalet üzerinde pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanın devlete hizmet etme gayesinde öncülük eder.

Araştırma sonucu elde edilen veriler değer temelli liderlik algısının adalet üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu göstermektedir. Liderin adaleti değerlerle liderlik algısını güçlendirmektedir. Çalışanlar adil, dürüst, açık sözlü, insani değerlere önem veren ve kolektifliği benimseyen lideri öncü olarak görmekte ve benimsemektedir. İşin verimliliği ile kalitesi kadar önemli olan, çalışanın memnuniyetiyle işte devamlılığını vurgulanmaktadır (Van den Akker, Heres, Lasthuizen & Six, 2009; Dursun vd., 2019). Ayrıca bu süreçte adil bir şekilde devam ettirilmelidir.

Araştırmada elde edilen veriler incelendiğinde, değerlerle liderlik algısının kamu kurumlarında ki yöneticilerin sergilediği davranışların, çalışanlar tarafından algılanan liderin adaleti üzerinde anlamlı bir ilişki etkisi vardır.

Değer temelli liderliğin alt bileşenleri olan “evrensel”, “bireysel”, “manevi” ve “milli” değerlerle liderlik algısının, liderin adaleti üzerindeki etkisini incelendiğinde farklılık gösterir. Kamu kurumunda yöneticilerin evrensel değerlerle liderlik, manevi değerlerle liderlik ve milli değerlerle liderlik algıları ile liderin adaleti arasında anlamlı ilişki etkisi vardır. Fakat bireysel değerlerle liderlik algısının adalet üzerinde anlamlı bir ilişki etkisi yoktur.

Öncü liderler çalışanlarına, çalışanları da liderlerine saygı ve güven duygusu ile bağlanmaktadır (Zeithaml & Bitner, 1996; Burwash, 1997; Northouse, 2021). Bu duygu kamu kurumlarındaki hizmet kalitesini artıracak gibi kurum içi refahı da sağlayacaktır.

Kamu kurumunda refahı sağlamak için yönetici liderlerin değerlerle liderlik tarzını benimsemelidir (Zeithaml & Bitner, 1996; Burwash, 1997; Northouse, 2021). Zira personel memnuniyeti, adil ortam aidiyet duygusu gelişmez.

KAYNAKÇA

- Adewale, A. (2020). A model of Virtuous Leadership in Africa: Case Study of a Nigerian Firm. *Journal of Business Ethics*, 161(4), 749-762.
- Ahmadi, H. (2006). Value management. Tehran: Tolide Danesh (Persian).
- Akar, Y. (2021). Peyami Safa'nın Mahşer Romanında Değerler Aşınması. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 49, 190-204.
- Anderson, J.C., & Gerbing, D. W. (1988). Structural Equation Modeling in Practice: A Review and Recommended Two-Step Approach. *Psychological Bulletin*, 103(3), 411-423.

Değerlerle Liderlik Algısının Adalet Üzerindeki Etkisi; Kamu Kurumunda...

- Anshori, M. Y., Karya, D. F., Muslihah, N., & Herlambang, T. (2020). Analysis of Transformational Leadership style for Employee Performance with Job Satisfaction as Intervening Variable. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(9s), 3967-3973.
- Askeland, H. (2020). Values-Reviewing the Construct and Drawing Implications for Values Work in Organisation and Leadership. In H. Askeland, G. Espedal, B. J. Løvaas & S. Sirris (Eds.), *Understanding Values Work: Institutional Perspectives in Organizations and Leadership*, (ss.15-34). Cham: Palgrave Macmillan.
- Baloğlu, N. (2017). Değer Temelli Liderlik Ölçeği; Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Journal of International Social Research*.
- Bass, B. M., & Avolio, B. J. (1993). *Multifactor Leadership Questionnaire*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Bass, B. M., & Stogdill, R. M. (1990). *The Bass Handbook of Leadership*, 11. cilt, 4. Baskı. New York: Free Press.
- Bauman, D. C. (2018). Plato on Virtuous Leadership: An Ancient Model for Modern Business. *Business Ethics Quarterly*, 28(3), 251-274.
- Benmira, S., & Agboola, M. (2021). *Evolution of Leadership Theory*, Mayo Clinic Healthcare, UK 2 Virgin Care, Reading. UK: London.
- Bethel, S. (2004). *Value Based Leadership Essentials for the 21 Century*. Retrieved from www.Bethel/institute.com.
- Brown, M. E., & Mitchell, M. S. (2010). Ethical and Unethical Leadership: Exploring New Avenues For Future Research. *Business Ethics Quarterly*, 20(4), 583-616.
- Burwash, P. (1997). *Liderliğin Anahtarı, Farklı Hizmet Sektörünün Yeniden Keşfedilen İlkeleri*, H. Aydın (Çev.), İstanbul: Timaş Yayınları. 124-126.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları*, Ankara: Pegem Akademi.
- De Bono, E. (2007). *Değer Madalyası*, Selen Y. Kölay (Çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dolan, S. L., & Garcia, S. (2002). Managing by values: Cultural redesign for strategic organizational change at the dawn of the twenty-first century. *The Journal of Management Development*, 21(2), 101-117.
- Dorfman, P., Javidan, M., Hanges, P., Dastmalchian, A., & House, R. (2012). Globe: A twenty year journey into the intriguing World of culture and leadership. *Journal of World Business*, 47(4), 504-518. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2012.01.004>
- Dumond, E. J. (2000). *Value Management: An Underlying Framework*. *International Journal of Operations & Production Management*.
- Dursun, M., Ari, Ç., Kocamaz Adaş, S., & Ulun, N, C. (2019). Spor Örgütlerinde Çalışan Bireylerin Lider Kavramına İlişkin Metaforik Algıları. O. Kızar, (Ed.) *Spor Bilimleri Alanında Araştırma Makaleleri*, içinde (ss. 199- 214), Ankara: Gece Akademi.
- Fernandez, J. E., & Hogan, R. T. (2002). Values Based Leadership. *The Journal for Quality and Participation*, 25(4), 25-26.
- Garg, G., & Krishnan, V. R. (2003). Transformational Leadership and Organizational Structure: The role of Value-Based Leadership. *Transformational Leadership: Value-based management for Indian organizations*, 82-100.
- Gehman, J., Trevino, L. K., & Garud, R. (2013). Values Work: A Process Study of the Emergence and Performance of Organizational Values Practices. *Academy of management Journal*, 56(1), 84-112.
- Gentile, M. C. (2013). *Educating for Values-Driven Leadership: Giving Voice to Values Across the Curriculum* Kindle Edition. Retrieved from

www.businessexpertpress.com

- Hansen, P. Ø., Chroni, S., Skille, E. Å., & Abrahamsen, F. E. (2021). Leading and Organising National Teams: Functions of Institutional Leadership. *Sports Coaching Review*, 10(3), 274-294.
- Hendrikz, K., & Engelbrecht, A. S. (2019). The Principled Leadership Scale: An Integration of Value-Based Leadership. *SA Journal of Industrial Psychology*, 45(1), 1-10.
- Illies, J. J., & Reiter-Palmon, R. (2008). Responding Destructively in Leadership Situations: The Role of Personal Values and Problem Construction. *Journal of Business Ethics*, 82(1), 251-272.
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar ilkeler teknikler*. Nobel Yayınevi, Ankara
- Keller, N., & Wilderom, C. (1992). What the Service World Needs Now: Leadership Lessons from the 1980s to the 1990s. *International Journal of Service Industry Management*, 3(2).
- Kernaghan, K. (2003). Değerleri Kamu Hizmetine Entegre Etmek: Merkez Olarak Değerler İfadesi. *Kamu Yönetimi İncelemesi*, 63(6), 711-719.
- Koçel, T. (2020). *İşletme Yöneticiliği: Yönetim ve Organizasyon, Organizasyonlarda Davranış, Klasik, Modern, Çağdaş ve Güncel Yaklaşımlar*, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Korkut, U. (2019). The Discursive Governance of Forced-Migration Management: The Turkish Shift from Reticence to Activism in Asia. *Journal of Refugee Studies*, 32(4), 664-682.
- Koyutürk, A. (2015). Sağlık Çalışanlarında Örgütsel Adalet ve İş Doyumu Bir Kamu Hastanesi Örneği (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kraemer, H. M. (2011). *From Values to Action: The Four Principles of Values-Based Leadership*, New York: John Wiley & Sons.
- Mertler, C., & Vannatta, R. (2003). *Advanced and Multivariate Statistical Methods: Pratical Application and Interpretation*. Los Angeles: Pyrczak.
- Nal., M., Bektaş, G., & Kaya, E. (2020). Hizmetkar Liderliğin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisinde Psikolojik Güçlendirmenin Aracılık Rolü. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 842-858.
- Normann, R. (1984). *Service Management: Strategy and Leadership in Service Business*, UK: Chichester: John Wiley & Sons.
- Northouse, P. G. (2021). *Leadership: Theory and Practice*. Sage publications.
- Northouse, P.G. (2019). *Leadership Theory and Practice*, US, California: Sage Publishing, ThousandOaks.
- Nymark, S. (2000). Value-Based Management in Learning Organizations Through "hard" and "soft" Managerial Approaches: The case of Hewlett-Packard. Department of Industrial Economics and Strategy, Copenhagen Business School, Denmark.
- O'connor, B. P. (2000). SPSS and SAS Programs for Determining The Number of Components Using Parallel Analysis and Velicer's MAP test. *Behavior Research Methods, Instruments, & Computers*, 32(3), 396-402.
- Sarid, A. (2016). Integrating Leadership Constructs into the Schwartz Value Scale: Methodological Implications for Research. *Journal of Leadership Studies*, 10(1), 8-17.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65.

Değerlerle Liderlik Algısının Adalet Üzerindeki Etkisi; Kamu Kurumunda...

- Selznick, P. (1996). Institutionalism Old and New. *Administrative Science Quarterly*, 41(2): 270-277.
- Sosik, J. J. (2005). The role of Personal Values in the Charismatic Leadership of Corporate Managers: A model and preliminary field study. *The Leadership Quarterly*, 16, 221-244.
- Tabachnick, B. G. & Fideli, L.S. (2001). *Using Multivariate Statistics (Fourth Edition)*. Boston: Allyn and Bacon.
- Tavşancıl, E. (2005). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi (2. bs)*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Van den Akker, L., Heres, L., Lasthuizen, K. M., & Six, F. E. (2009). Ethical Leadership and trust: It's all about Meeting Expectations. *International Journal of Leadership Studies*, 5(2), 102-122.
- Walumbwa, F. O., & Schaubroeck, J. (2009). Leader Personality Traits and Employee Voice Behavior: Mediating Roles of Ethical Leadership and Work Group Psychological Safety. *Journal of Applied Psychology*, 94(5), 1275-1286. <https://doi.org/10.1037/a0015848>.
- Yukl, G. (1999). An Evaluation of Conceptual Weaknesses in Transformational And Charismatic Leadership Theories. *The leadership Quarterly*, 10(2), 285-305.
- Zeithaml, V. A., & Bitner, M. J. (1996). *Services Marketing*, New York: McGraw-Hill.

Ek 1: Değer Temelli Liderlik Ölçeği (Baloğlu, 2017)

İfadelerin karşısındaki kutucuklardan sizce uygun olan bir tanesini seçerek işaretleyiniz. Kutucuklar “ KESİNLİKLE KATILMIYORUM ” seçeneğinden “ KESİNLİKLE KATILMIYORUM ” seçeneğine doğru sıralanmıştır. Not: Liderler (Kamu personeli çalışan ve yöneticilerinden oluşmaktadır)		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Bazen	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Evrensel	1. Tüm insanlara eşit davranır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	2. Dostluğun her şeyin üstünde olduğuna inanır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	3. Tüm insanlara saygılıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	4. Tüm insanlara hoşgörülüdür.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	5. Farklılıklara saygı gösterir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	6. Çabşma ahlakına önem verir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	7. Etik bilinci vardır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	8. İnsan haklarını savunur.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	9. Adaletlidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	10. Demokrasiye inanır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	11. Geçmişini saygıyla anar.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bireysel	12. Kendine saygısı vardır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	13. Açık fikirlidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	14. Sorumluluk sahibidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	15. Yaratıcıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	16. Dürüsttür.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	17. Yeniliğe açıktır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	18. Bağışlayıcıdır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	19. Yardımseverdir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	20. Paylaşmayı sever.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Manevi	21. Bizi manevi yönden destekler.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	22. İnanıklarımızı yaşamamızı ister.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	23. İnançımızı yaşamamızda bize rehberlik eder.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	24. Takım ruhuna inanır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	25. Bizde aidiyet duygusu oluşturur.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	26. İnançımıza bağlanmamızı sağlar.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	27. Bize umut verir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	28. Bize yaşamın anlamını fark ettirir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Milli	29. Milli takımla gurur duyar.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	30. Milli değerleri önemser.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	31. Milli kültürü benimser.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

Değerlerle Liderlik Algısının Adalet Üzerindeki Etkisi; Kamu Kurumunda...

Ek 2: Etik Kurul Onay Belgesi

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

HİZMET E ÖZEL

T.C.

Tarih: 06/10/2022 15:47
Sayı: E-65836846-044-265385
mes: F0H1L09

265385

Sayı : E-65836846-044-265385
Konu : Etik Onayı

6.10.2022

Sayın Selime DÖĞER

İlgi : 22.09.2022 tarihli dilekçeniz.

İlgi yazınız ile "Değerlerle Liderlik Algısının Adalet Üzerindeki Etkisi" isimli çalışmanın anket sorularına Etik Kurul onayı talep edilmektedir.

Adı geçen ve ekte yer alan anket soruları, Üniversitemiz Etik Kurulunca incelenerek etik tanım, değer ve ilkelere aykırı bir düzenleme tespit edilmediği, önerilen anket sorularının etik kurallara uygun olduğu ve etik onayının verildiği ifade edilmiştir.

Konuya ilişkin bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Elçin AYKAÇ ALP
Rektör Yardımcısı

Ek: Etik Onaylı Anket Soruları

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: 496CD02D-A126-435C-B4E2-164B4AB15DD1

Belge Doğrulama Adresi: <http://e-belge.ticaret.edu.tr>

Adres: Örnektepe Mah. İmrahor Cad. No: 88/2 Beyoğlu/İstanbul
Telefon No: 444 04 13 / 4580 Faks No: 0212 320 70 11
E-Posta: boz@ticaret.edu.tr İnternet Adresi: www.ticaret.edu.tr
KEP Adresi: ticaretuniversitesi@hs02.kep.tr

Ayrıntılı Bilgi İçin: Bahadır ÖZ
Büro Personeli
Telefon No: 444 0 413 - 4580

**GÖÇ EDENLERİN TANIMLANMA SORUNSALINI GÖÇ İDARESİ
BAŞKANLIĞININ “MİSAFİRİMSİN” ADLI KAMU SPOTU ÜZERİNDEN
OKUMAK***

INTERPRETING THE PROBLEM OF IDENTIFICATION OF MIGRANTS THROUGH
THE PUBLIC SPOT “YOU ARE MY GUEST” BY THE DIRECTORATE OF
MIGRATION MANAGEMENT

ПРОБЛЕМЫ ИДЕНТИФИКАЦИИ ЭМИГРАНТОВ И ОПРЕДЕЛЕНИЕ СМЫСЛА
ПУБЛИЧНОЙ СТАТЬИ ИММИГРАЦИОННОЙ СЛУЖБЫ “ВЫ НАШ ГОСТЬ”

Aslı ÖZTÜRK TERZİ**

ÖZ

Göç eylemine sebep olan nedenler doğrultusunda bu eylemin öznelinin yapmış oldukları yer değişimleri, ulaştıkları yerlerdeki siyasi ve hukuksal yapı çerçevesinde farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Göç eden kişilerin tanımlanmalarındaki farklılıklar hukuksal statülerini de etkilemektedir. Göçe neden olan durumlar ve olaylar, tüm dünyada eşit haklara sahip oldukları evrensel bildirimlerle kabul edilmiş bireylerin yaşam hakkı ve özgürlük mücadeleleri sonucunda gerçekleştiğinde evrensel sağduyunun gözden kaçabildiğini ve bu bireylerin yabancı, diğer, öteki şeklinde bizden olmayan, bizle ortak özellikler taşımayan anlamlarına gelen kavramlarla tanımlandıkları görülmektedir. 2011 Suriye kitlesel göçü gibi, göç eden ve göç edilen toplumun ortak inanç ve ortak kültürel özellikler taşıması durumunda ise bu tanımlamalar din kardeşi, ensar ve misafir gibi duygusal tanımlamalarla yapılabilmektedir. Yasal statü çerçevesinde ise, göçmen, mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma altındakiler şeklinde kavramsallaştırılmaktadırlar.

Bu farklılıkların altında yatan çeşitli sebepler bulunmaktadır. Her tanımlama, tanımlanan kişilere çeşitli haklar ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu tanımlamaların göç edilen alandaki yönetim mekanizmalarının sorumluluk boyutunu artırması ve uluslararası hukukta geçerlilik taşıması nedeniyle farklılaştığını söylemek mümkündür.

Suriye’den kitlesel göç dalgası ile Türkiye’ye gelenlerin geçici bir süre için Türkiye’de var olacaklarına vurgu yapılması amacıyla merkezi yönetim ve medyada, içerisinde derin belirsizlikler içeren “misafir” ifadesi kullanılmıştır. Göç ile ilgili iş ve işlemlerden sorumlu

* Bu çalışma 17-18 Kasım 2022 tarihlerinde düzenlenen Diyarbakır Dicle Üniversitesi Uluslararası Disiplinlerarası Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** **ORCID:** [0000-0001-5618-6762](https://orcid.org/0000-0001-5618-6762), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım ABD Doktora Tez Dönemi Öğrencisi, asliozturk5989@gmail.com

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Öztürk Terzi, A. (2023). Göç Edenlerin Tanımlanma Sorunsalını Göç İdaresi Başkanlığının “Misafirimsin” Adlı Kamu Spotu Üzerinden Okumak. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1 (57), 38-54. DOI: 10.17498/kdeniz.1234183

olan Göç İdaresi Başkanlığı tarafından da bu söylemin devam ettirildiği hatta bilgilendirme ve uyum faaliyetleri kapsamında hazırladıkları kamu spotlarında buna vurgu yaptıkları görülmektedir.

Çalışma kapsamında göç edenlerin muğlak olmayan bir çerçevede tanımlanmalarının hem söylemlerde farklılıklar yaşanmaması hem de belirsizliklerin azalması ve göç edenlerle göç edilen toplumun bir arada yaşayabilmesi için gerekli olan uyum çalışmaları üzerindeki önemine dikkat çekmek amaçlanmıştır. Bu kapsamda Göç İdaresi Başkanlığı'nın "Misafirimsin" adlı kamu spotu göstergebilimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Göç, iletişim, mülteci, misafir, Göç İdaresi Başkanlığı, kamu spotu.

ABSTRACT

In line with the reasons that lead to migration, the displacements of the subjects of this action are defined in different ways within the framework of the political and legal structures in the places they reach. Differences in the definition of migrants also affect their legal status. When situations and events that cause migration occur as a result of the struggle for the right to life and freedom of individuals who are recognized by universal declarations as having equal rights all over the world, it is observed that universal common sense can be ignored and these individuals are defined with concepts such as "foreigner," "other," "not one of us," and "not having common characteristics with us." When migrant and host communities share common beliefs and cultural characteristics, as in the 2011 Syrian mass migration, these definitions can be made using emotional terms such as "religious brother," "ensar (Muslim helpers)," and "guest." In terms of their legal status, they are thought of as migrants, refugees, conditional refugees, and people under subsidiary protection.

There are various reasons underlying these differences. Each definition imposes various rights and responsibilities on the persons defined. It is possible to say that these definitions are different because they add a sense of responsibility to the ways that migration is managed and are still legal under international law.

The central administration and the media have used the term "guest," which contains profound ambiguities, in order to emphasize that those who came to Turkey with the mass migration wave from Syria will be in Turkey for a temporary period of time. The Directorate of Migration Management, which is in charge of work and procedures related to migration, maintained this discourse and even puts more emphasis on it in the public service announcements they make as part of their information and harmonization activities.

Within the scope of the study, it is aimed to draw attention to the importance of defining migrants in a framework that is not ambiguous in order to avoid differences in discourse, reduce uncertainties, and draw attention to the importance of adaptation efforts required for the coexistence of migrants and the society to which they migrate. In this context, the public service and of the Directorate of Migration Management titled "You Are My Guest" was analyzed through semiotic analysis.

Keywords: Migration, communication, refugee, guest, Directorate of Migration Management, public spot.

АННОТАЦИЯ

Причины перемещения субъектов, называемое эмиграцией, определяются по-разному в рамках политико-правового устройства в местах их прибывания. Различия в определении эмигрантов также влияют на их правовой статус. Некоторые ситуации и события вызывают эмиграцию людей. В основном это происходит в результате борьбы за право на жизнь и свободу лиц. По поводу этого приняты всеобщие декларации, которые оглашают равноправие и всеобщий здравый смысл. Однако,

Göç Edenlerin Tanımlanma Sorunsalını Göç İdaresi Başkanlığının “Misafirimsin” ...

бывают индивиды, по понятиям которых эмигранты считаются чужими и не имеют с ними общие характеристики. В тех случаях, когда эмигрант и мигрирующее общество имеют общие убеждения и культурные характеристики, как, например, массовая сирийская миграция 2011 года, вышеуказанные определения могут быть сделаны с помощью эмоциональных подходов, таких как религиозный брат, ансар и гость.

За этими различиями стоят разные причины. Каждое определение налагает различные права и обязанности на определенные лица. Можно сказать, что эти определения различаются тем, что механизмы управления на мигрируемой территории увеличивают размер ответственности и действуют в соответствии международного права.

Надо отметить, что массовая эмиграционная волна из Сирии, прибывшая в Турцию на временный период, со стороны центральной администрации и СМИ называются “гостями”. Такое название содержит глубокую неопределенность. Видно, что этот дискурс продолжает Дирекция по управлению эмиграцией, Она отвечает за работы и операции, связанные с эмиграцией, и даже подчеркивает это в своих публичных объявлениях, которые они готовят в рамках по информированию и гармонизации.

Цель нижеследующего исследования привлечь внимание к важности определения статуса эмигрантов, во избежания различий в дискурсах, уменьшить неопределенность и обеспечить сосуществование эмигрантов с обществом. В этом контексте, методом семиотического анализа была проанализирована социальная реклама “Имиграционной службы” с названием “Вы наш гость”.

Ключевые слова: миграция, общение, беженец, гость, иммиграционная служба, социальная реклама.

Giriş

Göç eylemi, içerisinde sosyo-kültürel, siyasi, ekonomik ve hukuksal dinamikler barındıran oldukça karmaşık bir eylem olarak gerçekleşir. Bu karmaşanın en önemli gerekçesi göç eylemi ile yaşam alanını değiştiren kişilerin geldikleri noktada nasıl tanımlanmaları ve konumlandırılmalarına dair oluşan belirsizliklerdir. Göç eylemi tüm dünyada gerçekleşen bir eylem olsa da eylemin gerçekleştiği alanlardaki farklı uygulamalar ve farklı politikalar nedeniyle karmaşık ve değişken bir hal almaktadır.

Castles ve Miller (2008: 12), göç eyleminin içerdiği tüm farklılıklara rağmen olası ortak eğilimleri olduğunu ifade etmektedir. İnsanlık tarihi kadar eski ve köklü bir konu olan göç edimi, Türkiye'nin coğrafi konumu itibarıyla kavşak bir noktada olması nedeniyle her dönem göç eylemi için bir güzergâh olmasına neden olmaktadır. Hem göç edenler hem de göç edilen bölgede yerleşik düzende yaşayan insanlar bu eylemin en çok etkilenenleridir.

Sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel yankılar içeren göç eyleminin öznelere her dönemde farklılaşan tanımlamalarla literatürde yer bulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kuruluşu itibarıyla ilk göç dalgasını 1923 Türk Yunan Mübadelesi ile yaşamıştır. Nüfus değiş-tokuşu olarak adlandırılan bu süreçte göç edenler “mübadil” olarak tanımlanmıştır. Son dönemin en büyük göç dalgalarından biri Suriye'den Türkiye'ye yönelik gerçekleşen kitlesel göçtür. 2011 yılı itibarıyla Suriye iç savaşını doğrultusunda yaşanan yıkımlar ve o bölgede yaşayan sivil halka yönelik tehlikeler nedeniyle ilgili bölgeden Türkiye'ye yönelik gerçekleşen kitlesel göç hareketi, öngörülemeyen bir şekilde ve sayıda gerçekleşmiştir. Kitlesel bir göç akını ile karşılaşan Türkiye, kitlesel göç eylemini gerçekleştirenlerin yaşanan şiddet olayları ve çatışmalar nedeniyle geldiklerini ve bu olumsuz durumlar ortadan kalktığında gelen kişilerin geri döneceğini vurgulamak amacıyla, Türk toplum yapısının en belirgin özelliklerinden biri olan “misafirlik” kavramını göç edenlerin tanımlanmasında temel söylem olarak kullanmıştır.

Ancak göç eyleminin nedenleri ile ilgili durum ve olayların sona ereceği tarih öngörülebilir ve tespit edilebilir bir durum değildir. Bu durumun uzun sürmesi durumunda en temel konular olan gündelik hayat pratiklerinin geliştirilmesi ve toplumsal kabul kapsamında yaşanan zorluklar ortaya çıkmaktadır. Uyum çalışmalarında göç alan toplum ve göçmen grup üyelerinin kültürleşme süreci büyük öneme sahiptir. Kültürleşme aşamasındaki etkileşim ve iletişim uyumun oluşmasında ve sürdürülebilir olmasında etkin role sahiptir (Özgüler, 2018, 9). Bu nedenle doğru terminoloji kullanımı ve göç edenlerin geçicilik ve belirsizlik içermeyen bir şekilde tanımlanması doğru politikaların oluşturulması için en temel öncüdür.

1. Göç Edenlerin Tanımlanmasında Farklılaşan Kavramlar

Göç eylemine konu olan kişilerin göç eylemini motive eden nedenlere göre hareketi, varış yerlerindeki siyasi ve hukuki yapı içerisinde farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Göçmenlerin tanımındaki farklılıklar ise buldukları alana uyumlarında önemli bir etkileşim noktası oluşturmaktadır. Göç edenler ortak bir tanımlama ile isimlendirildiğinde buldukları alanda var olduklarını hissederek. Çünkü bu tanımlama bulunduğu alanda kendisinin kim olduğunun anlamlandırılmasının yanı sıra, yasal olarak değerlendirildiğinde de yasal statülerini etkilemektedir. Dünyanın her yerinde eşit haklara sahip oldukları evrensel bildirgelerle kabul edilen bireylerin yaşam hakkı ve özgürlük mücadelesi, göç edenler söz konusu olduğunda düşünce ve davranış olarak birbiriyle çelişir nitelikte olabilmektedir. “Yabancı”, “öteki”, bizden olmayan, bizimle ortak özelliklere sahip olmayan şeklindeki kavramlarla tanımlanabilmekte ve göç eden kişiler toplumdaki ayrıştırılabilmektedir.

Bu durumun aksi söz konusu olduğunda, göç eden kişilerle göç edilen toplumun ortak özellikler taşıdığı durumlarda da “misafir”, “muhacir” ve “ensar” gibi ortak özelliklere ve inançlara vurgu yapan tanımlamalar yapılabilmektedir. Örneğin, Suriye’de yaşanan savaş nedeniyle Suriye’den Türkiye’ye yönelik göç dalgası çerçevesinde gerçekleşen kitlesel göç sonrası, bu tanımlamalardan biri olan “misafir” tanımlaması genel bir söylem olarak kabul edilmiştir. Uzun bir süre bu ve buna benzer kavramlar üzerinden genel bir söylem gerçekleştirilmiştir¹. Bu tanımlamaların yasal bir statü çerçevesinde karşılığı olmadığı gibi, toplum içerisinde göç edenlerin tanımlanmasında, toplumsal kabul ve uyum konularında çeşitli zorluklar yaşanmasına da neden olmaktadır. Misafirlik kavramı içerisinde geçicilik barındıran bir eylemi ifade ettiği için kısa bir dönem sürececek olan birlikte yaşam anlamı taşımaktadır. Bu durum da toplumsal uyum gibi etkileşimsellik gerektiren bir sürecin gerçekleşmesinin önünde engel oluşturmaktadır.

Suriye’de yaşanan iç savaş sonrasında gelişen sığınma ihtiyacına yönelik Türkiye hükümeti tarafından uygulanan “açık kapı” politikası doğrultusunda “savaş mağduru” olarak Türkiye’ye gelen ve sığınma talep eden Suriyeliler ülke sınırları içerisinde kabul edilmiştir. Bu süreç ilk olarak bir misafir ve ev sahibi ilişkisi şeklinde öngörülmüş ve kamuoyu bilgilendirilirken de bu kavramların altı çizilmiştir. Ancak zaman ilerledikçe derinleşen savaşla birlikte daha çok savaş mağduru insanın ülke sınırları içerisinde hareketlilik oluşturmalarına neden olmuştur. İnsani yardım ve koruma ekskinde gerçekleşen ve geçici bir durum olarak görülen kitlesel göç sonucunda yeni tanımlamalara da ihtiyaç duyulmuştur.

¹ Suriye kitlesel göçü sonucunda sahada en aktif çalışan merkezi kurumlardan biri olan AFAD tarafından hazırlanan e-kitap niteliğindeki bilgilendirici yayın “Suriyeli Misafirlerimiz Kardeş Toprağında” başlığıyla yayınlamıştır. Genel söylemi yansıtan bir örnek olarak bkzn: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/17962/xfiles/suriyeli-misafirlerimiz_1_.pdf

Göç Edenlerin Tanımlanma Sorunsalını Göç İdaresi Başkanlığının “Misafirimsin” ...

2020 yılı IOM (Uluslararası Göç Örgütü) Dünya Göç Raporunda, küresel bakış çerçevesinden bütüncül bir yaklaşımla, göç eylemi ile ilgili kilit terimlerin tanımlanması başlığına yer verilmiştir. İlgili rapora göre, “*göçmenler ve göç ile ilgili teknik tanımların, kavramların ve sınıflandırmaların belirleyicisi muhakkak coğrafi, hukuki, siyasi, metodolojik, zamansal ve benzeri faktörlerdir*” (IOM, 2020:8). Bu tanımlama kapsamında tek tip bir göç ve göç eden tanımının yapılmasının mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Göç edenlerin kavramsallaştırılması noktasında çeşitli tanımlamalar yapılmasının nedeni her devletin hukuksal anlamda usul ve esaslarının farklılık göstermesinden kaynaklanmaktadır. Göç edenlerin “*misafir*”, “*göçmen*”, “*sığınmacı*” ya da “*mülteci*” gibi farklılaşan tanımlarla adlandırılmasının nedeni, yeni ikamet alanının doğal üyesi olmamaları nedeniyle göç etme gerekçeleri doğrultusunda tanımlanma amacı taşımaktadır.

Göç edenler, birer insan olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde açıkça belirtilen her insanın sahip olması gereken hak ve özgürlüklere sahiptir. Zorunlu olarak göç edenler, ikamet ettikleri ülkeyi, yaşadıkları alanı terk etmek zorunda kalan kişilerdir. İnsan hakları ihlalleri, zulüm, savaş veya sivil kargaşa nedeniyle fiziksel bütünlüklerini kaybetme tehdidi veya hayati tehlikede oldukları hallerde ya da iklim değişikliği veya doğal afetlerden kaçmak için zorunluluktan doğan bir yer değişimine gereksinim duyanlardır.

Zorunluluktan doğan göç edimlerine sahip olan sığınmacılar, göç ettikleri alanda geçici koruma altındakiler şeklinde tanımlanırken göç ettikleri alanda bekleme sürelerinin artmasıyla birlikte pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunların en temeli uyum olmak üzere eğitim sorunları, psikolojik ve sosyal sorunlar, dil sorunları, sağlık sorunları ve ekonomik sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlara bir de toplumsal aidiyet yoksunluğu, aile, akraba, komşu gibi sosyal destek sistemlerinin eksikliği ve kişinin bulunduğu ülkedeki konumu ve tanımlanması eklenince göç edenler için günlük hayat oldukça zor bir hale gelebilmektedir (Buz, 2008: 4). Göç politikaların oluşturulmasında, sosyal eşitsizlik ekseninde yapılacak değerlendirmelere, farklı göçmen türlerinin farklılaşan ihtiyaçları, göçmenlerin savunmasızlığına yönelik geliştirilen bakış açısına ve göçün yerelde aldığı biçim ve küresel yaklaşımlara dikkat edilmelidir (Palmary, 2020). Küresel bir kabul kapsamında genel bir göç tanımlamasının olmaması, göçün sebep ve sonuçlarının farklılaşan yapısı ve eylemin gerçekleştiği alandaki sosyal, kültürel ve hukuksal yapıların farklılıkları göç edenlerin tanımlanmasındaki farklılıkların oluşmasının sebepleridir.

Göç Terimleri Sözlüğüne göre göçmen, “...sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey olarak” tanımlanmıştır (IOM, 2009: 37). Göç sebebi olan durumlar ve olaylar ekonomik, siyasi ya da hukuksal olabilmektedir. Bu sebepler de göç edenlerin göçmen, sığınmacı, geçici koruma altındaki kişi ve mülteci gibi farklı şekilde tanımlanmalarında belirleyici rol oynamaktadır. Ekonomik nedenlerle ülkelerin istihdam amaçlı ihtiyacı doğrultusunda davet edilen göçmenler çoğu zaman davet edilerek gelenler, ihtiyaç yoksa ve zorunlu hallerden (savaş gibi hayati nedenlerden) kaynaklanan bir göç eylemi söz konusuysa gidecek olanlar, “*geri gönderilecekler*”, “*geçici*” ve “*misafir*” olarak tanımlanabilmektedir (Erbaş, 2019: 10).

Zorunluluktan dolayı göç eden kişiler, uluslararası koruma kapsamında belirli statülere sahiptir. “*Mülteci*”, “*şartlı mülteci*” ve “*ikincil koruma*” şeklindeki tanımlamalar, göç eden kişiler için statü belirleme ve göç edilen kaynak ülke ve göç eden kişi arasında gerçekleşmesi gerekli iş ve işlemler konusunda hak ve yükümlülükleri tanımda bir çatı görevi görmektedirler.

1951 yılında imzalanan ve evrensel olarak mülteci kavramının tanımlanmasında en etkili dayanak noktası olan hukuksal belge, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme olarak tanımlanan Cenevre Sözleşmesi'dir. Sözleşme kapsamında mülteci, “*ırkı,*

dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her kişidir” (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, Madde 1 ve Madde 2).²

Cenevre Sözleşmesi'ne göre belirtilen şartları taşıyanlar mülteci olarak kabul edilmektedir. Türkiye, Cenevre Sözleşmesi'ni “coğrafi sınırlama”³ ile kabul etmiştir. Cenevre Sözleşmesi kapsamında belirtilen mülteci olma şartlarını kabul etmekte olan Türkiye, coğrafi sınırlama şartıyla, Avrupa ülkelerinde ikamet değişikliğine sebep olan güvenlik olayları nedeniyle sığınma talebinde bulunan kişileri mülteci olarak kabul eder. Aynı gerekçelere sahip olmasına rağmen Avrupa ülkeleri dışındaki ülkelerden gelen kişileri, üçüncü ülkeye yerleşene kadar Türkiye'ye geçici sığınma talebinde bulunmaları şartıyla “şartlı mülteci” olarak kabul eder. Türkiye coğrafi sınırlama ile kabul ettiği Cenevre sözleşmesi kapsamında Avrupa Konseyi'ne üye olan ülkelerden gelecek kişileri mülteci, Avrupa ülkeleri dışından gelenleri ise sığınmacı olarak tanımlamaktaydı. Ancak 2013 yılında kabul edilen “6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” çerçevesinde 22 Ekim 2014'te çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği⁴ ile “sığınmacı” kavramı kaldırılmış yerine “şartlı mülteci”, “ikincil koruma”, “geçici koruma” kavramları ile tanımlanan yeni statüler getirilmiştir (Erdoğan, 2018: 45).

Kanuna göre, uluslararası koruma kapsamında mülteci ve şartlı mülteci kavramlarının yanı sıra bu iki kavramla tanımlanamayacak olan kişiler ikincil koruma başlığı altında tanımlanmaktadır. İkincil koruma, mülteci veya şartlı mülteci olarak tanımlanamayan, ülkesine geri gönderilirse yaşama hakkı elinden alınacak ya da yaşama hakkı tehlikeye girecek olması nedeniyle geri gönderilmeyen “yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüdür” (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Madde 63).

2. Türkiye'nin Göç Deneyimi Çerçevesinde Göç Edenler

Türkiye Cumhuriyeti kuruluş sürecinden itibaren çeşitli göç dalgalarıyla karşılaşmıştır. Farklı tarihlerde ve çeşitli nedenlerle ortaya çıkan göç eylemini gerçekleştirenlere dair tanımlamalarda, süreç içerisinde etnik köken ve göçün gerekçesi gibi belirleyici unsurlarla farklılaşan tanımlamalar yapılmıştır. Örneğin; “1923 yılı Türk-Yunan” mübadele sürecinde mübadil, zorunlu olarak göç ettirilen kişidir ve belirli alanlarda değiş-tokuş şeklinde gerçekleşen nüfus hareketlerinden etkilenen bireydir.

“Mübadil aynı zamanda, Zorunlu Nüfus Mübadelesinin göçmenlerini mübadele olunmuş, başkasının yerine getirilmiş, bir şeye bedel tutulmuş şeklinde açıklayan ve bu kitleyi son derece yalın ve net biçimde anlatan, bu yüzden de anlaşmanın çift yönlülüğünü vurgulaması bakımından diğer tüm göçmenlere dair tanımlardan farklılaşan, özgün bir

² Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme metni için bakınız <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> (Erişim tarihi: 8 Kasım 2020).

³ “Türkiye Cenevre Sözleşmesi'ni 24 Ağustos 1951 tarihinde imzalamış ve 29 Ağustos 1961 tarihinde ihtirazi kayıtlarla onaylamıştır” (Erdoğan, 2018: 45). 5 Eylül 1961 gün ve 10898 sayılı Resmi Gazete <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf> (Erişim tarihi: 1 Aralık 2020).

⁴ 25/12/2019 tarihli ve 30989 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Geçici Koruma Yönetmeliği için bakınız <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/evraklar/mevzuat/Gecici-Koruma.pdf>

Göç Edenlerin Tanımlanma Sorunsalını Göç İdaresi Başkanlığının “Misafirimsin” ...

kavramdır” (Sepetçioğlu, 2014: 58-59). Türk mevzuatında göçmen tanımına bakıldığında “5543 sayılı İskan Kanunu (3/d)⁵” kapsamında göçmen, “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu kanun gereğince kabul olunanlardır” şeklinde tanımlanmaktadır. Soy bağı özelinde bir tanımlama yapılarak diğer göç edenler kanun kapsamında tanımlanma açısından kapsam dışında tutulmaktadır. Göçmen kavramına dair uluslararası hukukta yer alan ve evrensel olarak kabul edilmiş net bir tanımlamanın olmaması da tanımlamada etkilidir.

Göç eylemini, insan hayatının tehdit edilmesi nedeniyle ya da yaşam kalitesinin artırılması amacıyla gerçekleştirilen bir yer değiştirme eylemi olarak tanımlamak mümkündür. Değişen yer sadece mekânsal anlamda bir değişim olmamakla birlikte toplumsal ve kültürel değişim ve dönüşümleri ortaya çıkarmaktadır. Bu değişimler sonrasında göç edilen alanda karşı karşıya kalan, yerleşik düzende yaşayanlar ve göç edenlerin bir arada yaşamı ancak sosyal uyum politikalarıyla mümkün olmaktadır.

Göç eyleminin en zor ve karmaşık hali bu noktada başlamaktadır. Göçün planlı ya da plansız olması, olağanüstü bir hal şeklinde ya da yüzeysel oluşu, kitlesel ya da mikro ölçekte oluşu gibi başlıklar sosyal uyumun kolay ya da zor bir şekilde kurumsallaşmasında da önemli birer değişkendir.

Bugün birçok ülkeyi etkileyen göç dalgaları Türkiye’yi de etkilemektedir. Türkiye göç veren ülkeler ve göç alan ülkeler arasında bağlantı kurulmasını sağlayan bir jeopolitik konuma sahiptir. Türkiye’nin coğrafi ve stratejik konumu gereği göç eyleminden etkilenen bir noktada olması nedeniyle de çok sayıda göç dalgası yaşamaktadır. Türkiye tarih boyunca kitlesel mülteci hareketleri de dahil olmak üzere geniş çaplı göç hareketlerinin yaşandığı bir ülke olmuş ve milyonlarca göçmeni ağırlamıştır.

Bu çalışmanın amacı, yoğun göç dalgalarına maruz kalan Türkiye’nin göç ile mücadelede göç eyleminden en çok etkilenen kişileri (göç edenleri/yabancıları) nasıl tanımladığıdır. Bu tanımlamalarda göç ile ilgili iş ve işlemlerin yürülmesi ve göç politikaların oluşturulmasında önemli bir kamu hizmet ağı olan Göç İdaresi Başkanlığı’nın yerinin değerlendirilmesi önemlidir.

3. Hızlı ve Etkin Bir Kamu Hizmeti Olarak Göç İdaresi Başkanlığı

Günümüz dünyasında göç ile ilgili kamu kuruluşları, göç eyleminin nedenleri ve sonuçları kapsamındaki hedef kitlesi ve paydaşlarıyla iletişimde etkin bir hizmet alanı olarak varlık göstermektedir. Türkiye özelinde göç eylemi gibi çok sayıda kurumu ve kişiyi ilgilendiren bir durumda kurumsal bir hizmet ağı olarak Göç İdaresi Başkanlığı merkezi ve taşra teşkilatı göç çalışmaları kapsamında aktif politika üretme, uygulama ve izleme süreci sağlamaktadır.

Göç konulu kamu hizmet sunumunun hem göç alan ülkenin vatandaşına hem de göç eden kişilere en hızlı şekilde aktarılması ve tüm paydaşların çift yönlü iletişim süreçleri gerçekleştirilebilmesi, anımsal ve verimlilik ekseninde göç ile ilgili hizmetlere olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaç doğrultusunda kamuda göç ile ilgili kurumsal yapılanmalar oluşturulmuştur.

Kitlesel bir göç deneyimi sonrasında devlet-vatandaş ilişkilerinin yanı sıra göç eyleminin öznelere için de çözüm ve politikaların oluşturulmasında kurumsal hizmet uygulamaları sunmak amacıyla kurulmuş olan Göç İdaresi Başkanlığının önemli bir hizmet alanını sunduğu gözler önündedir. Türkiye’de göç yönetiminin bütüncül bir çerçevede kurumsallaşma çabaları 2013 yılında “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” kapsamında şekillenmiştir. Kamu göç yönetimi “İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı”

⁵Bknz. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5543.pdf>

merkezi ve taşra teşkilatının en önemli ve en kapsamlı işlevleri, göç ile ilgili kamu politikalarının oluşturulmasıdır. Ayrıca hizmet alanları bu politikaların uygulanması, göç çalışmaları çerçevesinde ulusal ve uluslararası işbirliği ilişkilerinin kurulması ve bütüncül bir çerçevede göç ile ilgili faaliyetlerinin yürütülmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Her bireyin en temel hakkı olan yaşam hakkını tehlikeye sokan ve kişiyi bulunduğu alandan başka bir alana göç etmek zorunda bırakan tüm sorunlar ve acil durumların çözülmesi için göç hizmeti en temel kamu hizmetlerindedir.

Başkanlık, göçle ilgili politika ve stratejilerin uygulanmasından, bu konularda çalışan kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği sağlanmasından, yabancıların ülkeye girişleri ve ülkede kalmasından, ülkeden ayrılışı ve sınır dışı edilmesinden, uluslararası korumadan, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarıyla ilgili iş ve işlemlerin hayata geçirilmesinden doğan süreç yönetimini sağlamaktadır (www.goc.gov.tr).

Türkiye'nin göç dalgaları çerçevesinde hem göç edilen ülke hem de transit (geçiş) ülke şeklinde konumlandığı günümüzde göç alanında etkin çalışmalara ve teşkilat yapısına sahip bir kuruma duyulan ihtiyaç doğrultusunda önemli bir yere sahiptir. Çalışma kapsamında ele alınan göç edenlerin tanımlanma sorunsalı, göç eylemine konu olan tüm neden ve sonuçlara dair eylemsel çalışma alanına sahip olan bu kurumsal yapının, göç edenleri nasıl tanımladığı ve iletişim çalışmalarında hedef kitleleriyle nasıl paylaştığı “Göç İdaresi Başkanlığı tarafından göç edenler nasıl tanımlanmaktadır?” sorusunu cevaplayabilmek amacıyla araştırma kapsamında irdelenmektedir.

4. Göç ve Farklılaşan Tanımlamalar

“Anavatanında vatandaş statüsünde aidiyetlikleri bulunan mülteciler, transit ve hedef ülke açısından yabancı (foreigner), vatandaş olmayan kişiler (non-national) olarak mevzuata tabi tutulmaktadır”. Aidiyet ilişkilerinden yoksun, göç ettiği alanda geçici bir süre yaşaması gereken bu kişilerle yerleşik toplum arasındaki ilişkiler yabancılık ve geçicilik ifade eden tanımlamalarla söylemleştirilmektedir (Altıntaş, 2014:257). Göç eden kişiler için farklılaşan tanımlamalar yapılırken doğrudan ya da dolaylı olarak yabancılık ve geçicilik kavramlarına vurgu yapıldığını ifade etmek mümkündür. Bu durumu “politika terimleriyle açıklamak gerekirse, uluslararası sınırları geçen zorunlu göçmenlerin yasal statüleri ve bu göçmenlere karşı davranışlar arasında temel farklılıklar bulunmaktadır” (Bakewell, 2015:190).

“Suriyeliler'in Türkiye'ye zorunlu göçünün başladığı 2011 yılından itibaren, konuya ilişkin yapılan tartışmalarda kavramsal bir muğlaklık söz konusu olmuştur” (Tümtaş, 2020: 115-116). Suriye'deki savaş sonrasında başka bir alana sığınma amacıyla yer değiştirmek zorunda kalan Suriyeli savaş mağdurlarının ilk varış yerleri olan komşu ülke Türkiye tarafından açık kapı politikası ile desteklenmiştir. Bu destek sonrasında dünya genelinde zorunlu göç olgusundan etkilenen kitlelere ev sahipliği yapan lider ülke konumuna gelinmiştir. Göç edenlerin artan sayısı ve Suriye'deki olayların devamlılığı neticesinde süregelen insani kriz artarak devam etmesine rağmen göç edenler misafir söylemi ile tanımlanmaya devam edilmiştir.

“Gerek halihazırda Suriyeli mültecilerin tabi olduğu geçici koruma rejimi gerekse krizin en başından beri sürdürülen misafirlik söylemi, meselenin sosyolojik boyutuna önemli bir taban oluşturmaktadır. 'Ev sahibi' ve 'misafir' kavramlarının belli toplumsal normlar çerçevesinde şekillenen ilişkiler sonucunda ortaya çıktığı ve bu ilişkilerin en temel özelliğinin kısa sürelilik olduğu düşünüldüğünde; 2,5 milyondan fazlası şehirlerde yaşayan Suriyeli mültecinin, savaş şu anda bitse dahi ülkelerine dönüşünün kısa vadede gerçekleşmeyeceği öngörüsü başka bir sorunsala odaklanmak zorunda olduğumuza işaret etmektedir” (Altunkaynak, 2016: 489).

Göç Edenlerin Tanımlanma Sorunsalını Göç İdaresi Başkanlığının “Misafirimsin” ...

Göç edilen alanda kalınan süre ile uyum arasında doğru orantı olduğunu ifade etmek mümkündür. “Sığınmacıların geldiği ülke, ilk bir-iki yıl tanıdık olmayan çevredir, ancak ikinci yıldan sonra daha tanıdık gelmektedir. Ülkede kalış süresi uzadıkça uyumda da artma görülmektedir” (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013: 15). “Suriyeli Mültecilerin Perspektifinden Türkiye’de Yaşam” başlıklı raporda Soykan ve Biner, göç edenlerin misafirlik sorunsalına dair tespitlerini şu şekilde ifade etmektedirler:

1. Suriye’den Türkiye’ye gelenlerin misafir olarak tanımlanmalarına yasal bir karşılık arandığında hem bireysel hem de ortaklaşa yaklaşımlarda çeşitli tartışmalar ortaya çıkmaktadır.

2. “Yasal sistemde geçici koruma rejimi olarak formüle edilen uygulamanın geri dönememe ve başka bir yere gidememe durumunda ne tür bir hayat inşasına imkan tanıdığı” belirsizlikler ve geçicilik içermektedir (Soykan ve Biner, 2016: 8-9).

Mehmet Ulukütük, “Göçün Öznelerinin Anlatımı Problemi: Konukseverlik, Hayırseverlik ve Hakseverlik Bağlamında Felsefi Soruşturmalar” adlı çalışmasında farklı çalışmaların içeriğinde çeşitli temsil kalıpları tespit etmiştir. Çoğu çalışmada göç edenler “yardıma muhtaç” ve “kurban” olarak gösterilmektedir. Ayrıca (akt. Ulukütük, 2016: 72-73);

- “acı, üzüntü ve umutsuzluk” temsilleri,
- toplum için bir “tehdit” ve “problem” olarak tanımlandıkları temsiller,
- “şiddet” ve “suç” gibi durumların özneleri olarak tanımlandıkları temsiller çalışma kapsamında tespit edilmiştir.

Murat Erdoğan (2018), “Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum” adlı kapsamlı saha araştırmalarının çıktılarında yer verdiği çalışmada, Suriyelilerin misafir olmadıklarını, geçici değil kalıcı olacaklarını iddia etmektedir. Bu çerçevede “ortak yaşam ve uyum” ekseninde üretilecek politikaların toplumsal huzur için gerekliliğinin altı çizilmektedir. Özçürümez ve İçduygu’ya göre, “sosyal uyum ve toplumsal bütünleşme kavramları, zorunlu göç ile gelen kişilerin topluluklar arası kaynaşmaları etkileyen bir olgu olarak eklendiği toplumlar da dahil olmak üzere, sosyal gruplar arası olan çatışmalara ve gerginliğe neden olabilecek durumları ve konuları azaltmayı amaçlayan politikaların tasarlanması için kavramsal bir temel oluşturmaktadırlar” (2020: 16).

Göçün öznelerinin tanımlanmalarıyla ilgili literatürde yapılan incelemelerde göç edenlere dair farklı tanımlamaların var olduğu görülmüştür. Özellikle kitlesel göçün ilk zamanlarında “Suriyeli misafirler” şeklindeki kamusal söylem, birlikte yaşam pratiklerinin oluşturulmasında mağdur olan kişilere yönelik vicdani sorumluluğa atıf yapmak ve geçicilik algısı yaratmak amacıyla sıklıkla kullanılan tanımlamalardır. Misafir, muhacir gibi toplumsal kabul ve inançlara vurgu yapan tanımlamaların varlığı, göç edimine evrensel hukuk ve insan hakları çerçevesinden bakılmasını engellemekte ve etkileşimsel uyumun önünde bariyer olmaktadır.

Bu çalışma kapsamında göç edenlere yönelik iş ve işlemleri sürdüren temel kurum olan Göç İdaresi Başkanlığı tarafından hazırlanan “Misafirimsin” adlı kamu spotu incelenmiş, kamu spotunda göç edenlerin nasıl sunulduğu ve hedef kitlelere hangi mesajların verildiği sorusuna cevap aranmıştır. Araştırma kapsamında Göç İdaresi Başkanlığı kurumsal web sitesi ve sosyal medya hesaplarında yayınlanan kamu spotları incelenmiş ve amaçlı örneklem yöntemiyle araştırma evrenini en doğru şekilde temsil edeceği düşünülen göç edenlerin tanımlanmasını ve sosyal kabulü konu alan “Misafirimsin” adlı kamu spotu örneklem olarak belirlenmiş ve analiz edilmiştir.

5. Yöntem

Araştırma kapsamında, Göç İdaresi Başkanlığı'nın yaşanan kitlesel göç sonucunda, göçün nedenleri ve sonuçlarına dair farkındalık yaratmak amacıyla oluşturdukları ve yayınladıkları “Misafirimsin” başlıklı kamu spotu göstergebilimsel yaklaşım çerçevesinde analiz edilmiştir. “Misafirimsin” adlı kamu spotunun seçilmesindeki etken göç edenlerin tanımlanma sorunsalını ifade eder nitelikte oluşudur.

Nazife Güngör, “İletişim - Kuram ve Yaklaşımlar” adlı kitabında iletişim ve dilbilimin birbirini karşılıklı olarak besleyen alanlar olduğunun altını çizmektedir. Dil, insanların hayatlarını organize etme sistemidir. Sözlü iletişimin temel argümanı olan dil, sesin kelimelere dönüşerek sistematik bir şekilde iletişim aracı olmasını sağlamıştır. Bunun bir sonucu olarak da işaretler geliştirmişler ve bir işaret sistemi yani gösterge sistemi oluşturmuşlardır. Dil sistemine ilişkin çalışmalar dilbilim, göstergeler üzerine yapılan çalışmalar ise göstergebilim adı verilen bilim dallarının gelişmesini sağlamıştır. Saussure'in yapısalci dilbilim kuramı, “dil, doğada, insandan bağımsız, kendine özgü bir nesnel gerçekliği vardır ve insan bu nesnel gerçekliğe ancak ufak çaplı birtakım müdahalelerde bulunmuştur” ifadesi temelinde oluşmuştur. Yapısalci gelenek kapsamında Peirce'in göstergebilim kuramı ve “Kristeva, Barthes, Derrida, Lacan, Levi-Strauss, Foucault gibi post-yapısalci düşünürlerin dilbilime ilişkin görüşlerini” şekillendirmiştir (Güngör, 2013: 198-207).

Dil, “bir göstergeler dizgesidir” ve gösterge “dilsel bir gösteren (kavram) ile gösterilenin (işitim imgesi) birleşmesinden doğan ve bu durumda iki düzlemli bir yapı arz eden göstergeler, kendilerinden başka bir şeye gönderme yapan her şeydir; her türlü nesne, varlık yada olgudur” (Çamdereli, 2015: 19).

Roland Barthes göstergebilim alanında önemli çalışmaları olan bir düşünürdür. Barthes, göstergebilim yaklaşımını anlamlandırma temelinde konumlandırmaktadır. Göstergeleri; gösteren ve gösterilen arasında ilişkilendirirken “düz anlam ve yan anlam” olarak ele alır. Düz anlam göstergelerin birincil anlamıyken yan anlam ise çağrışımsal anlamlardır (Yengin, 2012: 15-16).

Bu kapsamda göç edenlerin tanımlanma sorunsalına dair yapılan araştırmada seçilen Göç İdaresi Başkanlığı tarafından oluşturulan “Misafirimsin” adlı kamu spotu Barthes'ın göstergebilimsel yaklaşımı çerçevesinde analiz edilmiştir. Kamu spotunda yer alan anlamlar, video akışında araştırmaya hizmet eden temel sekansların değerlendirilmesi çerçevesinde ele alınmıştır. Tespit edilen gösterenler; “Suriye’de Savaş”, “Savaş mağdurları”, “Gün kardeşlik günüdür” ve “Bayrak ve kuş” gösterenleridir. Bu gösterenler analiz ve bulgular kısmında görselleriyle birlikte başlıklandırılmış ve sonrasında “düz anlam ve yan anlam” çerçevesinde anlamlandırılarak çıkarımlar yapılmıştır.

5.1. Misafirimsin Adlı Kamu Spotunun Göstergebilimsel Analizi

Resim 1. Suriye’de Savaş Göstereni

Göç Edenlerin Tanınma Sorunsalını Göç İdaresi Başkanlığının “Misafirimsin” ...

Görselde yaşanan savaşa dair görüntüler; savaş, ölüm, yaralanma, hayati tehlike, korku, panik, kriz, kaos, yıkım gösterilmektedir.

Yaşanan şiddet ve hak ihlalleri nedeniyle doğan göç edimi tasvir edilmektedir. Kişilerin vatanlarının adeta bir mezarlığa dönmesi nedeniyle yeni bir yaşam alanına duyduğu/duyacağı ihtiyaç gözler önüne serilmektedir.

Resim 2. Savaş Mağduru Göstereni

Görselde savaşın gerçekleştiği alanda yaşayanların savaş sonucunda kaybettikleri ya da kaybedebileceklerine dair görüntüler, mağdurların ellerinde bavullarıyla birlikte yer değiştirme ve sığınma gereksinimleri üzerinden gösterilmektedir. Göç edenlerin yardıma muhtaç oldukları ve Türkiye tarafından misafirperlik çerçevesinde kendilerine kucak açılması gerekliliği tasvir edilmektedir.

Resim 3. Barınma Merkezi Girişindeki “Gün Kardeşlik Günüdür” Yazısı

Görselde barınma merkezi girişinde “Gün kardeşlik günüdür” ifadesini içeren gösterge bulunmaktadır. Bu çerçevede göç etmek zorunda olanlarla duygusal bağ oluşturmak, göç edenlerin din kardeşi olduğu ve kardeşler arası ilişkilerin birlik ve beraberlik teması çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerekliliği üzerinden tasvir edilmektedir.

Resim 4. Bayrak ve Kuş Göstergesi

Görselde gökyüzünde dalgalanan Türk Bayrağı ve etrafında uçan kuşlar bulunmaktadır. Türk bayrağının vatandaşlar için uyandırdığı birlik ve beraberlik anlamının göç edenlere de bu bayrak altında yer verilmeli düşüncesi temelinde tasvir edildiği görülmektedir.

GÖSTERENLER	GÖSTERİLENLER	
	Düz Anlamlar	Yan Anlamlar
Suriye’de savaş	Yaşanan savaşa dair görüntüler; savaş, ölüm, yaralanma, hayati tehlike, korku, panik, kriz, kaos, yıkım	Yaşanan şiddet ve hak ihlalleri nedeniyle doğan göç edimi tasviri. Kişilerin vatanlarının adeta bir mezarlığa dönmesi nedeniyle yeni bir yaşam alanına duyduğu/duyacağı ihtiyaç
Savaş mağdurları	Savaşın gerçekleştiği alanda yaşayanların savaş sonucunda kaybettikleri ya da kaybedebilecekleri, mağdurların ellerinde bavullarıyla birlikte yer değiştirme ve sığınma gereksinimleri	Göç edenlerin yardıma muhtaç oldukları ve Türkiye tarafından misafirperlik çerçevesinde kendilerine kucak açılması gerekliliği tasviri
Barınma merkezi girişindeki yazı	Barınma merkezi girişinde “Gün kardeşlik günüdür” denerek göç etmek zorunda olanlarla duygusal bağ oluşturma	Göç edenlerin din kardeşi olduğu ve kardeşler arası ilişkilerin birlik ve beraberlik teması üzerinden tasviri
Bayrak ve kuşlar	Gökyüzünde dalgalanan Türk Bayrağı ve etrafında uçan kuşlar	Türk bayrağının vatandaşlar için uyandırdığı birlik ve beraberlik anlamının göç edenlere de bu bayrak altında yer verilmeli düşüncesi temelinde tasviri

Tablo-1: Misafirsinin Kamu Spotunun Göstergibilimsel Analizi

Göç Edenlerin Tanınma Sorunsalını Göç İdaresi Başkanlığının “Misafirimsin” ...

5.2. Misafirimsin Kamu Spotu Kurgusal Analiz

Göç İdaresi Başkanlığı'nın “Misafirimsin” adlı kamu spotu kurgusal açıdan değerlendirildiğinde ilk sahne dramatik bir müzik sesi ve savaş mağduru insanların görüntüleriyle başlamaktadır. Tüm sahneler müzik ile senkronize şekilde ekrana gelmekte ve içinde bulunan savaş halinin orada yaşayanlar üzerindeki yıkıcı etkilerine dair tespitlerle ilerlemektedir.

Kamu spotu genelinde Suriye’de yaşanan drama dair ve burada yaşananlardan en çok etkilenen savaş mağdurlarına yönelik tespitlere yer verilmektedir. İnsanlık onuruna yakışmayan ve evrensel insan haklarını ihlal eden olay ve durumlara dikkat çekilerek, Suriye’den gelenleri göç edimine iten nedenler gözler önüne serilmektedir. Dramatik müzik eşliğinde başlayan kamu spotunun ilk sekansı zulme uğrayanlar olarak gösterilen savaş mağdurlarının sesini duyanların olmadığı, savaşın yıkımları ve orada yaşayan kişiler üzerindeki etkileri gösterilmektedir. Bombaların yaratmış olduğu hasarlar, parçalanmış aileler, ölümler ve etkisi silinemeyecek düzeyde yaralanmalar gözler önüne serilmektedir. Orada yaşayan insanlar için bir zaman vatan olan toprakların, yıkımlar ve kayıplar sonucu onlar için artık bir mezarlık olduğu tasvir edilmektedir. Yaşamaz bir hale gelen topraklardan yeni bir yaşama dair hareket etmek amacı taşıyan göç yolculuğu, bir mecburiyet olarak yansıtılmaktadır. Bu mecburiyetlerin ardından Türkiye’ye yönelen göç dalgası, Anadolu’nun birleştirici bir coğrafya oluşu tasviri ile bağdaştırılmaktadır. Geçmişten günümüze oldukça yoğun göç dalgalarına ev sahipliği yapan Anadolu’nun, başları dara düşen herkese yurt olduğu ifade edilmektedir. Suriye’de yaşananlar sonucu bölgede yaşayanların sığınma taleplerine birçok ülkenin onay vermediği, Türkiye’nin ise göç edenlere kapısını açıp, yardım ettiği vurgulanmaktadır. Yardım eli talep etmek amacıyla kapısını çalanları reddetmeyen, misafirperver ve yardımsever bir ülke imajı yansıtılmaktadır.

Aşağıda “Misafirimsin” adlı kamu spotunun kurgusal akışı ve nasıl görüntüye dönüştürüldüğüne dair deşifre ve analizlere yer verilmiştir. Kamu spotunda erkek bir dış ses kullanılmış ve yaşanalar onun anlatımıyla aktarılmıştır.

“Bir bomba düşer hayatlar paramparça olur”

Düşen bir bomba sonucunda yerle bir olan mekana dair görüntüler sunulmaktadır. Ansızın başlayan saldırıların kişi/kişilerin can güvenliğini ihlal ederek can kaybı yaşamaları ya da yaşam hakkının elinden alınabilmesine dair korku ve panik yaşamaları gösterilmektedir.

“Annen ölür, baban ölür, kardeşin ölür, sen ölürsün”

Savaşta yaşanan kayıplara dair gerçek görüntülere yer verilmektedir. Savaşın temel yıkımı kaybedilen insanlar ve ailelerdir. Savaş sonucunda ortaya çıkan savaş mağdurlarının canlarını ve sevdiklerini kaybedebildikleri gösterilmektedir.

“Ya da yaşayan bir ölü olursun”

Yaşanan bombalı saldırıların ölüm ya da yaralanma şeklinde sonuçları olduğu yaralanan ve bombardıman sonucu uzuv kaybı yaşayan kişiler üzerinden gösterilmektedir.

“Vatan bildiğin topraklar senin için artık bir mezarlık olmuştur”

Kişilerin aidiyet hissettikleri mekanın, yaşanan şiddet ve yıkımlar sonucunda yaşamaz bir hale geldiği gösterilmektedir.

“Öyle bir umarsızlıktır ki uçan kuştan esen rüzgardan bile yardım umarsın. Apar topar yollara düşersin kolay değildir yeniden bir yaşam kurmak... Hayat sonunu bilemediğin çileli bir yolculuktur artık”

Savaşın yıkıcı etkileri en çok sivil halk üzerinde hissedilmektedir. Güvenli bir bölgede yaşamını sürdürmek, göç etmek ile eş anlamlıdır. Sığınmak amacıyla güvenli bir şekilde yaşayabilecekleri alan arayışına giren kişiler bir yardım eli beklemektedir. Yaşananlar nedeniyle bir yardım eli bekleyen insanlar ve tek umut olarak gördükleri göç

eylemi, ellerinde taşıyabilecekleri kadar eşyaları ve çocuklarıyla yollara düşmüş bir şekilde gösterilmektedir.

“Onlar mazlumlar, savaşların, bombaların, katliamların mağdur ettiği hayatlar, kalbini, yüreğini, hatıralarını, hafızalarını orda öylece bırakıp gelenler; çaresizliği, ayrılığı, kaybetmeyi bilenler ve hayata yeni bir umutla sarılanlar”

Dramatik müzik ile savaşın yarattığı mağduriyet gösterilirken hayata dair yeni umutlar kendilerine uzanan yardım eliyle gösterilmektedir.

“Burası Anadolu, bu topraklar tarih boyu nice mazlumlara, muhacirlere hiçbir ayırım yapmaksızın kucakını açtı. Tarih boyu farklı dinlerden, milletlerden, ırklardan insanlar başları dara düştüğünde bu topraklara sığındılar. Anadolu topraklarının sahipleri medeniyetlerinden gelen yüksek değerlerle bu toprakları bir şevkat yurdu haline getirdiler. Anadolu bir anayurt oldu kendine sığınan herkese”

Anadolu'nun gökyüzü gibi birleştirici bir güce sahip olduğu ifade edilmektedir.

“Türkiye kelimesi benim anladığıma göre Kafkaslardan göçenlerin de Balkanlardan göçenlerin de Araplardan göçenlerin de hepsinin birlikte, beraberce, kardeşçe yaşadığı bir toprak parçası demek, bir vatan demek Türkiye” Rahmi Tuna – Hukukçu Yazar Çerkez Göçmeni

Çerkez göçü ile Türkiye'ye göç eden Rahmi Tuna'nın anlatımıyla, Türkiye'ye yardımseverliği için duyulan minnet gösterilmek istenmektedir.

“Bu Türkiye'nin gücü Türkiye'nin güzelliği. Bu topraklar demekki herkesi besleyebiliyor, herkesi barındırıyor. Demek ki bu topraklarda bir bereket var” Şaban Hocaoğlu – Bulgaristan Göçmeni

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenleri temsilen Bulgaristan Göçmeni Şaban Hocaoğlu'nun anlatımı ve Türkiye'nin göçmenler gözünden ne kadar güçlü ve bereketli bir yer olduğu gösterilmektedir.

“Türkiye böyle Müslümanların hepsine kucak açıyor. O yüzden biz her zaman Türkiye'ye dua ediyoruz” Fazıl Toplu – Kazak Türkleri Derneği Başkanı

Kazak Türkleri Derneği Başkanı Fazıl Toplu ise, Türkiye'nin tüm müslümanlara kucak açması temelinde din kardeşliği vurgusunu temsil eden kişi olarak gösterilmektedir.

Farklı göç dalgaları sonucunda Türkiye'ye gelen ve Türkiye'ye minnetini dile getiren kişilerden sonra sahneler tekrar Suriye'deki savaşı göstermektedir.

“Dünya 21. Yüzyıla Suriye'de yaşanan büyük insanlık ayıbıyla girdi”

“Babam hastanedeydi. Sonra bir haber geldi. Babanız öldü diyorlar” Emine Zemil – Suriyeli Yetim

Savaş mağduru bir genç kız olan Emine Zemil “Suriyeli yetim” olarak tanıtılmakta ve babasını kaybettiği ana dair anılarını anlattığı görüntüler ve gözyaşları gösterilmektedir.

“İnsanlar canını ve ailelerini bu acımasız saldırılardan korumak amacıyla ülkelerini terketmek zorunda kaldılar. Milyonlarca Suriyeli evlerini terk edip başka ülkelere sığınmak üzere yollara döküldüğünde birçok ülke kapılarını mazlumların suratına kapattı. Adeta mazlumların yaşam yürüyüşü engelleniyordu”

Dünya genelinde Suriye'deki savaş mağdurlarının görmezden gelindiği sınır telleri ardında kalan çaresiz insanlara ait görüntülerle gösterilmektedir.

“Binlerce Suriyeli bindikleri şişme botların alabora olmasıyla Akdeniz'in serin sularında can verdi”

Şişme botlara binerek Akdeniz'i geçmeye çalışan insanların yaşam savaşı, Türkiye Sahil Güvenlik Komutanlığı yetkililerince kurtarılmaya çalışılan insanlar ve tüm dünya kamuoyunda yer bulmuş, göç edenlerin yaşadığı drama dair çarpıcı bir örnek olan alabora olmuş bir bot nedeniyle boğulan ve kıyıya vurmuş cesediyle dünya vicdanını sarsan ve göç edenlerin yaşam mücadelesinin sembolü olan Aylan bebek gösterilmektedir.

Göç Edenlerin Tanımlanma Sorunsalını Göç İdaresi Başkanlığının “Misafirimsin” ...

“Bir yanda bu büyük insanlık ayıbı yaşanırken bir yandaysa Türkiye önce insan diyerek mazlum Suriye halkına kapılarını ve kucağını açtı. Yaklaşık 3.6 milyondan fazla Suriyeli geçici koruma statüsüyle Türkiye’ye sığındı. Türkiyedeki geçici barınma merkezleri, prefabrik konutların konforu ve sosyal ve sportif tesisleriyle dünyadaki benzeri merkezlerin standartlarının çok üstünde özelliklere sahiptir”

Türkiye’nin yaşananlara kayıtsız kalmayarak göç edenlerin yaşam mücadelelerinde en önemli etken olan sığınma ve korunma taleplerine karşı uyguladığı açık kapı politikasına atıf yapılarak misafirperver ve yardımsever bir ülke olduğu gösterilmektedir.

“Türkiyenin farklı şehirlerinde hızla topluma uyum sağlayarak sanayi, tarım ve hayvancılık sektörlerinde hem işçi hem de işveren olarak yer alan Suriyeliler bir yandan kendi ayakları üzerinde durmayı başarırken bir yandan da Türkiye ekonomisine katkı sağlıyorlar”

İstihdama katılan Suriye’den göç etmiş kişilerin farklı çalışma kollarındaki faaliyetleri ve sosyal ve ekonomik hayata uyum çabaları gösterilmektedir.

“Türkiye kavgasız, savaşız, mutlu yepyeni bir dünyanın mümkün olduğunu ispatlıyor”

Göç edenlerin sosyal hayata katılımı olumlu birlikte yaşam pratikleri üzerinden gösterilmektedir.

“İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 70. Yılına geride bıraktığımız bu gündelerde insanların evlerini terk etmek zorunda kalmadığı barış içinde bir dünya için üzerimize düşen sorumluluğu yerine getirmek üzere uluslararası toplumu işbirliğine çağırıyor”

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve göç eylemi neden ve sonuçları üzerinden uluslararası toplumun da sorumluluk alması gerekliliği gösterilmektedir.

“Unutmayın hepimiz bu dünyada göçmeniz”

Göç etme mecburiyeti doğuran nedenlerin kimin başına ne zaman geleceğinin bilinemeyeceği ve göç ile ilgili farkındalık sahibi olunması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Göklerde dalgalanan Türk bayrağı ve etrafında uçan kuşlarla Türkiye’nin bir gökyüzü altında ve bayrağı etrafında tüm insanlığa yer verebileceğine dair evrensel insan hakları temelinde bütünleştirici bir güç olduğu gösterilmektedir.

Sonuç Yerine / Değerlendirme

Göç edenlerin doğru terminoloji ile evrensel hukuk çerçevesinde tanımlanması, göç eden ve göç edilen alanda yerleşik düzende yaşayan kişilerin bir arada yaşayabilmeleri, karşılıklı uyum ve birlikte yaşama dayalı aidiyet duygusunun yaratılabilmesi için gereklidir. Bir yaşam alanının içerisinde var olan toplum düzeni, kurallar ve o bölgedeki yaşama dair bilinmesi gerekenler konusunda rehber bir iletişim organizasyonu için en temel ihtiyaçtır. Türkiye Cumhuriyeti göç çalışmaları kapsamında yapılandırılan Göç İdaresi Başkanlığı tam olarak bu amaca hizmet etmektedir.

“Understanding Integration: A Conceptual Framework” adlı çalışmada Ager ve Strang, (2008: 166), uyumun anahtar kavramlarını şu şekilde ortaya koymaktadır: istihdam, barınma, eğitim ve sağlık hizmetlerine aktif erişim; haklara erişime ilişkin düzenlemeler; sosyal hayata aktif katılım; ve dil, kültür ve yerel çevre ile ilgili bu tür bağlantıların önündeki yapısal engellere dair düzenlenmeleri içermelidir. Göç eylemi hassas ve karmaşık iletişim süreçleri doğurmaktadır. Bu karmaşıklık en temelde yetersiz bilgi ya da eksik ve yanlış bilgilerin hızlı bir şekilde yayılmasından kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda Göç İdaresi Başkanlığı, önemli bir boşluğu doldurmakta, doğru ve yeterli bilgilendirme alanları yaratarak hedef kitesine ve paydaşlarına yönelik gerekli bilgi ihtiyacına yönelik hizmet sunmak için çaba göstermektedir.

Göç eylemi sonucunda birlikte yaşamak zorunda kalan göçmen ve ev sahibi toplum birbirlerine karşı çeşitli önyargılara sahip olabilmektedir. Bu olumsuzlukların aşılabilmesi için kurumsal iletişim faaliyetlerinin tüm topluma (hem göçmenlere hem de ev sahibi topluma) yönelik olarak yaygınlaştırılması gerekmektedir. Göçle ilgili en büyük önyargılar ev sahibi toplum tarafından göçün ev sahibi toplumun yükünü arttıran bir eylem olduğu ve göç edenler tarafından da ev sahibi toplum tarafından istenmeyenler olarak tanımlandıkları konularıyla ilgilidir. Bu şekilde gelişen önyargılar evrensel hukuk bakımından son derece yanlış yaklaşımlardır. İki grubun uyumu için gereken en temel çalışma önyargısız iletişim olmalıdır. Ortak yaşama dair sunulan rehberler ve doğru bilinen yanlışların kurumsal bir çerçevede bilgi paylaşımlarıyla en aza indirilebilmesi mümkündür.

Bu kapsamda Göç İdaresi Başkanlığının kamuoyuna yönelik olarak hazırladığı iletişim içeriklerinde göç edenlere dair tanımlama ve evrensel hukuk çerçevesinde sürecin anlamlandırılmasında öncü faaliyetlerini arttırması ve göç edenleri tanımlarken geçicilik ifadesi taşıyan “misafir” gibi tanımlamaların kullanılmaması gerekmektedir. Kurumun aktif bilgilendirme misyonu çerçevesinde, olası önyargıları en aza indirecek ve olası yanlış anlamalara yer vermeyecek bir bilgi akışı gerçekleştirmek amacı taşıyan kurumsal iletişim çözümlerine daha fazla yer vermesi oldukça önemlidir.

Tanımlanabilen ve bir kavram olarak var olan nesnelere değil, birer özne olarak değerlendirilebilen bireyler haline dönüşen göç edenler, buldukları topluma uyum sağlama ve toplumla iletişim ve etkileşim kurmada daha aktif bir rol üstlenebilirler. Göç eylemi ve göç edenler, hem siyasette, hem medyada hem de akademide her zaman önemli bir gündem oluşturmaktadır. Buna rağmen ortak bir tanım özelinde buluşulamaması, bir tanımlanma sorunu olarak tartışılması ve netleştirilmesi gereken bir olgu olarak güncelliğini korumaktadır. Göç eden kişilerin doğru terminolojiyle evrensel insan hakları çerçevesinde tanımlanabilmesi, göçün öznelininin kamuoyu özelinde belirli bir statüye sahip olabilmesi, hem ulusal hem de uluslararası hukukun ortak bir tanımlamada uzlaşması ile mümkün hale gelecektir.

KAYNAKÇA

- Ager, A. ve Strang, A. (2008). *Understanding integration: A conceptual framework. Journal of refugee studies*, 21(2), 166-191.
- Altın, A. (2013). *Kamu Hizmeti Anlayışında Değişim. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 102.
- Altıntaş, S. (2014). *Davetsiz misafirler: Türkiye’deki mültecilerin maduniyet görüntüleri. İdeal Kent-Kent Araştırmaları Dergisi*, 14, 252-276.
- Altunkaynak, S. (2016). *Intersecting Lives in Post-Migration Period: The Dynamics of Relations Between “Host” Women from Turkey And “Guest” Women From Syria. Alternatif Politika*, 8(3), 488 - 504.
- Bakewell, O. (2015). *Göç kuramında yapı ve fail kavramları üzerine bazı görüşler. Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), 188-218.
- Buz, S. (2008). *Türkiye’deki Sığınmacıların Sosyal Profili. Polis Bilimleri Dergisi*, 10(4), 1-14.
- Castles, S. ve Miller, M. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çamdereli, M. (2015). *İletişime Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Demirbaş, H. ve Bekaroğlu, E. (2013). *Evden uzakta olmak: Sığınmacıların/mültecilerin psikolojik sorunları ve alınacak önlemler. Kriz dergisi*, 21(1), 11-24.
- Erdoğan, M. M. (2018). *Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Göç Edenlerin Tanımlanma Sorunsalını Göç İdaresi Başkanlığının “Misafirimsin” ...

- Fiske, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (Çev.: Süleyman İrvan). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Göç İdaresi Başkanlığı, www.goc.gov.tr
- Güngör, N. (2011). *İletişim: Kuramlar ve yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- IOM. (2020). *Dünya Göç Raporu (World Migration Report)*. Cenevre: IOM.
- Özçürümez, S. ve İçduygu, A. (2020), *Zorunlu Göç Deneyimi ve Toplumsal Bütünleşme-Kavramlar Modeller ve Uygulamalar ile Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özgüler, V. C. (2018). *Göç ve Uyum Politikaları. GSI Journals Serie B: Advancements in Business and Economics*, 1(1), 1-10.
- Palmary, I. (2020). *Migration and inequality: An interdisciplinary overview. Routledge Handbook of Migration and Development*, 95-102.
- Sepetçioğlu, T. E. (2014). *İki Tarihsel “Eski” Kavram, Bir Sosyo-Kültürel “Yeni” Kimlik: Mübadele Nedir, Mübadiller Kimlerdir? Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(3), 49-84.
- Sirkeci, İ. ve Bardakçı, S. (2016). *Suriye'den Gelenler Misafir Değil Bir Göç Kültürünün Öncüleri. Humanitas - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 531-544.
- Soykan, Ö. ve Biner, C. (2016). *Suriyeli Mültecilerin Perspektifinden Türkiye’de Yaşam, MÜLTECİ-DER ve Sivil Düşün Report: İzmir*.
- Taş, İ. E., Koçar, H. ve Çiçek, Y. (2017). *Mülteci Sorununun Çözümüne İlişkin Yeni Bir Yapılanma: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, 1369-1383.
- Tümtaş, M. S. (2020), *Nöbetleşe Dışlanma Göç ve Sosyal Dışlanma*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yaylagül, L. (2006). *Kitle iletişim Kuramları*. Ankara: Dipnot Yayınları.

ŞEHİRİYAR'IN GÖNDERME YAPTIĞI ŞAIRLER ÜZERİNDEN İRAN'DA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNE DAİR BİR OKUMA DENEMESİ*

A READING APPROACH TO THE TEACHING OF TURKISH IN IRAN THROUGH
THE POETS REFERRED TO BY SHAHRIYAR

ПРОИЗВЕДЕНИЯ ШЕХРИЯРА И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ОБУЧЕНИЕ ТУРЕЦКОМУ
ЯЗЫКУ В ИРАНЕ

Memet ABUKAN†

ÖZ

Türkçenin gerek ana dili gerekse yabancı dil olarak öğretimine yönelik çalışmaların sadece dille ilgili değil diplomasiden tarihe, kültürden siyasete çok boyutlu olduğu bilinen bir durumdur. Bir taraftan farklı ülkelerde Türkçe eserler ortaya koyan yabancı yazar veya araştırmacılar diğer taraftan ise Türkiye dışında yaşayan ve Türkçenin farklı lehçelerini konuşanların çalışmaları; başta dil olmak üzere ülkeler arasında tarihsel olaylar, kültürel değerler vb. pek çok hususa ışık tutmaktadır. Her edebi eserin oynadığı bu rol bir köprü inşa etmektedir. Nitekim Azerbaycan Türk Edebiyatı'nın ve İran Edebiyatı'nın önemli bir şairi olan ve Türk dünyasında Haydar Baba'ya Selam şiiriyle bilinen Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın yazmış olduğu şiirler bu çerçevede değerlendirilebilir. Türkçe ve Farsça yazdığı şiirler ve bu şiirlerinde hem Türk hem de İranlı şairlere yapmış olduğu göndermeler dilin kültürler arasındaki bağları güçlendirmedeki etkisi olarak okunabilir. Onun yaşadığı coğrafyanın kültür, folklor, sosyal ve siyasi hayatı, Yahya Kemal'den Akif'e, Fuzuli'den Sabit'e kadar Türk şiirine damgasını vurmuş simaları ve Hâfız, Firdevsî gibi Fars edebiyatının önemli isimlerine değinisi önemli bir kaynak metin işlevi görmektedir. Türk dünyasının farklı kaynaklarından beslenen şiir geleneğinin uzantısı olarak değerlendirebilecek şiirlerinde bazı Türk şairlerinden etkilenmesi onun düşünce dünyası üzerinde de tesirli olmuştur. Bu durum Fars edebiyatının etkisiyle de belirtilebilir. Yapılan çalışmada Şehriyâr'ın şiirlerinde Türk ve Fars edebiyatının önemli şairlerine yaptığı göndermeler doküman incelemesi yöntemiyle ele alınmıştır. Böylece şairin genelde Türk ve

*Bu çalışmanın bir kısmı, 15-18 Eylül 2014 tarihlerinde İran'ın Tebriz şehrinde gerçekleştirilen "Kafkasya'ya Genç Bakışlar II" sempozyumunda "Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın şiirlerinde Türk şairlere göndermeler" başlığıyla sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

† **ORCID:** [0000-0003-3461-0539](https://orcid.org/0000-0003-3461-0539). Dr. Öğretim Üyesi, Muş Alparslan University, m.abukan@alparslan.edu.tr

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Abukan, M. (2023). Şehriyâr'ın Gönderme Yaptığı Şairler Üzerinden İran'da Türkçe Öğretimine Dair Bir Okuma Denemesi. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 1 (57), 55-68. DOI: 10.17498/kdeniz.1250234

Fars edebiyatı açısından önemi, özelde Türkçenin ana dil ve yabancı dil olarak öğretimi konusunda Şehriyâr'ın edebi metinlerin işlevinin ne olduğu ve bunlardan nasıl yararlanılabileceği noktasında bazı çıkarımlarla alan yazına katkı sunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şehriyâr, Şehriyâr'ın şiirleri, İran'da Türkçe öğretimi.

ABSTRACT

As is known, studies on teaching Turkish as a mother tongue and as a foreign language are not only a matter of language but also multidimensional in terms of diplomacy, history, culture, and politics. On the one hand, the works of foreign writers or researchers who produce works in Turkish in different countries, and on the other hand, the works of those who live outside Turkey and speak different dialects of Turkish shed light on many issues such as historical events, cultural values, especially language, between countries. This role played by each literary work constructs a bridge. Indeed, the poems written by Mohammed Hussein Shahriyar, an important poet of Azerbaijani Turkish Literature and Iranian Literature, known in the Turkic world for his poem "Salute to Heydar Baba", can be considered within this framework. His poems written in Turkish and Persian and his references to both Turkish and Iranian poets in these poems can be read as the effect of language in strengthening the ties between cultures. His references to the culture, folklore, social and political life of the geography he lived in, the figures who left their mark on Turkish poetry from Yahya Kemal to Akif, from Fuzuli to Sabit, and the important names of Persian literature such as Hafez and Firdavsi serve as an important source text. The fact that he is influenced by some Turkish poets in his poems, which can be considered an extension of the poetry tradition fed from different sources of the Turkish world, can be said to have a great impact on his intellectual world. This situation can also be indicated by the influence of Persian literature. In this study, Shahriyar's references to the famous poets of Turkish and Persian literature in his poems were analyzed through the document analysis method. Thus, it was aimed to contribute to the literature with some inferences about the significance of the poet in terms of Turkish and Persian literature in general and the function of Shahriyar's literary texts in teaching Turkish as a mother tongue and foreign language in particular and how they can be utilized.

Keywords: Shahriyar, Shahriyar's poems, Teaching Turkish in Iran.

АННОТАЦИЯ

Известно, что исследования преподавания турецкого языка как родного, так и иностранного, многоплановы и связаны с дипломатией, историей, культурой и политикой. С одной стороны, зарубежные авторы или исследователи издавшие свои произведения на турецком языке, с другой стороны, произведения тюркоязычных авторов за пределами Турции и говорящих на разных диалектах турецкого языка и наряду с этими исторические, культурные и языковые отношения между странами, освещают многие вопросы. Роль каждого литературного произведения можно оценить, как наведение моста. Собственно говоря, в этом контексте могут быть оценены стихи Мухаммеда Хусейна Шахрияра, который является важным поэтом азербайджанско-турецкой и иранской литературы и известен в тюркском мире своей поэмой "Приветствие Хайдар-бабе". Стихи, которые он написал на турецком и персидском языках и ссылки в своих стихах по поводу произведений как турецких, так и иранских поэтов, можно рассматривать как влияние языка для укрепления связей между культурами. Культурная, фольклорная, социальная и политическая жизнь того ареала, в которой он жил; фигуры, которые оставили свой след в турецкой поэзии от Яхьи Кемалю до Акифа, от Физули до Сабита и упоминание со

Şehriyâr'ın Gönderme Yaptığı Şairler Üzerinden İnan'da Türkçe Öğretimine...

стороны Шехрияра имена выдающихся деятелей персидской литературы Хафиза и Фирдевси, являются основой его текстов. Можно сказать, что его стихи, которые мы можем рассматривать как продолжение поэтической традиции, питаемой из разных источников тюркского мира, испытали влияние некоторых турецких поэтов и оказали большое влияние на его мировоззрение. На эту ситуацию также может указывать влияние персидской литературы. В нижеследующей исследовании изучаются ссылки, сделанные Шахрияром в своих стихах по поводу известных поэтов турецкой и персидской литературы. Таким образом, в исследовании ставится цель внести свой вклад в литературу с некоторыми выводами с точки зрения важности Шехрияра для турецкой и персидской литературы в целом, а также изучить функции литературных текстов Шахрияра при обучении турецкому, как родному и иностранному языку.

Ключевые слова: Шахрияр, стихи Шахрияра, преподавание турецкого языка в Иране.

1. GİRİŞ

Bir milletin oluşturduğu temel değer veya unsurlar olan dil, kültür, tarih gibi kavramlar, o milletin duygu ve düşünce dünyasını bizlere açan şairler tarafından kendi eserlerinde yoğun bir şekilde işlenmiştir. Farklı coğrafyalarda yaşasalar dahi, şairlerin birbirleriyle olan etkilenme ve etkileşimleri kaçınılmaz bir durumdur. Derin kültürel bağlar, ortak dil algısı, şairlerin eserlerini oluştururken genetik olarak kodlanmış bir unsur olarak üretilen metinler üzerinde başat etki gösterir. Bu durum, şairin üzerinden atamayacağı bir kodlama olsa dahi o; kendi ortak kültür, dil, tarih kaynaklarına gitmeyi tarihi bir sorumluluk olarak görüp eserlerinde buna dair vurgular yapar. Belki de bu durum, bir şair için kendi kültürünü, dilini, tarihini bilmesi gerektiğine dair bir zaruret sonucudur. Çünkü hiçbir şair kendi kültürüne, değerlerine yabancı olmayı düşünemez. Şairlerin beslendiği kaynaklar sadece kendi çevreleri ve yaşadıkları dönemle sınırlı olmaz. Onlar ortak bir değerden beslenen ve bir milleti oluşturduğu temel bileşenlerin olduğu her unsuru yararlanabileceği bir kaynak olarak görür. Bu sebeple bir şairin şiiri ele alındığında onun ortaya koymuş olduğu ürünü sadece kendi bölgesiyle, dönemiyle sınırlamak yanıltıcı olacaktır. Nitekim bunun önemli bir kanıtı da şairlerin kendi şiirlerinde diğer yazar ve şairlere yapmış olduğu nazireler, göndermelerdir. Dolayısıyla şairleri göndermeler üzerinden kavrayabilmek, onu bütüncül bir okumanın ipuçlarını gösterebilir. Bu da o dilin konuşulduğu bütün bir coğrafyanın etki alanını genişlettiği gibi farklı dilleri konuşan toplumlarında dilsel ve kültürel dokusuna katkı sunar. Toplumsal hayatta yer bulan şiirlerin ve bu şiirlerdeki göndermelerin karşılıklı etkileşimi artırıp toplumlar arasında sıkı bağların oluşmasında etkili olduğu söylenebilir. Nitekim gerek Türkçe gerekse Farsça şiirler yazan ve her iki dilin şair ve yazarlarına şiirlerinde yer veren Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın metinlerini bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Onun şiirleri dil, kültür, tarih gibi kurucu kavramlar bütünlüğünde Türk ve Fars edebiyatının gelişmesine katkı sunacak şekilde bir işlev görmüştür. Bu katkıyı dil öğretimi çerçevesinde de değerlendirmek mümkündür. Çünkü edebi metinler aracılığıyla diller varlığını güçlü bir şekilde sürdürebilir. Dolayısıyla bu metinler dillerin gelişmesi, öğretilmesi, unutulmaması gibi dile dair her konuda önemli görevler üstlenir ve bunu sadece o dili konuşan kişilere değil, yabancı dil konuşurları için de sağlar. Ayrıca bunlar; farklı dil ve kültürler arasındaki ilişkinin oluşturulması, güçlendirilmesi ve sürdürülmesi noktasında da önemli bir işlev görür. Nitekim Şehriyâr'ın şiirlerindeki göndermeleri bu çerçevede okumak ve değerlendirmek mümkündür. İnan Türklerinin onun şiirlerinden yararlanarak kendi ana dillerini güçlü bir şekilde sürdürmelerinin yanında Farsça ana dil konuşurları için de aynı

ülkede yaşayan ve Farsça da şiirler yazan bir şairi tanıma, şiirlerini ezberleme şeklinde bir durum onların Türkçe öğrenmelerine katkı sunabilecektir. Benzer durum Farsça öğrenmek isteyen Türkçe ana dil konuşurları için de söz konusudur. Dolayısıyla diller ve kültürler arasındaki yakınlaşmaya katkı sunan şairin tanınması ve materyallerde yer verilmesi önemli görülmelidir.

Yapılan çalışmada Şehriyâr'ın şiirlerindeki göndermelerin neler olduğunu tespit etmekle Türkiye Türkçesinin İran'da öğretimi, hatta daha da özelleştirip Türkiye Türkçesinin yabancı dil olarak İran'da öğretimi, konusunda değerlendirmek ve edebî metinlerin dil öğretimindeki işlevine dair bazı çıkarımlarla alan yazına katkı sunmak amaçlanmıştır. Nitekim Azeroğlu (2021, s. 603) Şehriyâr'ın şiirlerinde farklı dilleri yakınlaştırdığını dile getirmiş ve onun Türkçeyi ustalıkla kullanmasının boyutlarını ana dili Farsça olanların onun şiirlerine olan rağbetiyle de açıklamıştır.

1.1. İran'da Türkçe Öğretimi Üzerine Genel Bir Bakış

Yapılan çalışmanın odak noktası Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın şiirlerinde Türk ve Fars şairlere yaptığı göndermeler oluştursa da bunun Türkçe öğretimi konusu ve özelinde değerlendirilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür. Bu bakış açısı belki alan uzmanları tarafından zorlayıcı bir ilişki veya neden olarak düşünülebilir fakat dil denen olgunun metinlerle ilişkisi düşünüldüğünde konunun öğretime dair bağlantısı konusunda bir çıkarımda bulunmak pekâlâ mümkündür. Dolayısıyla ilkin İran'da Türkçe öğretiminin genel durumu hakkında kısa bir bilgi vermek açıklayıcı olacaktır. Yüzyıllar boyunca Türklerin devlet kurup yönettiği ve milyonlarca Türkün yaşadığı bu coğrafyada hiç şüphesiz Türk diline ve Türkçe öğretimine dair söylenecek çok şeyin olduğu bilinen bir durum. Fakat günümüzde ve Türkiye'nin konuya dair faaliyetleri özelinde bakılacak olunursa Tahran Yunus Emre Enstitüsünün önemli bir işlev gördüğü söylenebilir. Nitekim Başar ve Boylu, (2015, s. 36) burada hemen hemen her meslek, sosyal sınıf ve yaş grubundan bireylerin yoğun bir şekilde Türkçe öğrendiğini belirtmektedir. Ana dili Farsça olan bireylerin yanında Türk soylu olanların da Türkçe öğrendiği bu enstitünün dışında Tahran'da 12, Tahran dışında ise 13 özel dil merkezlerinin de olduğu ifade edilmektedir. Bunların yanında Yunus Emre Enstitüsünün (2023) dil, kültür, sanat vb. konularda yapmış olduğu çalışmaları İran'da Türkçe öğrenmeye yönelik önemli bir talep oluşturmaktadır. Nitekim 2022 yılında Tahran'da enstitü merkezinde düzenlenen "6. İran Türk Üniversiteleri Tanıtım Günleri" adlı etkinlik gibi çalışmaların İranlı öğrencilerin Türkçe ve Türkiye algıları üzerinde olumlu etkiler bıraktığı söylenebilir. Sadece Atatürk Üniversitesi'nde iki binin üzerinde İranlı öğrencinin oluşu bunun bir kanıtı olarak değerlendirilebilir.

İran'da Türkçe öğretimin faaliyetleri ayrıntılarıyla ele alınmalıdır. Bir taraftan Türkiye Türkçesini öğrenen farklı Türk lehçesi konuşurları, diğer taraftan ise ana dili Farsça konuşurları. Hedef kitlenin öğretim faaliyetlerine yönelik çalışmaların çok boyutlu düşünülmesi ve bunlara yönelik beceri, materyal vb. her türlü çalışmanın yapılması gerekmektedir. Örneğin Özden, Boylu ve Başar'ın (2017) yapmış olduğu çalışmada İran'da Türkçenin öğretimi hususunda bazı sıkıntılarının olduğu belirtilmiştir. Bunlar Türk soyluların Türkiye Türkçesi öğrenirken başta telaffuz olmak üzere yaptıkları olumsuz aktarımlar, okutmanların alana dair yetersizlikleri gibi birçok hususun yanında materyal eksikliği de vurgulanmaktadır. Bu eksikliği sadece Türkçenin yabancı dil olarak öğretimindeki ders kitaplarıyla sınırlı görmemek gerekir. Bunun yanında hedef dili öğrenenlerin ihtiyaçları temelinde ortak kültürel noktalara temas edebilecek materyaller üzerinden de bu eksikliklere çözümler üretilebilir. Bu noktada gerek Türk edebiyatı gerekse Fars edebiyatı için önemli bir şahsiyet olan Şehriyâr gibi şair ve yazarların çalışmalarından yararlanılabilir. Nitekim Özden ve diğerleri (2017) tarafından yapılan aynı çalışmada

Şehriyâr'ın Gönderme Yaptığı Şairler Üzerinden İran'da Türkçe Öğretimine...

ülkede Türkçe öğretimini kolaylaştıran sebepler olarak “kültürel yakınlık” ve “ortak dil unsurları” tespit edilmiştir. İki toplum arasında ortak kültürün en önemli unsur ve iki dil arasındaki ortak dil bileşenlerinin de fazla oluşunun Türkçe öğretimini kolaylaştırdığı gibi bu hususların diğer ülkelerdeki Türkçe öğretiminden de ayırdığından bahsedilmiştir. Bu noktada Şehriyâr gibi Türk ve Fars edebiyatına vurgularıyla bilinen şairlerin Türkçe öğretimi noktasında önemi daha iyi anlaşılabilir. Yapılan bu çalışmada da şairin İran'da Türkçe öğretiminin niteliğini iki toplum arasında ortak kültürel noktalara teması üzerinden değerlendirmek adına Türk ve Fars şairlere yaptığı göndermeler üzerinden değerlendirmek amaçlanmıştır. Çalışma edebi metinlerin göndermeleri üzerinden dil öğretiminin toplumlar arasındaki iletişimi güçlendirmedeki rolünü ortaya koyabilme noktasında bir okuma denemesi olduğu söylenebilir.

1. 2. Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın Hayatı, Eserleri ve Poetikasına Kısa Bir Değini

İran'ın Tebriz şehrinde 1906 yılında dünyaya gelen Muhammed Hüseyin Şehriyâr ilköğrenimini de aynı şehirde yaptıktan sonra Medrese-i Talibiye'de eğitim alır ve Arapça öğrenir. Aynı zamanda Fransızcaya da çalışır. Liseyi ise 1923-1924'te Tahran'daki Darülfünun adlı okulda tamamlar ve devamında Tıp Fakültesi'ne girer. Fakat son sınıftayken öğrenimini bırakmak zorunda kalır ve çeşitli memuriyetlerde çalışmaya başlar. 1959-1960'ta tekrar doğduğu kent olan Tebriz'e döner. Burada Bank-i Kişaverzi'de (Ziraat Bankası) çalışan Şehriyâr bu görevden emekliye ayrılır ve Tahran'da 18 Eylül 1988 tarihinde bronşit hastalığından ömrünü tamamlar. Vasiyeti üzerine cenazesi Tebriz'e götürülür ve Makberüşşuara adlı mezarlığa defnedilir. İran'da onun ölüm günü olan 18 Eylül tarihi Milli Şiir Günü olarak kabul edilmektedir (Karayev ve Akpınar, 2010; Türk Ans., 1981, s. 240; Vikipedi, 2023).

Modern Azerbaycan edebiyatının en önemli şairlerinden biri olan Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın, Güney Azerbaycan şiirinin canlanmasında çok büyük katkıları olmuştur. Kendisiyle özdeşleşmiş olan “Şehriyâr” ismi onun mahlasıdır. Nitekim bu mahlastan önce de “Behcet” mahlasını kullandığı bilinmektedir. Onun Türkçe ve Farsça yazdığı birçok şiir, döneminin şairlerine oranla oldukça ilgi çekmiş; fakat asıl ününü “Heyder Babaya Selam” şiiriyle kazanmıştır (Karayev ve Akpınar, 2010). Şehriyâr'ın hayatı ve edebi yaşantısını Fuad (2017, s. 130) yapmış olduğu çalışmada dört döneme ayırmıştır. Buna göre 1905 ile 1930 yıllarını kapsayan çocukluk ve gençlik dönemleri aynı zamanda onun Divançe adıyla ilk şiir kitabını kaleme aldığı dönemdir. İkinci dönem ise 1930-1943 yıllarıdır ve bu dönem şairin geçirmiş olduğu hastalık gibi kimi zaman bireysel kimi zaman olumsuz toplumsal olaylara maruz kaldığı ve bunları eserlerinde yansıttığı dönemdir. 1943 ve 1975 yılları ise bir önceki dönemden farklı olarak hayatının daha mutlu, edebi yaşantısının ise daha verimli geçtiği dönem olarak değerlendirilmiştir. Şairin öldüğü 1988 yılına kadarki son dönem ise İran'da toplumsal ve siyasal olay ve değişimlerin yaşandığı ve şairin de bu değişimleri eserlerinde dile getirdiği dönem olarak belirtilmiştir.

Şehriyâr, İran'da yayımlanan ilk Türkoloji dergisi olan Varlık dergisinde şiirler yazmıştır. Bu dergi Doktor Cevad Heyet tarafından 5 Mayıs 1979'da Tahran'da yayın hayatına başlamış ve ilk sayıdan itibaren de derginin şeref üyesi olarak Şehriyâr'ın şiirleri burada yayınlanmıştır. Ayrıca derginin yayınlandığı 5 Mayıs günü Ankara'da Türkoloji araştırmacıları tarafından 2011 yılında “Türkoloji günü” olarak ilân edilmiştir (Heyet, 2012). Fuad (2017, s. 131) da çalışmasında onun “Haydar Baba'ya Selamlar”, “Ah Annem”, “Gecenin Efsanesi”, “Şiir ve Hikmet”, “Türk Dili” gibi çalışmalarıyla birçok yerde ciddi yankılar uyandırdığını belirtmiştir. Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın şiirleri geleneğin etkilerini taşısa da onun nazım biçimlerinden herhangi biriyle bütünüyle

uygunluk gösterdiğini söylemek güçtür. O nazım biçimlerini adeta harmanlayarak kullanma yoluna gitmiştir. Çünkü Heyder Baba'ya Selam örneğinde olduğu gibi Şehriyâr, Âşık edebiyatı nazım türlerinden olan türkünün yapısal formuyla şiirlerini yazmıştır. Fakat bunun yanında her dizinin sonunda ziyadeler eklenerek koşmayı andıran ve destan formuna benzer bir biçim özelliği kullanarak kendine has bir nazım biçimi oluşturmuştur. Bunun, onun şiirlerinde yeni bir tarz oluşturduğunun en basit kanıtı olduğunu söyleyebilmek mümkündür (Sarçıçek, 2008, s. 582). Şehriyâr'ın dili kullanma biçimiyle yenilikçi bir şair olduğunu söylenebilir. O şiirlerinde halk söyleyişlerine, mecazlara, atasözleri ve deyimlere, geleneksel söz kalıplarına oldukça sık başvurmuş, Âşık tarzı şiirleriyle yeni bir çığır açmıştır. Böylece 20. yüzyılda kendi dilinin söyleyiş imkânlarını yeni bir tarzda dile getirmiştir. Şairin bu özelliğiyle kültürü sanatkârane biçimde işleyip yerelden evrensel bir kapı araladığı söylenebilir (Özkan, 2006, s. 146). Şehriyâr'ın şiirlerinde sosyal hayata ilişkin güçlü tasvirler görebilmek mümkündür. Nitekim Özkan, (2006, s. 146) onun şiirlerinde köylerdeki sosyal ve ekonomik hayatın zahmetli faaliyetlerinin eğlenceli ve zevkli rengârenk bir tabloya dönüştüğünü söyler. Gözütok (2008, s. 86) da onun şiirlerindeki özgünlüğe yaptığı değinisinde tabiatın şiirlerindeki sunumunun klasik İran edebiyatından farklı olduğunu belirtir. Buna göre onun şiirinde tabiatın söz varlığının yoğun çağrışımlar ve etkileyici bir dille varlık bulmasında önemli bir yer tutan yan anlamlar olduğu ifade edilir. Eğri (2016, s. 269) de şairin hem Farsça hem de Türkçe şiirlerinde yoğun bir lirizm ve romantizm olduğunu ve okuyucusunu etkileyen derin bir şairlik gücüne vurgu yapar.

Şehriyâr'ın edebi, dini ve toplumsal konuları ele alan pek çok eseri vardır. Fakat gerek İran'da gerekse Türk dünyası ve diğer ülkelerde Haydar Babaya Selam şiiriyle tanınmıştır kendisi. 1952 yılında yayımlanan bu şiirde şair Azerbaycan Türk edebiyatından esinlenmiştir. Günlük konuşma dilinin edebi bir hüviyetle dile getirildiği bu şiir adını Şehriyâr'ın doğduğu köyün yakınındaki bir dağdan almaktadır. Şiir her biri beş dizeden oluşan ve 11'li hece ölçüsüne göre yazılmış 125 kıtadan oluşmaktadır. Şairin çocukluk anılarına ait duyguların milli bir hisle dile getirildiği görülebilmektedir (Azeroğlu, 2021, s. 603; Kuybu, 2016, s. 163).

O, ele aldığı konularda yerelliğin, millîğin unsurlarını kullanırken diğer yandan da bunlara ait unsurları salt sınırları çizilmiş dar bir çerçevede sunmamış, aynı zamanda kültürler arası bağları güçlendirme noktasında bir genişlikte ortaya koymaya çalışmıştır. Şiirlerinde gurbet, hasret, özlem, aşk, iman, tasavvuf gibi konuları işlemiştir. Ayrıca o, geleneksel kültüre ve dini kıssalara değinmiş, tarihi ve edebi şahsiyetlere göndermelerde bulunmuş; onları tanımayı, tanıtmayı, kendisine görev bilmiş ve Türkçe öğretiminin önemini vurgulamıştır.

Şehriyâr'ın Türkçe şiirlerinin yanında Farsçanın da ince dilini metinlerine yansıtabilmiştir. Şair dilsel zenginliğini geleneksel ve modern metaforlardan yararlanarak Farsça şiirlerine yansıtabilmiştir. Bu metinlerinde önemli görülen bir husus da şairin Türkçe sözcüklere de yer vermesidir. Çünkü şair kendi ana dilinin etkisini Farsça metinlerinde de göstermiştir. Bu anlamda hem Farsça hem de Türkçe açısından bu çalışmaların incelenmesi, değerlendirilmesi gerekmektedir (Ercan ve Durmaz, 2016; Shoaei, 2016).

Şehriyâr, şiirlerinde içinde bulunduğu kültürel havzanın değerlerini ortaya koyan ve bunu kendine özgü üslubuyla dile getiren bir poetikaya sahiptir. Onun bir milleti oluşturan değerlerin farklılığına olan güçlü değinisi kadar dil ve kültürlerin temel değerler noktasında birleştirici rolüne de metinlerinde vurgusu söz konusudur. Şair, binlerce yıl birçok kültüre ev sahipliği yapmış coğrafyalarda yaşayan toplumların kendi dil ve kültürleriyle varlıklarını sürdürmelerini önemli görür. Fakat milleti millet yapan özgünlük veya değerlerin yanında ortak kültür ve medeniyete olan vurgusu onu gerek Türk gerekse

Şehriyâr'ın Gönderme Yaptığı Şairler Üzerinden İran'da Türkçe Öğretimine...

Fars şiirinde önemli bir yere taşımıştır. Nitekim her iki dilde şiirler yazması ve Türk ve Fars şairlere yapmış olduğu göndermeleri bu çerçeveden okumak mümkündür. Bir taraftan Mehmet Akif, Tevfik Fikret, Yahya Kemal gibi Türk edebiyatının önemli şairleri, diğer taraftan Hâfız, Sadi, Firdevsî gibi Fars edebiyatının önemli isimleri onun şiirlerinde yer bulabilmektedir. Yapılan bu çalışmada da diller ve kültürler arasındaki somut bağın önemli bir göstergesi olan edebi metinlerin Şehriyâr'ın şiirleri üzerinden örneklendirilmesi yoluna gidilmiştir.

2. YÖNTEM

İran'da Türkçe öğretimine katkı sunma adına Şehriyâr'ın "Ustad Şehriyâr'ın Azerbaycan Türkçesi ile Külliyyatı" adlı eseri yazılı materyallerin belli ölçütleri dikkate alarak değerlendirilmesini esas alan doküman incelemesi tekniğine göre analiz edilmiştir. Nitel araştırmalarda kullanılan bu teknik, incelenmesi amaçlanan olay veya olguların yer aldığı yazılı materyallerin araştırmacı tarafından belli aşamalar dikkate alınarak çalışmanın verilerine ulaşabilecek şekilde değerlendirilmesini içerir. Bu teknik, birinci derece veri kaynağı olan dokümanların incelenmesiyle elde edilen bilgilerin araştırmacı tarafından alanyazınla desteklenerek birtakım çıkarımlarda bulunmayı mümkün hale getirebilmektedir. Böylece birtakım genellemelere ulaşılarak bilimsel bilgiye katkı sunulabilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2011; Karasar, 2005). Yapılan çalışmada da tekniğin inceleme ölçütleri dikkate alınarak şairin eseri araştırmacı tarafından değerlendirilmiş ve alanyazınla desteklenerek yorumlanmış ve bazı çıkarımlarda bulunulmuştur.

3. BULGULAR

Yapılan çalışmanın bulgularına ulaşmak için doküman yöntemiyle Şehriyâr'ın Ustad Şehriyâr'ın Azerbaycan Türkçesi ile Külliyyatı adlı eseri incelenmiştir. Göndermeye konu olan şiirler orijinalinde olduğu şekliyle ele alınmıştır. Bunun sonucunda çalışmanın amacına uygun olan bulguları aşağıda gösterilmiştir:

3. 1. Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın Şiirlerinde Gönderme Yaptığı Şairler

Şehriyâr, sadece Azerbaycan edebiyatının değil tüm Türk edebiyatının önemli bir şairi olarak etkileyici şiirler kaleme almıştır. O, bir milletin tarihi süreç içerisinde şekillenen ortak kültür, dil ve düşünce dünyasının kapısını aralamış ve bu doğrultuda şiirlerinde de düşünce ve edebi dünyasına etki eden bazı şairlere göndermelerde bulunmuştur. Onun tesirinde kaldığı şairler Fuzuli'den Mehmet Akif'e kadar Türk edebiyatına damgasına vurmuş önemli şahsiyetlerdir. Şehriyâr bu şahsiyetleri onların en belirgin özellikleriyle ele alır ve okurlarının zihninde bir merak uyandırarak onları bu şahsiyetleri tanımaya yönlendirecek şekilde güçlü bir anlatım kurar. Bu şekilde şair kendi düşünce dünyasını tamamladığı anlaşılabilir şairlerle bir bütün olduğu mesajını güçlü bir şekilde vermeye çalışır. O, "Türkiyâ'ya Xeyali Səfər" adlı şiirinde şöyle der:

Gəlmişəm nazlı hilal ölkəsinə,

"Fikrət" in incə həyal ölkəsinə

"Akif" in marşı yaşardıb gözümə

Baxıram "Yəhya Kamal" ölkəsinə (2001, s. 211).

Şehriyâr'ın bu dizelerde Türk edebiyatının aynı coğrafyalarda fakat farklı ideolojilerdeki büyük şairlerinden olan Mehmet Akif Ersoy, Tevfik Fikret ve Yahya Kemal'e değindiği görülür. Bu şiir, Şehriyâr'la aynı coğrafyalarda olsa bile benzer duyusu ortaya koyması bakımından Türk edebiyatının birbirini tamamlayan bütünlüğünü ortaya koyar. Aynı zamanda bu şairlere değinisiyle bulunduğu coğrafyadaki okuyucusuna da aynı

milletin dil üzerinden kültür, duyuş ortaklığını fark ettirme çabası içerisinde olduğu söylenebilir.

Şair dörütlüğün her bir dizesinde farklı bir şaire değinerek okuyucusunu gönderme yaptığı değerlerle baş başa bırakır. Böylece okuyucuyu bir yandan her dizede farklı bir iklime götürür, diğere taraftan da okuyucuyu bir bütünlüğün içinde tutarak onu şiiriyetin tadına vandırmayı amaçlar. Şehriyâr'ın şiirlerinin bu özelliğı farklı, uzak bölgelerde olsalar bile aynı değerlerden beslenen bir milletin benzer heyecanları, duyguları yaşamadığının düşünölemeyeceğini ortaya koyması bakımından önemli görölebilir. Şairin ilk dizede “Gəlmişəm nazlı hilal ölkəsinə” mısrayla Mehmet Akif'in bütöün bir millete adadığı İstiklal marşına göndermede bulunduğunu anlamak zor olmayacaktır. Çünkü Akif, İstiklal Marşı'nın ikinci dizesinde şöyle seslenmektedir:

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilal!

Kahraman ırkıma ne bir gül... Ne bu şiddet, bu celal?

Sana olmaz dökölen kanlarımız sonra helal.

Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklal.

Akif'in bayrağı hitap ettiğı ve istiklal, Hakk gibi kavramların bulunduğu bu şiirine Şehriyâr'ın göndermede bulunması dikkat çekicidir. Bilindiğı üzere İstiklal Marşı'nda “hilal” bayrağı temsil etmektedir ve Akif'in nazlı sıfatını bayrak özelinde sevilen bir simge olarak bütöün bir millete ve onu oluşturan değerlere yaptığı yücelti olarak okuduğı söylenebilir. Nitekim Koçak (2021, s. 157) Akif'in İstiklal Marşı'nın ilk iki dörütlüğünde bütöün bir milletin geçmişı, kahramanlıkları, bağımsızlığı ve dini inancının onu var kıldığını ve tüm bu bileşenlerin sembolik olarak şiirde “bayrak”, “istiklal” ve “hilal” kavramları üzerinde yer verildiğini belirtmektedir. Dolayısıyla bu değerler üzerinden Şehriyâr'ın, milletlerin emperyalizme karşı hür yaşama özelliklerinin onun en belirgin vasfı olduğunu hissettirmeye çalışır okuyucusuna. Bu sebeple ilk dizeyi bağımsızlık, bayrak, Allah inancı gibi toplumun temel bileşenlerinin olduğu bir şiire gönderme yaparak başlaması son derece manidardır. Her iki şairin değerler hususunda toplumsal olaylara kayıtsız kalmaması onları yücelten en önemli sebeplerin başında gelmektedir. Çünkü “*Mehmet Akif şair kimliğı kadar fikir ve aksiyon insanı olması yönüyle de önemlidir. O, millî mücadele yıllarında Balıkesir, Kastamonu'da vaaz etmiş, Anadolu'nun çeşitli şehirlerini ziyaret ederek, halkı aynı duygu ve heyecan etrafında toplamaya teşvik etmiş ve bunu başarmıştır*” (Koçak, 2021, s. 159-160). Mehmet Akif'teki bu ruhun Şehriyâr'da da olduğunu belirtmekte fayda vardır. Nitekim Uğurlu (2021, s. 157) “Mehmet Akif de Şehriyâr da millî ve dinî duyguları son derece güçlü olan iki isimdir” der ve her iki şairin de sosyal olayları günlük konuşma dilinin imkânlarından yararlanarak anlatması arasındaki benzerliklerine değinir.

Yine üçüncü dizede “Akif'in marşı yaşardıb gözöme” mısrayla Mehmet Akif'in Kurtuluş Savaşı ve bağımsızlığın anlatıldığı dizelerinin şairin yüreğine dokunaklı şekilde işlediğini anlamak zor olmayacaktır. Çünkü kendi milletini oluşturan dil, kültür, medeniyet gibi değerleri savunmuş bir şair olan ve bunu şiirlerinde ifade etmiş olan Şehriyâr'ın, Akif'in İstiklal Marşı'nda ele aldığı kahramanlığı kendi mücadelesi gibi sahiplenmiş olduğu görölebilir.

Şehriyâr'ın şiirlerinde ele aldığı temalardan biri de haksızlığa karşı duruşu ve buna karşı çıkışıdır. Onun haksızlıklara kayıtsız kalmama iradesi, “Zulmü Alkışlayamam” şiirinde, “Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevmem; / Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.” diyen ve bu eksende onlarca şiir yazmış olan Mehmet Akif'e yaptığı göndermeyle belirir. Bu, onun Akif'ten ne ölçüde etkilendiğini göstermesi bakımından önemlidir. Akif'i şiirinde zikrettiğı ve zalimleri ya da işgal güçlerini dini bir adlandırmayla birlikte küfür veya zulüm içinde ele aldığı bu durumun benzerini Şehriyâr'ın, “Türk Övladı! Qeyrat Vaxtıdır” adlı şiirinde görebilmek mümkündür:

Şehriyâr'ın Gönderme Yaptığı Şairler Üzerinden İran'da Türkçe Öğretimine...

Akif'in şə'rine bax! Gör nələr etmiş bizə küfr
Her qədəm bir quyu qazmış nə də salmış dərinə
Biz də İslama qayutdıq da gəlinəl-bir olaq
Türklərin hər iki dünyası qayıtsın yerinə (2001, s. 219).

Şehriyâr'ın şiirlerinde değındığı diğər bir Türk şair Təvfik Fikrət'tir. Yine “Türkiyə'yə Xəyalı Səfər” adlı şiirin ikinci dizesinde “Fikrət”in incə həyal ölkəsinə” mısraı ile Türkiyə'yi yüreğinde hissettiği ve Təvfik Fikrət'in şiirlerinde hep sığındığı hayallere benzətir. Təvfik Fikrət, sanatının ən büyük gücünü düşüncələrini kuvvetli bir şəkilde ifadə edən hayallerde bulmuş, hətta hayalleri zorlama yoluna gittiği söylenebilir. Şairliğinin yanı sıra rəssam da olması onun duygu və düşüncələrini canlı bənzətmələr kurmasını sağlamanın yanında müzikaliteyle də olan uyumu sanatsal bir bütünlük taşır (Çevirici, 2006, s. 9). Təvfik Fikrət'in şiirlerinde hakikətdən qaçır hayallərə sığınan anlatım və müzikalitenin Şehriyâr'ın ondan etkilenmesini sağladığı söylenebilir. Çünkü Şehriyâr, ilk dizede Akif'in nazlı hilal ülkesi olarak tanımladığı Türkiyə'ye Təvfik Fikrət'in hayalleri zorlayan güzəlləməsiylə baxmaq ister. Serrican da (2016, s. 290), Gedikli'den (1997) alıntıyla, aşağıda görüldüğü üzere Şehriyâr'ın başka bir şiirində Təvfik Fikrət və Yahya Kemal Beyatlı'ya olan göndermeyi yorumlar və şairin şiirde güzəlləşən bir Türkiyə coğrafiyası çizdiğini söyler.

“Görünür perdesin açdık da heyal
Başda Fikrət'le durup Yahya Kâmal
Son edibler sefidir, bah ne camal
Şehriyâr'dan ne ağır istiğbal.” (Gedikli, s. 167)

Şehriyâr'ın etkisinde kaldığı ve metinlerinde değındığı diğər bir Türk şair de Yahya Kemal Beyatlı'dır. Nitekim Mehmet Akif ve Təvfik Fikrət'e de değındığı “Türkiyə'yə Xəyalı Səfər” adlı şiirin son dizesinde bu görülebılır. Yahya Kemal şiirlerinde vatan kavramını sıkça kullanan bir şairdir. O vatani şöyle dile getirir: “Türkçenin çekilmediği yerler vatanıdır. Ancak çekildiği yerler vatanlıktan çıkar. Vatanın kendi gövde ve ruhu Türkçe'dir.” (Özbalcı, 1985, s. 24). O, milleti ise ‘dili bir, gönlü bir, imanı bir insan yığını’ olarak görür. Vatan ve millet kavramlarını bu şəkilde tanımlayan Yahya Kemal, milletlerin kendi değıerlerinin farkında olmasının önemini vurgular (Bayrak, 2007, s. 180). Yahya Kemal'in eserlerinde vurgulanan bu kavram ve mesajlar Şehriyâr'ın şiirlerinin de ana eksenini oluşturmuştur. Onun vatan kavramına değındığı “Həkime Can”, “O Taydan Gələnə” gibi şiirlerinde bunu görmək mümkündür. Ki “*Vətənimni bağrıva bassan sevinərsən*” diyen Şehriyâr'ın şiirlerinde Yahya Kemal'e neden gönderməde bulunduğunun görülməsi açıısından önemlidir. Ayrıca Şehriyâr'ın şiirlerine baktığında onun da Türkçenin konuşulduğu her yeri vatan olarak kabul ettiğini, şiirlerinin içeriğinde dil, iman, kültür birliğini vurgulayan unsurlara çok sık başvurduğu görülür. Örneğin bir şiirinde Şehriyâr'ın “*Türk'ün dili tek sevgili-istekli dil olmaz / Özge dile gatsan, bu esil dil, esil olmaz.*” diyerek Türkçeyi nasıl yücelttiği görülebilmektedir (Özkan, 2006, s. 147). Yahya Kemal Beyatlı ile Şehriyâr arasında dile dair veya şiirsellik noktasında pek çok benzerliğin olduğu söylenebilir. Bu benzerlik Şehriyâr'ın Yahya Kemal'den etkilenmesiyle de açıklanabilir. Nitekim Koşan: (2016, s. 283) “*Yahya Kemal, vezin, kafiye vb. yollarla dilin estetik forma dökülmesi, şiir-musiki ilişkisi, toplumsal belleğin şiire aktarılması ve kelime seçimlerindeki titizlik açılarından Şehriyâr'ın özellikle şiir estetiğini oluşturmasında oldukça etkili olmuş görünüyor*” der. Koşan'a (2016) göre her iki şair de sanatları üzerinden yeni bir dil oluşturma, Türkçeyi ahenkli ve güzel kılma çabası içerisindedir. Bunun da arka planında kolektif bir geçmişin ve bilincin yattığını belirtir ve bu durumun Şehriyâr'ın Türkiyə'de de okunması için bir sebep olduğunu ifade eder.

Şehriyâr'ın yine Mehmet Akif, Namık Kemal ve Tevfik Fikret'e değinisini başka bir dörtlükte görebilmek mümkündür:

Deyirəm “Akif” ile gâh cumayım
Üfûqün cilve-yi mavıyyetinə
Gâh “Kamal”da qolalıb yüksələlim
Baxayım “Fikret”in ülvıyyətinə (2001, s. 213).

Yukarıdaki dörtlükte daha önce de belirtildiği üzere Şehriyâr, üzerinde derin tesirleri olduğu tespit edilen Mehmet Akif, Yahya Kemal ve Tevfik Fikret'e yine gönderme yaparak gençleri onların duygu dünyasına yönlendirmiştir. Bu açıdan herkesin benimsemesini istediği değerlerin tüm milleti yüceltecek değerler olduğunu söyler ve kendisini adeta bu şairlerle gönül birliği içerisinde düşünür ve yazar.

Şehriyâr şiirlerinde Fuzuli'ye de yer verir. Nitekim Ercan ve Durmaz (2016, s.184) onun Türkçe şiirleri kaleme alma çabasında rehber olarak Fuzuli'yi seçtiğini belirtir ve Türk şiirinin bu büyük şairinden etkilendiğini söyler. Nitekim O, “Özim Şirimiz Füzuli” adlı şiirinde şöyle der:

Türki, farsı, ərəbi da nəfəzail varmış
Ki Füzuli kimi bir şair-i fasil doğulur (2001, s. 258).

Şair, bu dizelerde farklı etnik unsurlar olmalarına rağmen Türkler, Araplar ve Farsların aynı iklimden geldiklerini, aynı kültürün bir parçası olduklarını vurgulamaktadır. Buna göre bu üç kadim kültürün değerlerinden beslenmenin yüceltme durumunu Fuzuli gibi olmakla dile getirmektedir. Fuzuli'nin edebiyat dünyasındaki tartışmasız konumu böylece pekiştirilmiş olur. Bu özellik, yerel unsurların sahipliğinden evrensel değerlerin kabulüne uzanan bir tutarlık içinde oldukça önem arz etmektedir.

Şehriyâr'ın edebi dünyası oldukça geniş ve zengindir. Türkçe şiirleri ve Türkçe yazan şairlere yaptığı göndermeler yukarıda dile getirilenlerle sınırlı değildir. O, Azerbaycan Türk Edebiyatı'nın Memmed Rahim, Süleyman Rüstem ve Sabit gibi önemli şairlerine de şiirlerinde değinir. Salimova (2021, s. 160) şairin bir şiirinde Memmed Rahim ve Süleyman Rüstem adlı şairlere olan sevgisini şöyle ifade ettiğini yazar:

Rahim'in, Rüstemin elini sıhmag
Mene dünya boyunca izzeti var
Gocalıgda bu izzeti tapmag
Bir cavanlıg gederce lezzeti var.”

Yine Salimova (2021, s.161) Şehriyâr'ın Azerbaycan'ın büyük hiciv şairi Mirze Elekber Sabir'le karşılaşma arzu ve temennisini şairin şu şiiriyle örneklendirir:

“Kamil özünsen ki kamal ehlisen
Şe`rin nişan verir ki hal ehlisen
Zerif, zövg ve hayal ehlisen
Günden güne hünerde çağlaşarsan
Bir gün olar Sabir'le bağlaşarsan”

Şehriyâr aynı zamanda Farsça şiirler yazdığı gibi Farsça yazan şairlerden de etkilenmiş ve onlara da göndermelerde bulunmuştur. Eğri (2016, s. 269) Şehriyâr'ın Fars şiirindeki neo-klasik yaklaşımdaki öncü rolüne değinir ve onun Hâfiz, Firdevsi, Mevlana gibi önemli şairlerin izinde yürüdüğünü ve böylece “Şehriyâr Ekolü” adı verilen bir edebi tarzın da ortaya çıktığını söyler. Şehriyâr başta Hâfiz olmak üzere Mevlana, Sabit gibi şairlere göndermelerde bulunmuştur. Hâfiz'in etkisiyle ilgili olarak Örneğin Ercan ve Durmaz, (2016, s. 178) İran coğrafyasında yüzyıllarca hüküm süren Türk devletlerinin resmi dil olarak Farsçayı kullandıklarından bahsederek Türkçe ve Farsçanın birbiriyle olan etkileşimlerine değinir ve “böyle bir kültür ve coğrafyanın ürünü olan Şehriyâr, ilk şiirlerini

Şehriyâr'ın Gönderme Yaptığı Şairler Üzerinden İran'da Türkçe Öğretimine...

Farsça yazmış, bu yolda Hâfız'dan etkilenmiş" der. Ayrıca Gedikli'den (1997) alıntıyla Şehriyâr'ın Hâfız'ı bir rehber olarak gördüğünü aşağıdaki şiirle örneklendirir:

"Hâfız! Güneş dolu bir köndür o,
Güllerin içinde gızıl güldür o."

Şehriyâr, başka bir şiirinde Anadolu coğrafyasından Mevlana'yı da zikreder: Aşağıdaki şiirinde de görüleceği üzere Onun Türkiye ve Ayasofya'yla birlikte Mevlana Celaleddin Rumi'nin bulunduğu ve dinsel işleviyle ön plana çıkan Konya'yı anması söz konusudur:

"Övât! İslam ocağı Türkiyadır
Bir müsellası "ayasüfya"dır
Burda "Rumi," kimi arifler var
Sufiler abidesi 'qunya'dır" (2001, s. 212).

Bilindiği üzere Şehriyâr'ın şiirlerindeki ana temalardan biri de tasavvufur. Onun 1936'da babasını kaybetmesi, sonrasında ise annesinin hastalığıyla ilgilenmesi münzevi bir hayatı yaşamasına neden olmuştur. Ailesinden aldığı derin tesirler onun maneviyatının da şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (YTA, 1985, s. 3843). Şehriyâr'ın tasavvuf anlayışı onun şiirlerine de yansımıştır. O şiirlerinde, Allah aşkı, peygamber kıssaları, dini öğütleri, ömrün geçiciliği, kaza ve kader inancını görebilmek mümkündür. Şehriyâr'ın şiirlerindeki bu temalar onun Mevlana'ya olan ilgisini de açıklar. Bilindiği üzere Mevlana şiirlerinin ana eksenini sevgi teması üzerine oturtmuş, insanlığın barış içinde yaşayabileceği bir dünya tasavvuru üzerine kurmuştur. Hoşgörüyü merkeze alan bu anlayışı Şehriyâr'ın da özümseydiğini şiirlerinden anlamak mümkündür. Uğurlu da (2016, s. 234) çalışmasında İslam inancının farklı mezheplerinden olan Şehriyâr ve Mehmet Akif'in ortak yanlarına değinir. Buna göre iki şairin de ilkin Kur'an-ı Kerim'i öğrendiklerini ve Sadi, Hâfız ve Mevlana'dan beslendiğini belirtmiştir.

Şehriyâr'ın Farsça şiirlerinde bulunduğu şairlerden biri de Firdevsî'dir. Onun Divan'ında (1342) Firdevsî'ye olan övgüsünü aşağıda bir şiiriyle örneklendirmek mümkündür:

"Cihânâ in cemâl û tâze rûyî
Berâ-yi çeşn-i Firdevsî est gûyî".

"Dünya için ne güzel ve taze bir yüzün ki, Firdevsî'nin bayramı nedeniyle söz söylemekte" Salimova (2021, s. 372).

Yine başka bir şiirinde:

"Çe Firdevsî-yi tevânâ şâ'ir-i şîrîn sohen goyî
Dilirî, pehlûvânî, ceng-cûyî, seht-bâzûyî.

"Ey tatlı sözler söyleyen şair ve bilge Firdevsî! Babayiğitsin, pehlivansın, savaşçısın ve güçlü pazuların sahibisin." der. (Salimova, 2021, s. 379).

Bu ve benzer şiirleri örneklendirmek mümkündür. Fakat genel olarak denilebilir ki Şehriyâr gerek Türk edebiyatı gerek İran edebiyatı için pek çok edebi metin üretmiş ve bunu kendi yetiştiği kültürün unsurlarından faydalanarak oluşturmuştur. Farsçaya da çok önemli hizmetleri olan Azerbaycan Türk edebiyatının önemli şairi Şehriyâr'ın kendisini Türkiye'den de ayrı görmediği metinlerinden anlaşılabilir. Dolayısıyla İran ve Türkiye arasında bir köprü işlevi gören şairin Türkçenin İran'da yabancı dil veya ana dil çalışmalarında faydalanılması üzerinde durulabilir. Onun farklı ama bir o kadar benzer kültürler arasında kurmuş olduğu ilişki ve sunduğu katkının Türkiye, İran ve Azerbaycan arasında köprüler kurulmasına katkı sağlayabilir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Türk ve İran edebiyatının yetiştirmiş olduğu önemli şairlerden biri olan Şehriyâr, şairlerinden de anlaşılacağı üzere sadece yaşadığı coğrafyanın dokusunu okura hissettirmekle kalmamış, farklı coğrafyalarda yaşayan fakat aynı ortak paydanın bileşenleri olan şairlere de göndermede bulunmuştur. Böylece şair, şiir evrenini oldukça geniş tutmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda, Şehriyâr üzerinden Azerbaycan edebiyatı ve Türk edebiyatının özdeş bir planda değerlendirilmesi mümkün olmaktadır. Bu durum, edebi incelemeler açısından oldukça önem taşımaktadır. Şehriyâr'ın bu içeriğe sahip şiirleri, okurun hangi bölgede yaşarsa yaşasın aynı değerlerden beslenen şairleri bir bütün olarak görmesini sağladığı söylenebilir. Ayrıca, şiirlerinde kullandığı malzeme, şairin üslubuyla birleştiğinde onu çağdaşlarına göre oldukça farklı bir konuma yerleştirmiştir. Şehriyâr'ın geleneği oluşturan katmanların birikimine yaslanarak oluşturduğu malzemesi ve gündelik dilin söyleyişiyle kendisini bulan üslubuyla Azerbaycan edebiyatında çığır açması, Türk edebiyatında ise farklı bir konuma yerleşmesini sağlamıştır. Nitekim Gedikli de (1990, s. 93) çalışmasında Şehriyâr'ın başta Heyder Babaya Selam şiiri olmak üzere Türk dünyasının birçok yerinde yankı uyandırdığını, şairlerin ona nazireler yazdığını belirtmiştir. Ayrıca Gedikli, (1990, s. 98) Fazıl Hüsni Dağlarca'nın onun Heyder Babaya Selam şiirinin lirik şiirle ilgili bütün belirlemeleri içerdiğine yönelik tespitleriyle şairin duygu durumunun güçlü yönüne işaret etmiştir. Dolayısıyla Şehriyâr'ın edebi yönde ve etkide güçlü bir şair olmasını onun dil öğretimiyle ilgili çalışmalarda da faydalanılmasını düşündürmektedir. Bunun için de başta İran olmak üzere Türkçe öğretimine yönelik materyallerde özellikle ileri düzey metinlerde şairin şiirlerine yer verilebilir. Böylece Türkçenin farklı lehçeleri arasındaki ilişkinin yakınlığı da hedef dili öğrenenler açısından faydalı olacaktır.

Şiirlerinde Yahya Kemal'den Akif'e, Fuzuli'den Sabit'e kadar Türk şiirine damgasını vurmuş simaları ve Hâfız, Firdevsî gibi Fars edebiyatının önemli isimlerine değinisi onun İran, Azerbaycan ve Türkiye olmak üzere birçok ülkede önemi bir kaynak metin işlevi gördüğüne kanıt olarak gösterilebilir. Ayrıca sadece göndermelerle sınırlı kalmayıp dilin toplumlar arasında köprüler kurduğu gerçeğinden hareketle hem Türkçe hem de Farsça şiirler yazmış olan Şehriyâr'ın metinlerinin dil öğretiminde yararlanması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda İran'da Türkçe öğretim derslerinde şairden yararlanması, düzenlenecek tanıtıcı etkinliklerde şairin şiirlerine yer verilmesi üzerinden gerek Türk soylu gerek ana dili Farsça konuşurlarında oluşacak ortak kültür algısına hizmet edeceği düşünülmektedir. Sadece Türk şairler üzerinden değil Türk devletlerinde de edebiyat dili olarak büyük bir işlev görmüş Farsça metinler ve Fars şairler üzerinden de kültürler arası iletişim kanallarının açık ve işlevsel olması noktasında da tanıtıcı çalışmalar yapılmalıdır. Bunun için de hem Türkçe hem Farsça şiirler kaleme alan Şehriyâr, Fuzuli gibi şairler başta olmak üzere Farsça şiirler yazan Hâfız, Sadi Şirazi gibi büyük şairlerin de konuşulduğu etkinlikler, tanıtıcı çalışmaların birlikte yapılması yararlı olacaktır. Böylece şairlerin öngördüğü kültürler arası etkileşimin dil ve metinler üzerinden sağlanması dil öğretimine de olumlu yansımaktadır. Başta Tebriz olmak üzere şairle ilgili tanıtıcı çalışmalar birçok ilde yapılmaktadır. Bu etkinliklerin Türkçe, Farsça veya daha farklı dillerde şiirler kaleme alan şairleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi üzerinde durulabilir.

İran'da Türkçe öğretim faaliyetlerinde Türkçenin farklı lehçelerini konuşanların Türkiye Türkçesi öğrenme yeterliliklerinde karşılaştıkları sorunlarla ilgili bilimsel çalışmalar yapılmalı ya da bunun niteliğini artırmanın yolları aranmalıdır. Tebriz, Horasan Kaşgay, Ediverdi Türklerinin lehçe ve ağız özellikleri hakkında yapılacak çalışmaların İran'da Türkçenin yabancı dil olarak öğretimünün niteliğine katkıları olacağı söylenebilir. Ayrıca ana dili Farsça olan konuşurların da Türkçe öğrenme durumlarına yönelik daha fazla akademik çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Şehriyâr'ın Gönderme Yaptığı Şairler Üzerinden İran'da Türkçe Öğretimine...

Türkiye'de Fars Dili ve Edebiyatı bölümleri başta Ankara, Atatürk, Selçuk, Mardin Artuklu, İstanbul üniversiteleri olmak üzere pek çok üniversitede olmasına karşın İran'da da Türk Dili ve Edebiyatı bölümleri için bu durumu söylemek oldukça zor. Nitekim Özden ve diğerleri (2017, s. 600) tarafından 2017 yılında yapılan bir çalışmada da bu durum ifade edilmiştir. Hala benzer durumun devam ettiği söylenebilir. Dolayısıyla Türk dili ve Türkçe öğretimine katkı sağlayacak bölüm ve çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir.

Yapılan bu çalışmayla şairin öz dili olan Azerbaycan Türkçesiyle ve kelimelerin etkili gücüyle kaleme aldığı şiirleri Türkçenin farklı lehçelerini konuşanlar üzerinde de etkili olmuştur. Dolayısıyla Şehriyâr'ın şiirlerinin Türkçe konuşurları üzerinde birleştirici bir yanı olduğu söylenebilir. Bunun yanında ülkesi olan İran'ın resmi dili olan Farsçayla da şiirler yazmıştır ki Shoaei, (2016, s. 1116) iki dilli bir şair olarak Şehriyâr'ın Farsça yazdığı şiirlerde dahi "iki farklı dilin kültürünü birleştiren" figürlerin çokluğuna dikkat çeker. Modern Türk ve Fars şiirinin gelişmesinde katkıları olan şairin Türkçenin ana dili ve yabancı dil olarak İran'da öğretiminde yararlanılmaması düşünülemez. Çünkü hedef dilin öğretiminin amaçlarından biri de ülke, toplum, milletler arasında iletişimi geliştirmek, canlı tutmak ve böylece yeni nesillere yaşanabilir yarımlar bırakmaktır. Dolayısıyla ortak kültürel değerlere yer veren şair, yazarlar üzerinden bu amaca yönelik çalışmalar gerek İran'da gerekse Türkiye'de yapılabilir. Bunun için de her iki ülkenin önemli şairlerini buluşturan etkinliklere yer verilebilir. Buna yönelik materyaller hazırlanabilir. Böylece Türkiye'de Farsçanın İran'da da Türkçenin daha fazla konuşulması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- AZEROĞLU, N. (2021). Şehriyâr'ın Farsça ve Türkçe şiirlerinde konuşma dili ve Haydar Babaye Selam manzumesinde edebi yaratıcılığı. *Şarkiyat*. 13(1), 587-603.
- BASAR, U. (2020). İran'da Türk dillilere Türkiye Türkçesi öğretiminde yöntem sorunu. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 14(32), 266-283.
- BAŞAR, U. ve Boylu, E. (2015). *İran'da Türkiye Türkçesinin öğretimi (tespitler, tahliller, teklifler)*. Ankara: Öncü Yayınları.
- BAYRAK, Ö. (2007). Vatan ve millet temininin Yahya Kemal'in şiir dünyasına yansması. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 179-182.
- ÇEVİRİCİ, Ç. A. (2006). *Tevfik Fikret'in şiirlerindeki edebi sanatlar*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- EĞRİ, S. (2016). Şehriyâr'da romantizm etkileri. *Her Yıl Bir Büyük Türk Bilgi Şölenleri 3/Uluslararası Muhammed Hüseyin Şehriyâr Bilgi Şöleni* (s. 269-279) içinde, Bursa.
- ERCAN, Ö. ve DURMAZ, G. (2016). Aynı toprakların yetiştirdiği üç büyük Şair: Hâfız, Fuzûlî, Şehriyâr. *Her Yıl Bir Büyük Türk Bilgi Şölenleri 3/Uluslararası Muhammed Hüseyin Şehriyâr Bilgi Şöleni* (s. 177-191) içinde, Bursa.
- FUAD, Ş. E. (2017). Poetry journal sand traditions of Shahriyar and "Sahandim". *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, 20(3), 126-145.
- GEDİKLİ, Y. (1997). Şehriyâr ve bütün Türkçe şiirleri, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- GEDİKLİ, Y. (1990). Şehriyâr ve bütün Türkçe şiirleri, Türk yıldızı A.Ş. İstanbul.
- GÖZÜTOK, K. T. (2008). Ahmet Muhip Dıranas'ın Ağrı Şiiri ile Şehriyâr'ın "Haydar Baba'ya Selam" adlı destan-şiirinin karşılaştırılması. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5(1).
- HEYET, R. M. (2012). İslam Ansiklopedisi, Varlık maddesi. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi. 42, 523-524. Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/varlik--iran>.

- KARASAR, N. (2005). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- KARAYEV, Y. ve AKPINAR, Y. (2010). İslam Ansiklopedisi, Şehriyâr, Mehemed Hüseyin maddesi. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi. 38, 471-472. Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sehriyar-mehemed-huseyin>.
- KOÇAK, A. (2021). Büyük ruhun romanını yazan adam: Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşının kültürel kaynakları. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları* (DEA), Mehmet Akif ve İstiklal Marşı, 139-162.
- KOŞAN, E. Z. (2016). Yahya Kemal'in izinde: Şehriyâr. *Her Yıl Bir Büyük Türk Bilgi Şölenleri 3/Uluslararası Muhammed Hüseyin Şehriyâr Bilgi Şöleni* (s. 279-284) içinde, Bursa.
- KUYBU, E. (2016). Heyder Baba'ya Selam şiirinde yansıma yoluyla ortaya çıkan söz varlığı. *Her Yıl Bir Büyük Türk Bilgi Şölenleri 3/Uluslararası Muhammed Hüseyin Şehriyâr Bilgi Şöleni* (s. 165-177) içinde, Bursa.
- ÖZBALCI, M. (1985). "Yahya Kemâl'in II. Meşrutiyetten sonra gelişen edebiyatımızdaki yeri", *Milli Kültür Mecmuası*. 51.
- ÖZDEN, G. M.; BOYLU. E. ve BAŞAR, U. (2017). İran'da yabancı dil olarak Türkçe öğreten yerel öğretmenlerin dil öğretim tecrübeleri. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 59, 595-613.
- ÖZKAN, İ. (2006). Şehriyâr'ın şiirlerindeki kültür değerleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 143-151.
- SALİMOVA, R. (2021). *Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın Türkçe ve Farsça eserlerinin poetikası*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- SARIÇİÇEK, M. (2008). Heyder Babaya Selam'ın ontolojik tahlili. *Turkish Studies*, 3(7), 580-59.
- SERRİCAN, E. (2016). Şehriyâr'ın şiirlerinde Türk(İyeli) aydınlar. *Her Yıl Bir Büyük Türk Bilgi Şölenleri 3/Uluslararası Muhammed Hüseyin Şehriyâr Bilgi Şöleni* (s. 285-298) içinde, Bursa.
- ŞEHRİYÂR, M. H. (2001). *Ustad Şehriyâr'ın Azerbaycan Türkçesi ile Külliyyatı*. Ustad Muhammed Hüseyin Şehriyâr Bahemkari Sazmanı Ferheng-u İritabat- i İslami.
- ŞEHRİYÂR (1342). *Divan*. Tahran: Hayyam Yayınları, C. 2.
- SHOAEİ, M. (2016). A Review of Shahriar's Persian Divan Words. *Journal of Language Teaching and Research*, 7(6), 1111-1116.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ (1981). Milli Eğitim Basımevi, Ankara: C.XXX.
- UĞURLU, S. A. (2016). Şiirlerinden hareketle Mehmet Akif ve Şehriyâr. *Her Yıl Bir Büyük Türk Bilgi Şölenleri 3/Uluslararası Muhammed Hüseyin Şehriyâr Bilgi Şöleni* (s. 233-243) içinde, Bursa.
- VİKİPEDİ (2023). Muhammed Hüseyin Şehriyâr. Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed_H%C3%BCseyin_%C5%9Eehriyar.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.
- YTA (1985). *Yeni Türk Ansiklopedisi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş. C. 10.
- YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ (2023). Erişim adresi: <https://www.yee.org.tr/en/node/16621>.

BAHR-İ AHMER, BEZM-İ ALEM VE MİTHATPAŞA VAPURLARININ KARADENİZ'DE BATIRILMASI VE KAFKAS CEPHESİNE YANSIMALARI

THE SINKING OF BAHR-I AHMER, BEZM-I ALEM AND MITHATPAŞA FERRIES
IN THE BLACK SEA AND THEIR REFLECTIONS ON THE CAUCASIAN FRONT

ЗАТОПЛЕНИЕ СУДОВ БАХР-И-АХМЕР, БЕЗМ-И-АЛЕМ И МИТАТПАША В
ЧЕРНОМ МОРЕ И ЕГО ОТРАЖЕНИЯ НА КАЗАНСКИЙ ФРОНТ

Mehmet Ferhat ERDOĞAN*

ÖZ

Dünya devletlerinin kuruluş mücadelelerinde savaşların büyük bir payı vardır. Osmanlı İmparatorluğu için de bu süreçler kuruluş mücadelesinden itibaren belirli dönemlerde devam etmiştir. Bu hadiseye birçok örnek gösterilebilir. Osmanlı Devleti'nin Jeopolitik konumu, zengin yeraltı kaynakları ve deniz ulaşımına elverişli coğrafyası ile sürekli savaşa dahil edilme planları ile karşı karşıya kalmıştır. Bu maksatla I. Dünya savaşı öncesi Osmanlı Devleti denge politikası gütmeye amacıyla gizli olarak ittifak çalışmaları içerisinde yer alsa da sadece Almanya ile mutabakat sağlanabilmiştir. Bu yardım antlaşması çerçevesinde, Alman askeri heyeti Osmanlı ordusu ve deniz gücünü Yavuz ve Midilli kruvazörleri ile güçlendirilmeye çalışılmıştır. Genel olarak I. Dünya savaşında Osmanlı Devleti mağlup görünse de kısmi olarak kendi coğrafyasını koruma amacına ulaşmıştır. I. Dünya savaşı dünya devletlerinin dönüm noktası olma özelliği taşıması bakımından Osmanlı Devleti için de yeni bir kuruluş mücadelesi dönemini yansıtmaktadır. Bu makalede Osmanlı Devleti'nin I. Dünya savaşında kaybettiği topraklarını yeniden sınırlarına dahil etmek istemesi amacıyla Kafkas cephesine lojistik desteği Karadeniz üzerinden gerçekleştirmek gayesindedir. Bu amacını gerçekleştirmek üzere I. Dünya savaşına Rusların Odesa limanlarını bombalatmasının ardından hem savaşa dahil olmuş hem de Kafkas cephesine lojistik yardım götürmek üzere yola çıkan Bahr-i Ahmer, Bezm-i Alem ve Mithatpaşa gemilerini Karadeniz'de kaybetmiş, cepheye yardım planlandığı şekliyle ulaşamamış ve etkisi fazlasıyla hissedilmiştir.

Çalışma kapsamında I. Dünya savaşında Karadeniz'de Ruslar tarafından batırılan Bahr-i Ahmer, Bezm-i Alem, Mithatpaşa vapurlarından yola çıkılarak lojistik destek yardımının başarıya ulaşamamasındaki etkenler ve Kafkas cephesine etkileri tarihi kaynaklardan,

* **ORCID:** [0000-0002-8143-9693](https://orcid.org/0000-0002-8143-9693), Yüksek Lisans öğrencisi, Sakarya Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, mehmetferhaterdogan@gmail.com
Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Erdoğan, M. F. (2023). Bahr-i Ahmer, Bezm-i Alem ve Mithatpaşa Vapurlarının Karadeniz'de Batırılması ve Kafkas Cephesine Yansımaları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1 (57), 69-80. DOI: 10.17498/kdeniz.1241495

Bahr-i Ahmer, Bezm-i Alem ve Mithatpaşa Vapurlarının Karadeniz’de Batırılması...

bilimsel geçerliliğe sahip ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış makale ve literatür taraması kapsamında incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: I. Dünya Savaşı, Kafkas Cephesi, Bahr-i Ahmer, Bezm-i Alem, Mithatpaşa

ABSTRACT

Wars have a great share in the struggle for the establishment of the states of the world. For the Ottoman Empire, these processes continued in certain periods since the struggle for its establishment. Many examples can be given of this phenomenon. The geopolitical position of the Ottoman Empire, its rich underground resources and its geography suitable for sea transportation were constantly faced with plans to be included in the war. For this purpose, although the Ottoman Empire secretly took part in alliance activities in order to pursue a balance policy before World War I, only an agreement could be reached with Germany. Within the framework of this aid treaty, the German military delegation tried to strengthen the Ottoman army and naval power with the cruisers Yavuz and Mytilene. In general, although the Ottoman Empire seemed defeated in the First World War, it achieved its aim of protecting its own geography as a part. World War I reflects a new period of establishment struggle for the Ottoman Empire in terms of being the turning point of the world states. In this article, it is aimed to carry out logistical support to the Caucasian front through the Black Sea in order for the Ottoman Empire to want to include the territories lost in the First World War back into its borders. In order to realize this goal, after the Russians bombed the ports of Odessa in World War I, he was involved in the war and lost the Bahr-i Ahmer, Bezm-i Alem and Mithatpaşa ships, which were on their way to bring logistical aid to the Caucasian front, in the Black Sea, and the aid to the front could not reach as planned and its effect was felt greatly.

Within the scope of the study, the factors in the failure of the success of the logistic support assistance and its effects on the Caucasian front based on the Bahr-i Ahmer, Bezm-i Alem and Mithatpaşa ferries sunk by the Russians in the Black Sea in World War I will be examined from historical sources within the scope of articles and literature reviews published in national and international journals with scientific validity.

Keywords: World War I, Caucasian Front, Bahr-iAhmer, Bezm-iAlem, Mithatpaşa

АННОТАЦИЯ

Войны играют большую роль в борьбе за основание государств. Для Османской империи эти процессы продолжались в определенные периоды с момента его основания. По поводу этого можно привести много примеров. Благодаря своему геополитическому положению, богатым подземным ресурсам и географическому положению, подходящему для морских перевозок, Османская империя постоянно сталкивалась с планами с целью его проивлечения в войну. Для этого, перед Первой мировой войной, хотя Османская империя и была тайно вовлечена в союзнический жоговор с целью проведения политики баланса, заключил договор только с Германией. В рамках этого соглашения о помощи, немецкая военная делегация пыталась усилить османскую армию и военно-морскую мощь крейсерами “Явуз” и “Мидилли”. Хотя, в целом Османская империя оказалась побежденной в Первой мировой войне, она частично добилась своей цели по защите собственной территорий. Первая мировая война отражает новый период борьбы за обнавление Османской империи с точки зрения поворотного момента мировых государств. Целью данной статьи является выявлять задачи по оказанию тыловой поддержки Кавказскому фронту через Черное море для реинтеграции тех земель, которые были утрачены входе

Первой мировой войны. Для достижения этой цели военные корабли “Бахр-и Ахмер”, “Безм-и Алем” и “Митхатпаша”, участвующие в военных действиях, намеревались доставить тыловую помощь на Кавказский фронт после того, как русские бомбардировали порты Одессы. Однако. Турецкое командование потеряло указанные корабли в Чёрном море и по плану командования помощь не дошла до фронта. После чего, эффект этих потерей стало ощущаться очень сильно.

В рамках исследования рассмотрены факторы по поводу срыва тылового обеспечения и последствия для Кавказского фронта исходя из катастрофы судов “Бахр-и-Ахмер”, “Безм-и-Алем”, “Митхатпаша” потопленных русскими в Черном море входе войны. Для этого были изучены исторические источники, статьи и литература, опубликованные в научных национальных и международных журналах.

Ключевые слова: Первая мировая война, Кавказский фронт, Бахр-и Ахмер, Безм-и Алем, Митхатпаша.

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti 19.yüzyılın sonlarında müttefik devletlerin sürekli takibinde olan birçok uluslu devlettir. Çünkü yer altı ve yerüstü kaynakları, zengin toprakları, deniz lojistiğine elverişli bir konumda olması ve jeopolitik konumu gibi önemli kılan birçok sebebi vardır. Bu emellere ulaşabilmek için Birinci Dünya savaşının başlaması Osmanlı Devleti'nin müttefikleri için bir umut olmuştur. Nitekim Avusturya Veliattı ve eşinin Saraybosna'da bir Sırp tarafından öldürülmesi ile 28 Temmuz 1914'te Avusturya Sırbistan'a savaş ilan etmesiyle resmen Birinci Dünya Savaşı başlamıştır(Gencer & Özel, 2016, s. 47).

Osmanlı Devleti 29 Ekim 1914 tarihinde Rus limanlarına yaptığı saldırı ile I. Dünya savaşına girmiştir. Bu saldırının ardından Ruslar Karadeniz limanlarını ve kömür ocaklarına saldırı düzenlemiş, bu bölgelerdeki hasarlar küçük boyutlu olsa da üç askeri lojistik gemisini batırmaları Kafkas cephesine farklı boyutta etkiler yaratmıştır (Güven ve Zengintaş 2015:7) Bu makale üç bölümde incelenecektir.

Birinci bölümde, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına iştiraki ve Osmanlı Donamasının genel durumu

İkinci bölümde, Ruslar tarafından batırılan üç askeri gemi “Bahr-i Ahmer, Bezm-i Alem ve Mithatpaşa Vapuru”

Üçüncü bölümde, Askeri lojistik gemilerinin batırılmasından kaynaklanan etkilerin Kafkas cephesine yansımaları konu edinilecektir.

1.1. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına İştiraki

Osmanlı Devleti sürekli paylaşım mücadelesinin verildiği gerek jeopolitik konumu ile gerekse zengin yer altı ve yerüstü kaynaklarıyla güç devletlerin merkezi halinde bir konuma sahiptir. Bu kaynaklar Osmanlı Devleti'ni dünya devletleri karşısında bir tehdit unsuru olarak göstermektedir. Osmanlı Devleti'nin XIX. Yüzyılda sınırlarını ve kendisini koruyacak gücü kalmayışı, ekonomik zorlukların yaşandığı askeri alandaki gelişmelerin takip edilemediği, yapılan ıslahat çalışmaları ve reform hareketlerinden beklenildiği gibi sonuç alınmadığı denge politikası güden Osmanlı Devleti'ni günden güne savaşın eşğine getirmiştir.

Osmanlı Devleti I. Dünya savaşını öncesinde Trablusgarp ve Balkan savaşlarının ortaya çıkardığı eksiklikleri gidermeye çalışmış, bunun için bir taraftan askeri gücünü özellikle donanmasını güçlendirmeye çalışırken, diğer taraftan siyasi yalnızlıktan kurtulma amacındadır. Her ne kadar Alman siyasetine meyilli olsa da Fransa ve İngiltere ile ittifak arayışına girmiş fakat kabul edilmemiştir. 2 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı Devleti ile Almanya arasında gizli bir yardım antlaşması yapılmıştır(Gencer & Özel, 2016, s. 48).

Bahr-i Ahmer, Bezm-i Alem ve Mithatpaşa Vapurlarının Karadeniz’de Batırılması...

Almanya ile yapılan bu ittifak antlaşmasının ikinci maddesine göre Rusya ile savaş halinde olan Almanya'nın yanında Osmanlı Devleti savaşa girmek zorundadır (Uçarol, 2019, s. 302). Ancak Osmanlı Devleti antlaşmanın imzalandığı tarihte seferberlik kararı almakla beraber bu yola gitmemiş ve tarafsızlığını ilan etmiştir. Gerekece olarak ise yapılan antlaşmanın savunma antlaşması olduğunu görüşündedir (Menteşe 2019:187).

Osmanlı Devleti'nin nasıl savaşa sürüklendiğinin incelenmesinde Goeben (Yavuz) ve Breslau (Midilli) zırhlılarının önemli bir yeri vardır (Atabey, 2006, s. 7) Bunun için bu gemilerin kimliğinin bilinmesinde fayda bulunmaktadır.

Goeben (Yavuz) Muharebe Kruvazörü: Hamburg Blohm/Vass tersanesinde 28 Mart 1911 tarihinde inşasına başlanmış olup, 2 Temmuz 1912’de Alman İmparatorluk Donanmasında görevlerine başlamıştır. Silah sistemi olarak, 28 cm’lik 10 adet top, 15 cm’lik 12 adet top, 8,8 cm’lik 12 adet top ile atış gücüne sahip ağır muharebe kruvazörü olarak yapılmıştır. 43 subay ve 1010 asker kapasitesi bulunmaktadır. Osmanlı Donanmasına 16 Ağustos 1914 tarihinde katılmıştır.

Breslou (Midilli) Hafif Kruvazörü: 16 Mayıs 1911 tarihinde Almanya’da denize indirilmiştir. 373 personel kapasitesi ile 12 adet 10.5’luk toplara ve iki adet torpido kovanına sahipti (Yavuz, 2000, s. 41).

Bu bilgilerle beraber Osmanlı Donanmasında bazı eksiklikleri gören Alman Amiral Wilhelm Souchon Donanmanın Karadeniz’de bir tatbikat yapmasını Enver Paşaya bildirmiştir. Donanma 27 Ekim 1914 günü Yavuz muharebe kruvazörü, Hamidiye ve Midilli kruvazörleri, Peyk-i Şevket ve Berk-i Satvet torpido botları ile Gayret-i Vataniye, Muavenet-i Milliye, Taşöz ve Samsun Muhripleri, Nilüfer ve Samsun mayın gemileri, İstanbul/Kilyos’ta Kısır kaya önlerinde toplanmışlardır (Atabey, 2006, s. 15) Aynı gün saat 14:15’ te Yavuz’da gemi komutanları ile toplantı yapılarak kendilerine Bahriye Nazırı Cemal Paşa’nın 24 Ekim 1914 tarihli “Bütün Gemi Komutanlarına” başlıklı şu emirleri vermiştir.” “Donanma Birinci Komutanlığı görevine başlayan Amiral Souchon emriyle Donanmanın Karadeniz’de bir tatbikat yapacağı ve bu esnada vereceği tüm emirlere harfiyen riayet edilmesi gerektiğini belirtir ve yapılmasını isterim” mesajı Karadeniz’de Ruslara bir baskın yapılacağını belirtmelerinden biridir.

Osmanlı'nın savaşa resmi olarak girmesi ise, 29 Ekim 1914’ de Yavuz muharebe kruvazörünün Sivastopol limanına Samsun ve Taşöz muhriplerinin arkasından yaklaşarak Rus kara bataryalarına ve kıyı kesimlerine 100’ün üzerinde top atışı yapmasıyla savaşa dahil olmuştur. Hamidiye kruvazörü, Kırım’ın güney sahilinde Kefe limanında sahile gönderdiği filika ile “limandaki tesisleri topa tutacağını” yerel hükümete bildiren ultimatoma vermiş, iki saatin sonunda top atışı ile 12-20 dakikada şehrin batısında bulunan kışlaları, kömür ve diğer depoları tahrip etmiştir. Midilli ve Berk-i Savdet Novorossisk liman tesislerini, akaryakıt depolarını ve tahıl ambarlarını bombalayarak bu iki gemide görevlerini yerine getirmişlerdir. Aynı saatlerde Sivastopol limanına 60 mayın döken Nilüfer mayın gemisi sayesinde Rus gemileri limanlarından çıkamayarak Osmanlı gemilerine tacizde bulunamamış ve harekate katılan Donanma İstanbul’a 30 Ekim-01 Kasım 1914 tarihinde gelerek halk tarafından coşku ile karşılanmıştır (Atabey, 2006, s. 16).

1.2. I. Dünya Savaşında Osmanlı Donanmasının Genel Durumu

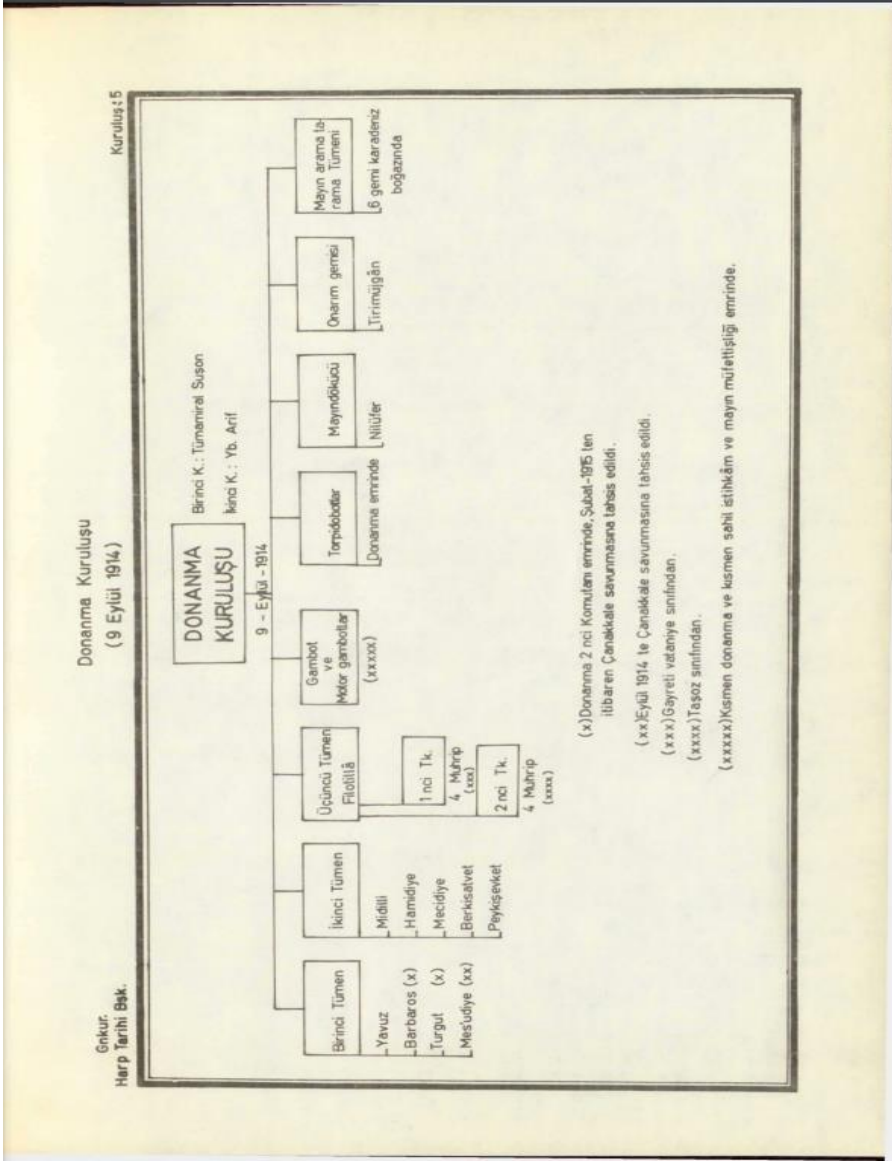
Osmanlı donanmasının modernleşme süreci III. Selim devrine dek uzanmakta olup XX. Yüzyıla uzanan bu süreçte donanmanın yeniden organize edilmesi yanında, batılı tarzda eğitim ve kurumsallaşmaya da önem verilmiştir (Güleryüz 2007:14). Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı donanmasını teşkil eden savaş gemileri ise çoğunlukla, II. Abdülhamid döneminde uygulanan Bahriye Islahat Programı doğrultusunda hazırlanmıştır (Zorlu, 2009, s. 33) . Donanmada bulunan eski gemilerin onarılması ve yeni gemi alım süreçlerinde

bulunulmuştur. İngiltere'den Hamidiye, Amerika'dan ise Mecidiye kruvazörleri, Peyk-i Şevket ve Peyk-i Satvet isimli torpido botları sırasıyla izlemiştir. Demirhisar sınıfı torpidobotlar Fransa'dan, Almanya'dan Durandal sınıfı 4 adet savaş gemilerinin tedarik süreçlerine başlanmıştır. Daha sonra bunlara Samsun, Basra, Yarhisar, Taşöz isimleri verilmiştir(Köksal, 2021, s. 115).Ayrıca Birinci Dünya savaşında Türk Donanmasının Karadeniz'deki görevlerini kısaca sıralayacak olursak(Besbelli, 1976, s. 171):

- 1- Boğazı açık bulundurmak ve savunmasını yapmak
- 2- Yapılacak çıkarmalara engel olmak
- 3- Yapılacak nakliyatların güvenliğini almak
- 4- Düşman nakliyatını tedirgin etmek
- 5- Düşman kıyılarını gerektiğinde tahrip etmek
- 6- Düşman kuvvetleri ile harp etmek

I. Dünya Savaşında Donanma komutanlığının teşkilat yapısı ve unsurları şu unsurlardan oluşmaktadır(Besbelli, 1976, s. 109).

Bahr-i Ahmer, Bezm-i Alem ve Mithatpaşa Vapurlarının Karadeniz'de Batırılması...

Resim-1 Donanma Komutanlığı Kuruluşu (Besbelli 1976:109)

Gemi Tipi	Gemi İsmi
Muharebe Gemisi	Mesudiye, Barbaros, Hayreddin, Turgut Reis
Muharebe Kruvazörü	Yavuz, Hamidiye, Midilli, Mecidiye
Torpedo Kruvazörü	Berk-i Satvet, Peyk-i Şevket, Yedigâr-ı Millet, Numuney-i Hamiyet
Muhrip	Muavenet-i Milliye, Gayret-i Vataniye, Samsun, Basra, Taşöz, Yarhisar

Torpidobot	Sultanhisar, Sivrihisar, Kütahya, Draç, Akhisar, Berk-i Efşan, Yunus, Hamitabad, Musul, Demirhisar,
Ganbot,	Peleng-i Derya, Zuhaf, Nurü-l Aydın Reis, Burak Reis, Sakız, Hızır Reis, Malatya, Taşköprü, Nevşehir, Yozgat, Barika-i Zafer, Bahr, Marmaris, Preveze, Selmanpak, Doğan, Kemal Reis, İsa Reis,
Motor ganbot	17 Adet
Mesaha Gemisi	Beyrut
Denizaltı Gemisi	Müstecip Onbaşı
Mayın Gemisi	İntibah, Nusret, Selanik,
Okul Gemisi	Tir-i Müjgan, Muin-i Zafer, Kraliye
Yat	Galata, İzzettin, İstanbul, Ertuğrul, Söğütlü
Taşıt Gemisi	Nağra, Reşit Paşa, Mithat Paşa, Bezm-i Alem
MayınDepo Gemisi	Giresun
SAVAŞ SIRASINDA EL KONULACAK YARDIMCI GEMİLER	
MayınDepo Gemisi	Nilüfer, Samsun, Gayret, Muzaffer
Karakol Gemisi	Sakız, Aydın, İskenderun, Cezayir, Bahr-i Seyid, Ferman, (1-2-3-4-5 numaralı Resumat Gemileri)
Diğer Deniz Araçları	31 Romorkör, 8 İstimbot, 10 Motorbot, seyyar logarinalar, seyyar maçunalar, su dubaları, mavnalar

Tablo-1 I. Dünya Savaşında Donanma Unsurları

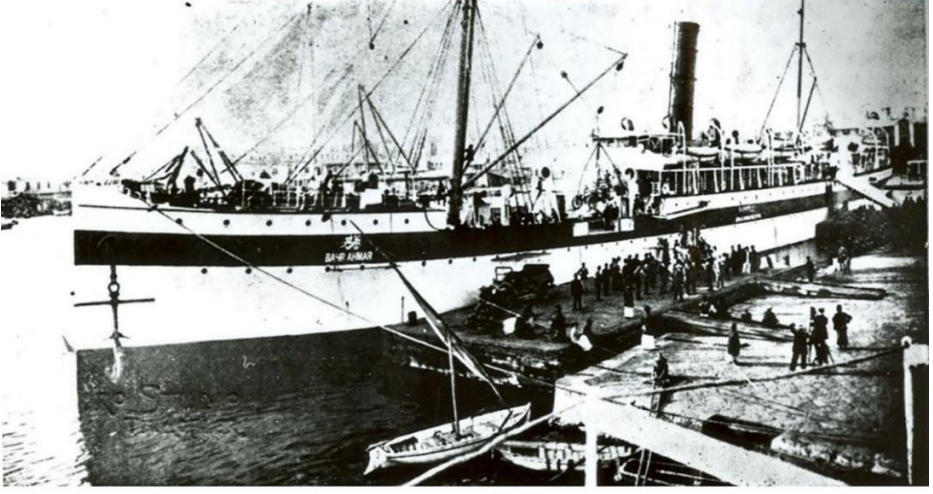
2. RUSLAR TARAFINDAN BATIRILAN ÜÇ ASKERİ GEMİ “BAHR-İ AHMER, BEZM-İ ALEM VE MİTHATPAŞA VAPURU”

Rus Donanmasının Karadeniz’de nihai amacı Osmanlı ticareti ve Kafkas cephesindeki III. Orduya Trabzon üzerinden yapılan askeri nakliyatı durdurmaktır. Bu maksatla yapılan bombalama ve mayınlama faaliyeti, Osmanlı Donanmasının Karadeniz’e çıkmasını engellemek, kömür nakliyatını sekteye uğratmak, Kafkas cephesine yardım götüren gemileri engellemektir. Öncelikle Karadeniz’de Rusların misilleme harekâtında batırılan bu üç gemiyi tanıtmakta fayda olacaktır.

2.1. Bahri Ahmer

İngiltere’de 1893 yılında W.G. Armstrong Michell Tezgaşında yolcu ve yük gemisi olarak inşa edilmiştir. 108,9 metre uzunluğunda 12,7 metre genişliğinde 7.8 metre su kesimi hattına sahip bir gemidir. Armstrong firmasına ait 2200 beygir güce sahip buharlı türbini ile 11.5 deniz mili sürate sahiptir. İlk ismi Ronald olarak İngiltere’de çeşitli bölgelerde uzak yol seyirleri yapmıştır. Osmanlı hükümeti 1911 yılında gemiyi satın alarak Seyr-i Sefanın (Denizcilik İdaresi) emrine vermiştir. Personel mevcudu olarak 63 kişi görev yapmaktadır (Erarslan, 2022, s. 16). 24 Ekim 1914 tarihinde Karadeniz’de Rus askeri gemisi Svıataj Jeustafi’nin açtığı ateş sonucu batırılmıştır.

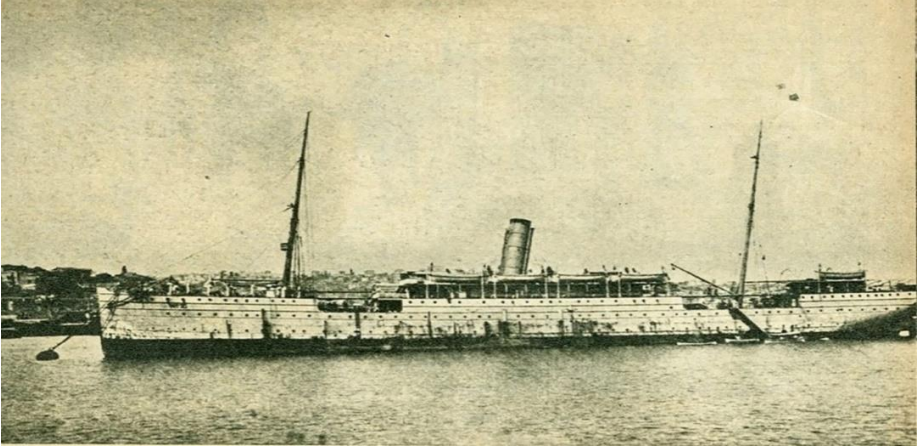
Bahr-i Ahmer, Bezm-i Alem ve Mithatpaşa Vapurlarının Karadeniz’de Batırılması...

Resim-1: Bahr-i Ahmer gemisinin limanda fotoğrafı(Bozoğlu, 2018)

2.2. Bezm-i Alem

1 Aralık 1888 yılında İngiltere Glasgow’da Fairfelt tezgahında yük ve yolcu gemisi olarak inşa edilmiştir. Teknik özellikleri ise 118,1 metre uzunluğunda ve 13,4 metre genişliğinde bir gemidir. Fairfelt buhar makinası ile 13 deniz mili yapabilen ilk ismi Dresren olan İngiltere’nin çeşitli deniz yolculuklarında kullanılan bir gemidir. 1906 yılında İdareyi Mahsusa tarafından satın alınmıştır. İsmi ise Bezm-i Alem olarak değiştirilmiştir. Personel mevcudu olarak 63 kişi görev yapmaktadır(Erarslan, 2022, s. 15). 24 Ekim 1914 tarihinde Karadeniz’de Rus askeri gemisi Sviataj Jeustafi’nin açtığı ateş sonucu batırılmıştır.

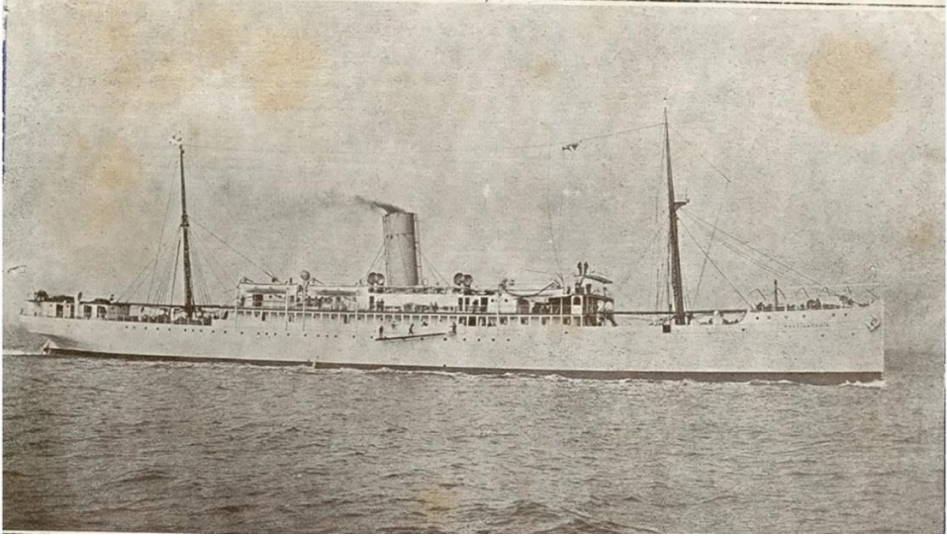

Resim-3: Bezm-i Alem gemisinin liman içinde fotoğrafı (Bozoğlu, 2018)

2.3. Mithatpaşa Vapuru

İngiltere’nin Newcastle eyaletinde 1900 yılında SirRaython Dixon tezgahında yolcu ve yük gemisi olarak inşa edilmiştir. Teknik özellikleri ise uzunluğu 112,8 metre, genişliği 14,1 metrelik bir gemidir. Sir R. Dixon yapımı 4800 beygir gücünde buhar türbini makineye sahiptir. Personel mevcudu olarak 76 kişi görev yapmaktadır(Erarslan, 2022, s.

15). İlk ismi Port Royal olarak Atlantik'te çeşitli faaliyetlerde bulunduktan sonra 1911 yılında Osmanlı Hükümeti tarafından satın alınarak ismi Mithatpaşa olarak değiştirilmiştir. I. Dünya savaşının patlak vermesi ile Donanma emrine alınmıştır. 24 Ekim 1914 tarihinde Karadeniz'de Rus askeri gemisi Gnevij, Bsepokojnyi ve Derskij tarafından batırılmıştır.

Resim-4: Mithatpaşa Vapurunun Ali Bozoğlu köşe yazısından alıntı fotoğrafı (Bozoğlu, 2018)

Bahr-i Ahmer Bezm-i Alem ve Mithatpaşa vapurlarına yüklenip sevk olunan eşyalara ait bilgiler ise:

Sıra No	Nu.	Tarihi	Adet	Ağırlık	Nereden Sevk olunduğu	Eşya cinsi	Nereye Sevk Olunacağı
1	1223	4 Kasım 1914	28 sandık	2319 Kg	Saraçhane	Kayış ve Kalpak	Kolordu 9. Alay K.lığına
2	1224	5 Kasım 1914	20 sandık	2140 Kg	Saraçhane	Peksiment Torbası	Hasankale Kolordu 11. Alay K.lığına
3	12	4 Kasım 1914	4 sandık 10 fiçî	6200 Kg	Sevkiyat	Uçak ve kama sandığı benzin ve hintyağı	Trabzon için

Bahr-i Ahmer, Bezm-i Alem ve Mithatpaşa Vapurlarının Karadeniz’de Batırılması...

Tablo-2 Bahr-i Ahmer, Bezm-i Alem ve Mithatpaşa Vapurlarına Yüklenen Erzak ve Eşyalara Ait Bilgiler(Erarslan, 2022, s. 13)

Bu üç gemi 23 Ekim 1914 tarihinde İstanbul’dan hareket emri almışlardır. Sarıkamış harekâtından 45 gün önce görevi çıkan üç gemiye asker, iki teyyare malzemesi, askeri mühimmat, gıda ve kışlık giysi yüklenmiştir. İstanbul’dan hareket eden bu üç geminin akıbetlerini Mithatpaşa gemisinin Gemi Kâtibi Hasan Basri Efendi’nin Yapı Kredi Yayınlarından çıkan “Bir Gemi Kâtibinin Esaret Hatıraları” kitabından özetle şöyle açıklıyordu;

05 Kasım 1914 Perşembe günü yazdığı hatıra defterinde:

23 Ekim günü saat 07:30’da harekete geçildiğini Bahr-i Ahmer ve Bezm-i Alem ile bir kılavuz gemisi eşliğinde boğazdan çıkıldığını, üç geminin de aydınlatma ve seyir işaret fenerlerinin kapalı olduğunu belirterek öndeki gemilerin silüetlerinin belli belirsiz olarak görüldüğünü, Ereğli sahiline yaklaşıklarında tekne dumanına benzer bir duman görüldüğünü ve bizim donanmamızın gemileri olacağını değerlendirmektedirler.

06 Kasım 1914 Cuma günü yazdığı hatıra defterinde:

24 Ekim tarihinde (saati bilinmemekte) Ereğli sahiline yakın yerlerde top sesleri duyduğunu ve Rus donanması ile bizim donanmamızın harp ettiği kanısına vardıklarını önlerinde ilerleyen Bahr-i Ahmer ve Bezm-i Alem gemisine top atışlarının yapıldığını ve makine dairesinden dumanlar yükselerek hareket edemediklerini görünce Rus saldırısı olduğunu anlayıp, Ereğli limanına hareket etmeye karar verdiklerini belirtmiş ve gemilerinin çok hızlı gidemediğini hızlarının 5-6 deniz mili kadar olduğunu anılarında belirtmektedir.

Tanımlayamadıkları bir geminin üzerlerine doğru geldiğini önce Muaveneti Milliye olarak değerlendirdikleri bir geminin Rus savaş gemisi olduğunu anlamışlardır. Rus gemisinden üzerlerine top mermileri yağmaya başladığını ikinci ve beşinci kamaralardan vurulduklarını ve sarsıntının etkisiyle birçok gemicinin de yaralandığını düşünmektedirler. Rus gemisinin çok ağır hasar verdiğini Mithatpaşa’nın batmak üzere olduğu esnada çarkçı ile üzerlerine yelek giyip denize atladıklarını ve çok geçmeden Rusların gemiye torpido atışı yapıp gemiyi batırdıklarını anılarında aktarmaktadır.

Rus gemisinin yanlarına yaklaşip denize düşen/atlayan gemi personelinin denizden çıkardıklarını, üzerlerindeki elbiselerini çıkartıp Rus askerler kendilerine elbise ve kaputlarını verip boş bir kamaraya götürüp bir süre yol aldıklarını belirtmektedir.

07 Kasım 1914 Cumartesi günü yazdığı hatıra defterinde:

25 Ekim Ruslara nereye gittiklerini sorduklarında Sivastopol olduğunu anladık(Güngör, 2009, s. 22)

Ayrıca 13 Kasım 1914 (31 Teşrin-i Evvel) tarihli İkdâm gazetesi Karadeniz’de Ruslar tarafından gerçekleştirilen üç geminin batırılma hadisesinin haberi şöyledir.

“Geçen hafta perşembe günü Bezm-i Alem, Bahr-i Ahmer ve Mithatpaşa vapurları limanımızdan Trabzon’a doğru hareket etmişlerdi. Şimdiye kadar vapurların Trabzon’a ulaşmış olmaları lazım gelir iken henüz ulaşamamaları evvel emirde geçen hafta Karadeniz’de hüküm süren şiddetli fırtınalara bağlanmış ise de şimdiye kadar Karadeniz limanlarından birine ulaştıkları hakkında hiçbir limandan malumat alınamadı ve geçen cuma günü de Zonguldak’ın bombardıman edilmesi hasebiyle bahsi geçen günde o sularda bulunan vapurlarımızın da Rus donanması tarafından hücumu uğradıkları ihtimali artmaktadır”(İkdâm Gazetesi, 1300).

Genel olarak nakliye gemileri ile III. Ordu Komutanlığına ulaşacak olan Tablo-2’de sunulan eşya ve askeri malzemeler “Trabzon-Erzurum” hattı üzerinden ulaşamaması sonucunda ikinci plan olarak kara yolu ile “Ulukışla-Kayseri-Sivas” hattı üzerinden ulaştırılmaya çalışılmıştır(Erarslan, 2022, s. 18). Donanmanın Karadeniz’e çıkacak olan gemilere refakat gemileri tedarik etmesi kararına rağmen, bir güvenlik düzeni alınmadan ve

korumasız olarak Karadeniz'e çıkan lojistik gemileri Rus saldırısı sonucu kaybetmekle beraber resmi sayısı tam bilinmeyen deniz şehidi, yüzerek kurtulan ve Rus Donanması tarafından esir edilen dört ve yedi yıl zarfında esaretten kurulduklarını Hasan Basri Efendinin hatıralarından yola çıkarak belirlemek mümkündür.

3. ASKERİ LOJİSTİK GEMİLERİNİN BATIRILMASINDAN KAYNAKLANAN ETKİLERİN KAFKAS CEPHESİNE YANSIMASI

Kafkas cephesi Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya savaşında Ruslara karşı açtığı ilk cephe dir. Sarıkamış Harekâtı olarak bilinen harbin ordumuz açısından genel taarruzi durumu şöyledir; 94 piyade taburu, 228 top bataryası, 20 süvari bölüğü ile toplam mevcut 118.660 kişiden mütevellittir. Sert kar fırtınasıyla başlayan hareketin ilk günü planlandığı şekliyle yürütülmüştür. İkinci gün hava şartları dahada sertleşmiş, askerlerin kış şartlarına uygun giyecek ve teçhizatı olamayışı, erzak ve gıda sıkıntısı da mücadeleyi iyiden iyiye güçleştirmiştir (İşcen, 2009)

Hafız Hakkı Paşanın Murat Bardakçı tarafından yayımlanan eserinde bu hadise ile ilgili "Rus Donanması bu sabah saat 07:30'da Zonguldak'ı topa tuttu. Donanma 6 zırhlı ve kruvazör, 12 torpidodan ibaret Yavuz, Berk-i Satved, Nilüfer ve diğer 4 torpido ve gece saat 06:30 da boğazdan çıkmış olduklarından saat 09:00'da donanmaya bu malumat verildi (Bardakçı, 2016, s. 45).

Ayrıca Yetiş İşcen' in eserinde ise, Enver Paşa konunun vahametini ve önemini anlamakla beraber, geleceği söylenen kışlık kıyafetleri taşıyan gemiler Karadeniz'de Ruslar tarafından batırılmıştı. Bunu bilen, ama hiç açıklamayan Başkumandan Vekili, şu sözlerle soğuktan tir tir titreyen askerin maneviyatını okşamayı düşünmüştü (İşcen, 2009).

"Askerler! Hepinizi ziyaret ettim. Ayağınızda çarık, sırtınızda paltonuz olmadığını gördüm. Lâkin karşınızdaki düşman sizden korkuyor. Yakın zamanda Kafkasya'ya gireceğiz. Orada her türlü nimete kavuşacaksınız. İslâm aleminin bütün ümidi sizsiniz..."

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya savaşına girmesinde çeşitli iç ve dış etkenler altında gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti için çeşitli cephe ler açma yolu ile hem savaş süresini uzatmış hem de Almanya ile işbirliği yaparak savaşa girmittir. İlk açılan cephe olma özelliği taşıyan Kafkas cephesinde her ne kadar donanımlı planlar yapılırsa da Sarıkamış harekâtına etki eden en önemli faktör hava şartlarının kötü olması ve askerlerin bu harbe ikmal sorunları giderilmeden gönderilmesidir. Ayrıca Kafkas cephesine ikmal nakli yapan Bezm-i Alem, Bahr-i Ahmer ve Mithatpaşa vapurlarının Ruslar tarafından batırılması hadisesi Sarıkamış cephesinde yankıları bu harbin kaybedilmesinde önemli bir etken olduğu araştırmadan elde edinilen kaynaklarla aynı yöndedir. I. Dünya savaşının devam ettiği süre zarfında bu üç geminin askeri gemi refakati eşliğinde gönderilmemesi bir kaçınılmaz Rus saldırısından etkileneceklerini bir gerçek olarak bugün bilmekteyiz. Bu üç gemide yukarıdaki tablolardan anlaşılacağı üzere giyim ve erzağın bulunması, Sarıkamış'a ulaşamaması savaşın dönüm noktalarından biridir.

Karadeniz'de gerçekleşen üç askeri lojistik gemisinin batırılması sadece Ruslara karşı yürütülen savaşın kaybedilmesiyle sonuçlanmadığı bir gerçektir. Kafkas cephesine yürütülecek mücadelede zaaf lar oluşturduğu ve bölgenin kaybedilmesine etki eden faktörlerden biri olduğu burada çeşitli kaynaklardan yola çıkarak açıklamak mümkündür.

KAYNAKÇA

ATABEY, F. (2006). *Karadeniz'de Türk Donanması Birinci Dünya Harbi ve Milli Mücadele Dönemi*. Atatürk Araştırma Merkezi.

Bahr-i Ahmer, Bezm-i Alem ve Mithatpaşa Vapurlarının Karadeniz’de Batırılması...

- BARDAKÇI, M. (2016). *Hafız Hakkı Paşa'nın Sarıkamış Günlüğü* (2. bs). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- BESBELLİ, S. (1976). *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi VIII. Cilt—Deniz Harekâtı* (3. bs, C. 8). Genel Kurmay Harp Tarihi Yayınları.
- ERARSLAN, L. (2022). Birinci Dünya Savaşında Karadeniz’de Ruslar Tarafından Batırılan Türk Gemileri “Bezm-i Alem, Bahr-i Ahmer, Mithatpaşa Vapurları”. *Deniz Basımevi*, 648, 128.
- GENCER, A. İ., & ÖZEL, S. (2016). *Türk İnkılap Tarihi* (19. bs). Der Yayınları.
- GÜNGÖR, B. (2009). *Bir Gemi Katibinin Esaret Hatıraları (Hasan Basri Efendi)*. Yapı Kredi Yayınları.
- GÜVEN, C., & ZENGİNBAŞ, M. (2015). *Kafkas Cephesi'nin Karadeniz'den Takviyesine İlk Darbe: Rus Filosu Tarafından Zonguldak Bombardımanı ve Askeri Nakliye Gemilerinin Batırılması Hadisesi*. 73, 25.
- İkdam Gazetesi*. (1300). <http://www.osmanlicagazeteler.org/>.Erişim Tarihi:23.01.2023
- İŞCEN, Y. (2009). *Sarıkamış Şehitlerinin Gizli Kalmış Günlüğü*. Sarıkamış Üstünde Kar. <https://mimoza.marmara.edu.tr/~avni/esaret/yazilar/yetkin.htm>
- KÖKSAL, A. (2021). İttifakın Bedeli: Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Kamuoyunda Rus Karadeniz Filosu Sorunu. *Gazi Akademik Bakış*, 14(28), Art. 28.
- UÇAROL, R. (2019). *Siyasi Tarih 1789-1914* (C. 1). Der Yayınları.
- YAVUZ, C. (2000). *Osmanlı Bahriyesi'nde yabancı misyonlar: Çeşme Faciası'ndan Birinci Dünya Harbi'ne kadar Osmanlı Bahriyesi'nde çağdaşlaşma gayretleri*. İst. Dz.İk. Grp. K.İği Basımevi,.
- ZORLU, T. (2009). *III. Selim ve Osmanlı Deniz Gücünü Modernleştirme Çabaları* (2. bs). Deniz Basımevi Müdürlüğü.
- BOZOĞLU, A., 13.04.2018, Bahr-i Ahmer- Bezm-i Alem ve Mithatpaşa Vapurları, (URL- <https://www.denizhaber.com/bahr-i-ahmer-bezm-i-alem-ve-mithatpasa-vapurlari>) Erişim Tarihi:23.01.2023

THE ROLE OF BAYAT IN THE TURKISH NATIONAL STRUGGLE PROCESS ON THE AXIS OF LIEUTENANT COLONEL (BAYATLI) ARIF BEY AND KARAKEÇİLİ NATIONAL REGIMENT

YARBAY (BAYATLI) ARİF BEY VE KARAKEÇİLİ MİLLİ ALAYI EKSENİNDE
BAYAT'IN MİLLİ MÜCADELE SÜRECİNDEKİ YERİ

УЧАСТИЕ ПОДПОЛКОВНИКА КАРАКЕЧИЛЬСКОГО ПОЛКА (БАЯТЛИ) АРИФ
БЕЙЯ В НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ БОРЬБЕ

Şerife Burcu KAYA*
Ümit Ünsal KAYA**
Yakup BULUT***

ABSTRACT

As a result of the National Struggle, which can also be described as the struggle for the survival of Turkishness, the Turkish nation has shown the whole world what they can endure for the sake of an inch of land even under very difficult conditions. In the absence of a regular army during the period of the National Struggle, we see that a number of patriotic formations emerged to protect the unity of the homeland. These formations, called Kuvâ-yi Milliye, mean voluntary militia units that came together against the occupation forces for the independence of the homeland by taking strength from their national feelings. During the National Struggle, Turkish people supported the independence movement in all regions. In this process, Bayat district of Afyonkarahisar, known for its proximity to strategic cities in the National Struggle such as Eskişehir, Akşehir and Afyonkarahisar, was exposed to the occupation attempts of the Greek army in its struggle for independence. Although Bayat was not directly in the hot spot in the Battle of Sakarya and the Major Assault of Turkish Army due to its location, it was a settlement where the necessary military services and Tekâlif-i Milliye orders were implemented for the National Struggle. Lieutenant Colonel Arif Bey, who has not been sufficiently mentioned in the pages of history, came to his hometown Bayat as a result of the arrest warrant issued by the Istanbul Government against him, supported the Kuvâ-yi Milliye movement in the Central Anatolia region and played an active role in

* **ORCID:** [0000-0001-6814-077X](https://orcid.org/0000-0001-6814-077X) Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi – Afyonkarahisar / Türkiye, sbkaya03@gmail.com

** **ORCID:** [0000-0001-7662-8089](https://orcid.org/0000-0001-7662-8089) Öğretim Görevlisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, umitunsalkaya@gmail.com

*** **ORCID:** [0000-0002-0682-0929](https://orcid.org/0000-0002-0682-0929) Memur, Adalet Bakanlığı, ybulutum@gmail.com

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Kaya, Ş. B. , Kaya, Ü. Ü. & Bulut, Y. (2023). The Role of Bayat In The Turkish National Struggle Process On The Axis of Lieutenant Colonel (Bayatli) Arif Bey and Karakeçili National Regiment . *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1 (57), 81-92. DOI: 10.17498/kdeniz.1242250

suppressing the rebellions that emerged in the immediate vicinity. One of the important works of Lieutenant Colonel Arif Bey in this process is that he united the militia forces around him under his command and established the Karakeçili National Regiment and created an important support force for the National Struggle. In this study, which was created by making use of archival documents, memoirs, researches and information in periodicals, we aimed to make a historical contribution to the understanding of the local and national values of Turkish independence.

Keywords: Bayat, Turkish National Struggle Period, Lieutenant Colonel Arif Bey, Qaimaqam Arif Bey, Karakeçili National Regiment

ÖZ

Türklüğün hayatta kalma mücadelesi olarak da nitelenebilecek Milli Mücadele neticesi Türk milleti çok zor şartlar altında kalsa bile bir karış toprağı uğruna nelere göğüs gerebileceğini tüm dünyaya göstermiştir. Milli mücadele döneminde düzenli ordunun yokluğunda vatanın birliğinin korunması için bir takım vatanperver oluşumların ortaya çıktığını görmekteyiz. Kuvâ-yi Milliye olarak adlandırılan bu oluşumlar işgal altındaki vatan topraklarını milli duygularından güç alarak, vatanın bağımsızlığı için işgal kuvvetlerine karşı bir araya gelmiş gönüllü milis birlikler anlamına gelmektedir. Milli Mücadele döneminde Türk halkı bölge bölge bağımsızlık hareketini desteklemiştir. Bu süreçte Eskişehir, Akşehir ve Afyonkarahisar gibi Milli Mücadelede stratejik şehirlere olan yakınlığı ile bilinen Afyonkarahisar'ın Bayat ilçesi bağımsızlık yolunda verdiği mücadelesinde Yunan ordusunun işgal girişimlerine maruz kalmıştır. Bayat konumu itibariyle Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'da doğrudan sıcak noktada bulunmamasına rağmen milli mücadele için gerekli askeri hizmetlerin, Tekâlif-i Milliye emirlerinin uygulandığı bir yerleşim yeri olmuştur. Tarih sayfalarında yeteri kadar söz edilmeyen Yarbay Arif Bey İstanbul Hükümetinin kendisi hakkında çıkartmış olduğu yakalama emri neticesi memleketi Bayat'a gelerek Orta Anadolu bölgesinde Kuvâ-yi Milliye hareketine destek vermiş ve yakın çevrede ortaya çıkan isyanların bastırılmasında etkin rol oynamıştır. Yarbay Arif Bey'in bu süreçte gerçekleştirdiği önemli çalışmasından birisi de çevresinde bulunan milis güçleri kendi komutası altında birleştirmesi ve Karakeçili Milli Alayını kurup milli mücadele için önemli bir destek kuvveti oluşturmasıdır. Bu önemli olaylara şahitlik eden Afyonkarahisar'ın Bayat ilçesinin Milli Mücadele yıllarında cereyan eden olayları arşiv belgelerine, hatıratlar, araştırmalar ve süreli yayınlardaki bilgilerden yararlanarak oluşturulan çalışmada, Türk bağımsızlığının mahalli ve millî değerlerinin anlaşılmasına tarihî bir katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bayat, Milli Mücadele Dönemi, Yarbay Arif Bey, Kaymakam Arif Bey, Karakeçili Milli Alay

АННОТАЦИЯ

Турецкая нация в своей национально-освободительной борьбе, которую также можно назвать борьбой за выживание тюркизма, показала всему миру, на что она способна ради своей земли, находясь в очень тяжёлом положении перенести все трудности. В условиях отсутствия регулярной армии в период национальной борьбы видим возникновение патриотических формирований для защиты единства Родины. Эти формирования, называемые как "Кува-йи Миллие", являются отрядами добровольческого ополчения, объединившиеся против оккупационных войск за независимость родины. Во время национальной борьбы турецкий народ поддерживал движение отдельных регионов за общую независимость. В этом процессе Баятский район Афонкарахисара, известный своей близостью к стратегическим городам, таким

The Role of Bayat in the Turkish National Struggle Process on the Axis ...

как Эскишехир, Акшехир и Афьонкарахисар во время национальной борьбы подвергся попыткам вторжения греческой армии. Хотя он из-за своего местоположения не был непосредственно в горячей точке во время битвы при Сакарье и Великого наступления, он стал поселением, где применялись военные услуги, необходимые для национальной борьбы и приказы Текалиф-и Миллие. Подполковник Ариф Бей, о котором недостаточно упоминается на страницах истории, приехал в свой родной город Баят в результате ордера на арест, выданного правительством Стамбула и поддержал движение Кува-йи Миллие в регионе Центральной Анатолии и сыграл активную роль в подавлении восстаний, возникших в непосредственной близости. Одной из важных работ подполковника Арифа Бея в этом процессе было объединение сил ополчения вокруг него под его командованием, создание Каракечилийского национального полка и создание важной силы поддержки национальной борьбы. Цель данного исследования, созданного на основе архивных документов, воспоминаний, научных исследований и периодических изданий о происходящих событиях в годы национальной борьбы в Баятском районе Афьонкарахисара, изучить и выявить ценности местных героев за независимость Турции.

Ключевые слова: Баят, период национальной борьбы, подполковник Ариф-бей, губернатор района Ариф-бей, Каракечилийский национальный полк.

INTRODUCTION

Afyonkarahisar, which was an independent province during the War of Independence and was called *Karahisâr-ı Sahip*, is at a strategic point with important transportation networks (Ertoý, 2020). Located at the crossroads of Ankara-Antalya, İstanbul-Konya, Ankara-İzmir railroads, the city has military importance as well as economic importance (Atabek, 1997: 402). With this feature, it attracted the attention of many states and was controlled by the British, French and Italians until the Greek occupation (Daşdemir, 2003: 88). Afyonkarahisar was seen as a key point of a possible Anatolian operation by the Greeks due to its location close to Ankara (Uyan, 2004). For this reason, the Greeks occupied the city on March 28, 1921 and left the city on April 7 after the Second İnönü Victory. On July 13, 1921, the city was again captured by the Greeks and the second occupation lasted 13 months and 13 days. On August 27, 1922, the city, which was important in the National Struggle, was liberated from Greek occupation. On the other hand, Bayat, the district of Afyonkarahisar, and its surrounding villages had an important place in the National Struggle. It is known that the district supported the Karakeçili National Forces during the National Struggle and Lieutenant Colonel Arif Bey played an important role in this struggle (Altınbaş, 2011: 92).

Looking at the history of Bayat district of Afyonkarahisar, it is understood that it was founded by the Bayat tribe of Oghuz Turks in 1147 on the edge of Bayat Stream in its present location (Aydın, 1984). The ancestor of the Turks is Oguz Khan. Oguz Khan had 6 sons named Gün Khan, Ay Khan, Yıldız Khan, Gök Khan, Dağ Khan and Deniz Khan. Each son gives four grandchildren to Oğuz Khan. So the total number of grandchildren is 24. Bayat tribe, one of the 24 tribes of Oghuzes, started with the appointment of some end principalities to Afyonkarahisar region during the reign of Seljuk Sultan Alaaddin Keykubat (1203). Bayat district, also known as *Barçınlı* and *Han Barçın*, was an important accommodation place during the Byzantine and Ottoman periods as it was on the İstanbul-Baghdad caravan route (Aydın, 1984). Bayat was a small town affiliated to Emirdağ (formerly Aziziye) district during the War of Independence. According to the 2021 census, the population of Bayat is 7687 in general. Its surface area is 465 km². It is 46 km away from Afyonkarahisar on the Afyonkarahisar-Ankara highway (Afyonkarahisar Valiliği, 2023). However, since the

Afyonkarahisar-Ankara highway had not yet been built during the War of Independence due to the harsh conditions of Koroğlu Beli (altitude: 1420 m) and there was no railway network passing through Bayat, transportation from Afyonkarahisar to Bayat was provided only through Bolvadin and Emirdağ. Bayat district was more protected against the Greek army in times of occupation due to this location. This increased the possibility of being an important pillar of the Kuva-yi Milliye organizations for Afyonkarahisar and its surroundings before the establishment of the regular army. Bayat, which was right next to significant military operations during the years of the National Struggle, left a mark on the history page with its support for this struggle. Even if it was not exactly at the focal point in the first years of the National Struggle, the local people did not spare the material and moral support they could. However, since Bayat district was a small town of Emirdağ during the occupation and the National Struggle periods, many important events related to Bayat have been attributed to Emirdağ on the stage of history. Although there are studies in the literature on the importance of Emirdağ district in the National Struggle and Lieutenant Colonel Arif Bey (e.g. Ertoy, 2020; Köksal, 2010; Türkmen, 2022), there is no study that deals with the liberation struggle in Bayat. In this context, within the framework of this study, we have objectively tried to compile all the relevant information about the place of Bayat in the National Struggle process on the axis of Lieutenant Colonel Arif Bey and the Karakeçili National Regiment which was established by him by making use of archival documents, memoirs, researches and information in periodicals. With this work, the authors also endeavor to pay their debt of loyalty to their great-grandfather Lieutenant Colonel Arif Bey. Since there is no memoir written by Lieutenant Colonel Arif Bey himself and there are no reports on the actual occupation of Bayat in the archives of the Turkish General Staff, the study was eventually shaped by summarizing the narratives of the second generation informants as well. This documentation is expected to contribute to the international historical literature regarding the Turkish National Struggle.

Lieutenant Colonel Arif Bey's Life and Services Before the War of Independence

Lieutenant Colonel Arif Bey (also known by his rank of "district governor" in the Ottoman Army at the time), one of Central Anatolia's most important military-origin quationalists, was the son of Major Osman Bey, one of the Hacı Mustafa sons of Bayat Town's local families (Köksal, 2010). Osman Bey's children from his marriage with his first wife Döndü continue the family lineage in Bayat with the surname "Bulut" (Bayat Population Registry, 2023). According to a rumor, Arif Bey was born in Harput in 1875 to Osman Bey's second wife, a daughter of a soldier whom he married in Istanbul (Köksal, 2010). However, he would become famous with the nickname "Bayatlı" due to his family affiliation and the fact that the main base of action in the National Struggle was located here. Like his father, Arif Bey was married twice. His first wife was the daughter of Ferik Ömer Lütfi Pasha. From this marriage, his daughter Kadriye (surnamed after as Alpman) and his son Lütfi Bey (Retired Colonel Ahmed Lütfi Güngör) were born. From his second wife, who was from Diyarbakır, two daughters, Zekiye and Cahide, were born. Arif Bey, who graduated from the War School in 1893 in 1895 and entered the military service as a midshipman (lieutenant) with the registration number 1311 Infantry 27, was promoted to the rank of midshipman on January 28, 1896, first midshipman in 1898, captain in 1902, captain in 1908, major in 1914 and lieutenant colonel (formerly called as Qaimaqam in the Ottoman Army) on March 1, 1917, according to the information in the registration chart based on his retirement in the Archive of the Turkish Ministry of National Defense (Köksal, 2010). Arif Bey served in Yemen for a year in 1909-1910 and subsequently participated in the Tripoli, Balkan and

The Role of Bayat in the Turkish National Struggle Process on the Axis ...

World War I. Although it is reported that he fought close to Mustafa Kemal as the commander of the 12th Regiment in Anafartalar on the Çanakkale (Dardanelles) front during the World War I and that he later served with the same regiment in Diyarbakır and Bitlis, we do not yet have the data to confirm this information (İplikçioğlu, 1994). Lieutenant Colonel Arif Bey is often confused with Mehmed Arif Bey, nicknamed "Ayıcı" (bear-leader), who served in Çanakkale and Eastern Anatolia at roughly the same time as Mustafa Kemal. In a petition of complaint about the atrocities committed in the Midyat, Savur and Beşiri districts, it is understood that Lieutenant Colonel Arif Bey served as the Commander of Mardin Kuvve-i Takibiye in 1917 (Türkmen, 2022).

While he was in the rank of lieutenant colonel, he was appointed as a member of the İzmir Central Command Committee of Investigation. He personally experienced the Greek atrocities during the occupation, both at the 17th Corps Command Headquarters and other units, together with many other officers. In the report he prepared as a member of the investigation committee, the ill-treatment he witnessed is included with all its nakedness and how his friends were killed is described in detail (Baykal, 1969; Türkmen, 2016). During and after the occupation of İzmir, Colonel Bekir Sami, Colonel Kâzım Özalp, Colonel Şefik Aker, Lieutenant Colonel Ali Çetinkaya, Captain Süleyman Sururi, Captain Tahir etc. were military leaders who united the support of military units with the Kuvâ-yi Milliye. These are an indication that the organization of national forces gained momentum around Bandırma and Balıkesir. There is no definite information about whether Lieutenant Colonel Arif Bey was among those who left İzmir and came to Bandırma. Most probably Arif Bey moved with them and was expecting an important mission to be assigned him. Perhaps the promises made were not fulfilled. This may have been the main reason why he decided to leave Bandırma and come to Bayat. In mid-June 1919, he passed from Balıkesir to Bursa together with retired Major Abdullah, Engineer Captain Nurettin, an artillery officer and eight soldiers. He did not stay long in Bursa. On his way to Bayat via Eskişehir, he was intercepted in Seyitgazi on June 21, 1919 by the Gendarmerie Platoon Commander, Major Rodoslu Aydın Efendi, on the instructions of the governor of Eskişehir, and asked to surrender. Lieutenant Colonel Arif Bey did not respond positively to this call. In a clash with the gendarmes, one of his companions named "Tireli İsa" was killed. Abdullah Bey and a soldier were arrested. The incident was described in detail in an encrypted telegram dated 23.06.1919 and numbered 506, sent from the Eskişehir Military Staff to the 1st Corps Military Staff (MSB, 1958). Arif Bey, who did not surrender to the Seyitgazi gendarmerie, reached Bayat with the rest of his companions and went to the plateau on the Egerli mountain near the town center (Bulut, 2021).

Lieutenant Colonel Arif Bey's Days in Bayat and the Establishment of the Karakeçili National Regiment

While Lieutenant Colonel Arif Bey was residing in a cave with his companions in his plateau on Egerli Mountain, orders were given to the 2nd Army Inspectorate in Konya to capture and neutralize him. In his reply telegram dated July 17, 1919, General Selahattin, Deputy Inspector of the Second Army, stated that "it was understood as a result of the investigation that none of District Governor Arif Bey and his friends were in Seyitgazi and its vicinity". Later on, in addition to this telegram, he wrote a telegram on July 28th, describing the incident in detail. However, the İstanbul Government did not let Arif Bey go as he wished. An order was issued for the arrest of Lieutenant Colonel Arif Bey, a member of the İzmir Committee of Investigation, and his friends (Koylu, 2015).

In addition to being from Bayat, Lieutenant Colonel Arif Bey knew the surrounding area very well as he had served as an officer in Afyonkarahisar Redif Brigade in the previous years. He had a popular and fatherly personality. Lieutenant Colonel Arif Bey,

who was apparently very uneasy about the Greek occupation and the order for his arrest, did not stand idle and formed a considerable militia force in a short time with the groups he gathered around him from the leaders of Bayat and the surrounding villages. According to some oral sources, the militia force included Çerkez Mehmed from Emirdağ, Kara Hüseyin, Çukurkuyulu Acemoğlu, Deli Hacı from Holuz, Kürt Ali Çavuş, Corporal Sadık, Taşbaş Mehmed (Mehmed Pehlivan) from Çatallı Village, Akpınarlı Kopuk, Sergeant Pörnekli Cumali, Sergeant Yusuf- son of Abdülkadir Hoca from Elhan Village, Kara Ahmed -son of Soğukkuyulu Pala, Tabaklarlı Kara Vahid some of whom were former gunmen and gang members (Durmaz, 2003). Since there was no surname law during the Ottoman period, people were referred to by their nicknames, their fathers' names, their ethnic origins or their hometowns. This is also the reason why Lieutenant Colonel Arif Bey was called "Bayatlı" (means *someone from Bayat*).

The militia force was called the "Karakeçili Detachment" or later the "Karakeçili National Regiment" because the "Karakeçili" Turkmen tribes had a special reputation among the Turkmens belonging to various Oghuz tribes residing in the settlements in the region (Köksal, 2010). In this context, perhaps Lieutenant Colonel Arif Bey also considered himself as one of the "Karakeçili". As in many parts of Anatolia, there is a dense Oghuz Turkmen settlement in the Afyonkarahisar-Kütahya-Eskişehir triangle, especially around Bayat and Emirdağ (Halacoğlu, 2009; Sümer, 1980). During the days he spent in the plateau in Bayat, Lieutenant Colonel Arif Bey had both a sheltered place and the opportunity to think and plan the steps he would take for the National Struggle. It is quite plausible that he preferred his hometown to hide against the arrest warrant issued by the İstanbul Government which might be under the strong influence of the British commanders. His fellow countrymen were very hospitable to Lieutenant Colonel Arif Bey and his men and provided them with food and lodging. In this process, Lieutenant Colonel Arif Bey was fully convinced that he no longer had any ties with the İstanbul Government, which had issued an arrest warrant for him, and decided to establish an armed organization against the occupation. (Bulut, 2021). In Bayat, he started his work with great self-confidence as a result of the favor of the local people towards him, and then went to Emirdağ and made Çerkez Mehmet's inn his headquarters (Türkmen, 2017).

Lieutenant Colonel Arif Bey's Contribution to the National Struggle

The first step taken in the region to protect the unity of the homeland during the period of the National Struggle was to make various attempts to establish the Müdafaa-i Hukuk (Defence of Law) Society in Emirdağ. In this struggle, the heroism and efforts of Nuri Bey, the district governor of Emirdağ, are noteworthy. Nuri Bey endeavored to make contact with all the people he thought would be useful and made an admirable effort to ensure that the movement reached as wide a mass as possible. While Nuri Bey was carrying out these activities, on the other hand, Mufti Hüseyin Fevzi Efendi, who was among the important figures of the district, contacted the gangs in and around Emirdağ in an effort to participate in the National Struggle and asked them to be with them in the service of the homeland. Accordingly, Balcamlı Yusuf, Çukurcalı İbrahim, Yazılı Osman, Bavurdulu Yörük Eyüp, Bayatlı Sinan, and others joined the resistance movement (Daşdemir, 2003: 97). While Nuri Bey and Mufti Hüseyin Fevzi Efendi were carrying out their activities, Lieutenant Colonel Arif Bey continued his actual attempts. The core organization, which was named the Karakeçili Regiment as a result of Lieutenant Colonel Arif Bey's efforts, became one of the important elements of the Emirdağ Müdafaa-i Hukuk Society (Altınbaş, 2011: 93). Among the personalities in the administrative council of the Emirdağ Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti were Havaoğlu Hacı Hüseyin, Hacı Bekiroğlu Mustafa, Kalenderzade Abdülkadir, Çerçi

The Role of Bayat in the Turkish National Struggle Process on the Axis ...

Yusuf, Mazoğlu Salih, Mukaveleci İsmail, Kürt Mehmet Çavuş, Tatar Ahmet Usta, Müftü Sabri Efendi, Çerkez Matuş Mehmet, Arap Ahmet oğlu Abdil Ağa and former District Governor Nuri Bey. At the lower levels, Gıyretoğlu Hamdi, Karacaörenli Eşkiya, Ünlü Oğlu Tahir, Kolanşamlı Sarı Bekir, Kolanşamlı Taşbaş Mehmet, Elhanlı Abdülkadir Hocaoğlu Sergeant Yusuf Çavuş, Sergeant Ali Şerif, Hamzahacılı Mıstık Efe, Höstenoğlu Celil, Çerkez Osman, Boyalı Mustafa, Milleteoğlu İsmail, Akpınarlı Kopuk, Holuzlu Deli Hacı, Çukurkuyulu Acemoğlu, Pörnekli Cumali and Elmas Pehlivan were present (Kocabaş). In addition to military organizations, the Müdafaa-i Hukuk Society in the district sent various telegrams to the authorities about the survival of the country (Sarıkoyuncu & Sankoyuncu, 2019).

Lieutenant Colonel Arif Bey, who made a name for himself during the National Struggle period with the Karakeçili National Regiment he founded, was appointed as Afyonkarahisar National District Commander, including Alaşehir, by Mustafa Kemal Pasha with a telegram dated September 9, 1919, upon the proposal of Ali Fuat Pasha, who was appointed as the Commander of the Western Anatolian General Kuvâ-yi Milliye following the Sivas Congress. When the atrocities committed by the Greeks in the places they occupied became known among the people of Afyonkarahisar, this situation caused uneasiness in the city. As a result of the atrocities, the people began to harbor great hatred and anger against the Greeks. Realizing that the danger caused by the Greeks could harm them in a short time, the people of Afyonkarahisar, under the leadership of Lieutenant Colonel Arif Bey, formed the Afyonkarahisar Kuvâ-yi Milliye Union with Salih Kesri, Hodja İsmail Şükrü (Çelikalay), Hasan Çerçel, 23rd Brigade Commander Ömer Lütü Bey, Hodja Nebil Efendi, telegraph officers Hadi Bey and Ali Bey (Çelik 1999: 245). Lieutenant Colonel Arif Bey with his forces raided the armory of the British occupation forces in the Municipality Gas House one night and smuggled the weapons and ammunition here to Erkmén, which was also the center of the division headquarters, and brought them to the service of the National Struggle. He then forcibly removed Mahmut Mahir, the Mutasarrıf (in the Ottoman administrative system, the administrative head of province) of Afyonkarahisar, who was constantly trying to undermine the National Movement, from the city. When Lieutenant Colonel Arif Bey arrived in Afyonkarahisar, the Redd-i İlhak (rejection of annexation) Society had just been established in the city. Lieutenant Colonel Arif Bey made significant contributions to the transformation of the Redd-i İlhak Society into the Müdafaa-i Hukuk Society (İlgar, 2000).

Lieutenant Colonel Arif Bey, with the forces under his command, was trying to stop the Greek advance on the one hand, and on the other hand, he had to deal with the internal revolts that broke out at that time. Following the failures of the cavalry company and the machine gun platoon in the 1st Bozkır Uprising, Karakeçili National Regiment in Afyonkarahisar was shifted to Seydişehir in the region of the rebellion as part of the measures taken by the authorities. Therefore, Arif Bey and his regiment were among those assigned to suppress this great rebellion (İplikçioğlu et al., 2000; Türk İstiklal Harbi, 1974). When Arif Bey returned to Afyonkarahisar from Bozkır, he could not tolerate the British flag flying on the high school building and ordered his men to take it down (Oğuz, 1960). Due to his success in the suppression of the 1st Bozkır Uprising, Lieutenant Colonel Arif Bey, together with his Karakeçili National Regiment consisting of 210 horsemen and 55 infantrymen, left Afyonkarahisar for Ankara by train on April 22, 1920 on the eve of the opening of the Turkish Grand National Assembly to intervene in the uprisings in the Western Black Sea Region. Lieutenant Colonel Arif Bey and his regiment achieved great success against the rebels around Bolu, Düzce, Nallıhan and Beypazarı (Uyan, 2004).

During the period of the War of Turkish Independence, Karakeçili National Regiment did not only record its name in regional victories, but also supported the congresses

where the liberation of the country was planned. In 1919, a congress was convened in Balıkesir, which is located on the İzmir-Bandırma Railway line, in order to organize the Kuvâ-yi Milliye troops, which acted irregularly upon the increasing occupation of the Greek army in Western Anatolia, into a regular organization and to carry out the resistance in a planned manner, and with the proposal of Hacim Muheddin Bey, it was decided to hold the next meeting in Alaşehir (Konukçu, 2000). After the congress, the settlements on the current route were informed about the decisions taken. It was announced that the Congress would convene in Alaşehir on August 16, 1919. While Erzurum and Sivas Congresses were convened after the occupation of İzmir, Balıkesir, İzmir, Nazilli and Alaşehir Congresses continued their activities in Western Anatolia, and important decisions were taken in these congresses (Urfalı, 2011: 88). After completing their equipment and soldier deficiencies, the Karakeçili Regiment moved from Emirdağ to participate in the Alaşehir Congress and to support the Western Front (Urfalı, 2011: 88). In Alaşehir, they were welcomed by the forces of Çerkez Ethem and placed in the front section allocated to them. After fighting for 5-6 days, Lieutenant Colonel Arif Bey's forces faced a fierce attack by the Greeks. Lieutenant Colonel Arif Bey, realizing that further resistance would cause great losses since the Greek forces were superior in terms of soldiers and weapons and their positions were higher up, realized that it was more realistic to form a new front in a suitable terrain further back. He orders his forces to retreat. Lieutenant Colonel Arif Bey and the Karakeçili Regiment under his command participated in the Alaşehir Congress held on August 16-25, 1919 and complied with the decisions taken there. Accordingly, the Congress also touched upon the District and Front Organizations of the Harekat-ı Milliye (National Operations) organizations and duties and responsibilities were planned according to their ability to function. The Alaşehir Congress ended on August 25, 1919 (Urfalı, 2014: 43). Meanwhile, Mustafa Kemal and the delegation had been in Sivas for 4 months. The shortage of financial resources to leave Sivas was at its peak. On December 2, 1919, he wrote to Arif Bey, the Commander of the Karahisar Kuva-yi Milliye, that he would be grateful if a few thousand liras were sent, provided that they did not harm or offend the locals (Atatürk'ün Bütün Eserleri). Although there is no document in the archives regarding Lieutenant Colonel Arif Bey's response to this request for aid, it can be assumed that the residents of Afyonkarahisar and its districts including Bayat, under the leadership of Lieutenant Colonel Arif Bey, collected and sent the requested amount.

The Martyrdom of Lieutenant Colonel Arif Bey and the Disbandment of Karakeçili National Regiment

The Karakeçili National Regiment, which participated in the Alaşehir Congress, also contributed to the suppression of the 1st and 2nd Bozkır uprisings and later Bolu and Düzce uprisings (Türkmen, 2022). However, in the meantime, Major Rüştü was wanted to be hanged by Lieutenant Colonel Arif Bey because he could not manage his detachment well in Gerede. Some prominent people intervened and dissuaded Arif Bey from this idea. Arif Bey, who withdrew with his forces during the suppression of the Bolu and Düzce uprisings, during his short stay in Kızılcahamam, while waiting for the participation of new forces and preparing for duty, on the other hand, he continued his activities to win the villagers in favor of the nationalist movement and enlisted volunteers from among them. However, on the night of May 11-12, 1920, he was unexpectedly martyred with a Mauser bullet to his head while sleeping in his tent (Köksal, 2010). His tragic death caused great sorrow and reactions both in his own regiment and in the public opinion. When Mustafa Kemal Pasha took the floor in the second (secret) session of the meeting of the Turkish Grand National Assembly held on

The Role of Bayat in the Turkish National Struggle Process on the Axis ...

Monday, May 17, to give information about internal affairs, he started his speech with the incident of Lieutenant Colonel Arif Bey and gave the following information:

"In my last information, I stated that a regiment under the command of Arif Bey had arrived in Yabanâbâd (the old name of Kızılcahamam) and joined forces with the Kuvâ-yi Milliye there. Four or five days ago, Arif Bey met an accident. You have probably heard about it. He was killed while lying in his tent in Yabanâbâd. Our investigations so far have not led us to a clear conclusion. Some people say that this accident could have been caused directly by those who were around him, due to the fact that he was a violent man and that he had put some pressure on his men during the operations. However, there is also some information that the people who were close to him may have planned and this is how the incident occurred. In any case, there is no clear and definite information. However, a thorough investigation is being carried out, sir." (TBMM, 1920).

However, despite all efforts, the veil of mystery behind his assassination could not be lifted. As Mustafa Kemal Pasha emphasized in his statement in the Turkish Grand National Assembly, the opinions on the assassination were mostly centered on the point that the assassination was committed and operated from within his own regiment or, on the contrary, by an external hand. At this point, the assassination of Lieutenant Colonel Arif Bey was a very important loss for the National Forces trying to suppress internal rebellions. With the death of Arif Bey, Karakeçili Regiment disbanded, never to regroup again (Köksal, 2010). Thereupon, the men of Karakeçili Regiment, who loved their commander very much and were deeply loyal to him, asked for permission to return to their villages. Two sentries, First Lieutenant İhsan, the adjutant who was sleeping in the tent next to Arif Bey at the time of the assassination, and Major Rüşti, the commander of Kızılcahamam Detachment, were arrested for the investigation into the incident (Genelkurmay Başkanlığı).

Arif Bey's tragic death caused the page of his service in the National Struggle to close early. However, his name was not forgotten after his death, on the contrary, it grew day by day. Among the people in his service area and especially among his compatriots in Bayat, his fatherly, but sometimes temperamental, implacable and frightening attitude, his short-lived customary rule, embellished with various heroic stories, turned into an epic that is still being told today. There are even strong rumors that Lieutenant Colonel Arif Bey was the one who fired the first bullet against the enemy during the occupation of İzmir, which took place while he was a member of İzmir Central Command Committee of Investigation (Kurtuluş Gazetesi, 2011). Years later, as a result of the loyal initiatives of Bayat Municipality and the Turkish Armed Forces, a statue of Lieutenant Colonel Arif Bey was erected in Bayat district square (See Appendix 2).

Occupation of Emirdağ's District Center and Bayat's Role in the National Struggle

In the period after Lieutenant Colonel Arif Bey's death, the inability to adequately provide for the needs of the army in the struggle for independence led Mustafa Kemal Pasha to seek support from existing resources. The Tekâlif-i Milliye (National Mandatory Taxes) order was issued on August 7-8, 1921 with the idea of providing the needs of the military units and increasing the welfare level of the army (Şavkılı, 2011). The Tekâlif-i Milliye Orders issued just before the Battle of Sakarya were welcomed positively also in Bayat as they were accepted throughout the country. In spite of the fact that the people of Bayat were not intimidated or witnessed a de facto occupation, responded to these orders by sharing what they had with the state albeit limited.

Eight days after the Tekâlif-i Milliye Order, Emirdağ district center was occupied by the Greeks on August 16, 1921 (Avcı, 1995: 10). Greek soldiers occupied Emirdağ from

the borders of Yüreğil-Güneysaray and Dişli-Özburun with the aim of reconnaissance and material and moral losses of the people of the region (Ertoy, 2020). During this occupation, the Greeks could not enter Bayat, which was then affiliated to Emirdağ but was more sheltered and not on the route of the Greeks. However, the grandchildren of the local people who lived through the period of the National Struggle have always heard from their grandfathers and grandmothers that Greek soldiers came to Pirenli bridge near Bayat, but the men of Bayat did not let the Greeks into the town with their braveness (Bulut, 2021). The Greek soldiers demanded small cattle from Bayat to meet the food needs of their army, but their request was harshly rejected. Considering that all the men who could hold a gun first joined the Kuvâ-yi Milliye and then the regular army, it is admirable that the remaining children, sick and old men were able to resist in this way. Although there was no de facto occupation of Bayat, the men who stayed behind hid their women in haystacks and sent their animals to the plateau, and then fought and risked death if necessary.

In the meantime, after completing their work in Emirdağ and putting things in order, the Greek soldiers moved again by placing a sufficient number of military forces behind them. Turkish troops, who wanted to take advantage of the resulting security gap, deployed in the district and organized a sudden raid on the Greek forces, and the Greek troops scattered in panic. Turkish forces captured the Greek headquarters and camps and neutralized the soldiers they captured (Urfalı, 2011: 71). On August 13, 1921, the Greek army moved from Afyonkarahisar and Eskişehir and started the assault on August 23. The Battle of Sakarya, the impact of which would be felt in the homeland for years, started. Until September 10, an epic defense was displayed against superior Greek forces. On September 10, Commander-in-Chief Mustafa Kemal Pasha ordered the attack, and the power of the Greek forces was neutralized until September 13. The 22-day war, which caused heavy losses in the region, ended with the defeat of the Greeks (Urfalı 2014: 75). Greek troops started to disperse by fleeing towards Afyonkarahisar without a plan and re-entered Emirdağ. They destroyed settlements and burned down all 66 villages and parts of 57 villages in Emirdağ, Haymana and Mihaliççık. We have not found any evidence that Bayat was included. Later, on September 22, 1921, Greek troops withdrew towards Afyonkarahisar, and the military losses of the enemy gradually increased with the struggle of the patriotic gangs against the Greek armed forces. With the victorious conclusion of the Battle of Sakarya, the Western Front headquarters was moved to Akşehir and the Sivrihisar-Emirdağ-Bolvadin-Çay-Şuhut-Akşehir defense and offensive line was established. All in all, on August 16, 1921, Emirdağ district, which was subjected to Greek occupation, was liberated from occupation after 36 days of captivity by the people who did not want to leave their homeland under the enemy's feet and the army devoted to the National Struggle (Ertoy, 2020). In this way, the de facto occupation threat to Bayat, which is located in a relatively more inland region, ended.

CONCLUSION

The sons and daughters of the motherland from all over the country, who came together for the sake of unity without discriminating between rich and poor, peasant and urbanite, and tradesmen and farmers, took part in the National Struggle at the cost of their lives. Although the heroic people who participated from different parts of the country faced many problems, they did not think for a moment to give up this glorious resistance. During this period when the Turks were going through the most difficult days in history, besides the heroic nation, traitors who prioritized their personal interests over the interests of the country due to their ignorance and prejudice caused the conditions in the country to become more difficult (Selek, 1987: 73). The martyrdom of Lieutenant Colonel Arif Bey by friendly fire was one of the events that disrupted the struggle. Lieutenant Colonel Arif Bey was a

The Role of Bayat in the Turkish National Struggle Process on the Axis ...

commander who came to his hometown Bayat following the Istanbul Government's decision to arrest him, organized the brave people who took up arms and made unique contributions to the National Struggle. As a result of the courage of commanders like Mustafa Kemal Pasha and Lieutenant Colonel Arif Bey, although the existence and unity of Anatolia was threatened for reasons, the nation defeated the enemies by using its last means and wrote the power of the Turks in history (Ertoý, 2020). The people of Bayat, who supported and contributed to the National Struggle without hesitation, took their place in the administrative structure of the Republic of Türkiye, which was established after independence. The great victory once again demonstrated how difficult it was to achieve the integrity of the homeland during the National Struggle.

REFERENCES

- Afyonkarahisar Valiliği (2022). Bayat İlçemiz. <http://www.afyonkarahisar.gov.tr/bayat>
- Altınbaş, A. (2011). *Milli Mücadele'de Afyonkarahisar (1919-1922)*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Valiliği Yay.
- Atabek, Ö. F. (1997). *Afyon vilayeti tarihçesi*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri, Kaynak Yayınları, 5. Cilt s.325
- Avcı, İ. (1995). *Emirdağ*. Eskişehir: Uğur Ofset Matb.
- Aydın, M. (1984). *Bayat-Bayat boyu ve Oğuzların tarihi*, Hatiboğlu Yayınevi.
- Bayat Nüfus Kütüđü Kayıt Defteri, No 02/01.
- Baykal, B. S. (1969). İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali. *Belleten Dergisi*, 33(132), 517-575.
- Bulut, Y. (2021). *Deli Fişek*, Eskişehir: Dorlion Yayınları.
- Çelik, R. (1999). Milli Mücadele'de Din Adamları I, İstanbul: Emre Yay.
- Daşdemir, L. (2003). "Afyonkarahisar'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Faaliyetleri", VI. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (10-11 Ekim 2002), (Yayına Hazırlayan: Mehmet Sarlık). Yayın No: 10. Afyonkarahisar: Afyon Belediyesi Yay.
- Durmaz, A. (2003). *Ateş Çiçeđi Bir Destan Denemesi*. Ankara.
- Ertoý, D. (2020). Milli mücadele döneminde Emirdağ. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(25) 177 – 187.
- Halacoğlu, Y. (2009). *Anadolu'da Aşiretler; Cemaatler; Oymaklar (1453-1650)*, C.I-VI, Ankara.
- İlgar, Y. (2000). "Milli Mücadele Döneminde Afyonkarahisar'da Yunan Mezalimi", V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (Afyonkarahisar 13-14 Nisan 2000), İstanbul t.y., s. 395-397.
- İplikçioğlu, N. (1994). "Milli Mücadelenin Meçhul Kahramanlarından Yarbay Bayatlı Arif Bey ve Ölümü", 3. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (22-24 Ekim 1993), Afyonkarahisar 1994, s.91-93
- İplikçioğlu, N., Bozok & A. Çelik, A. (2000). *Afyon ve Çevresinde Milli Mücadele Tarihinden Yapraklar*. Afyon.
- Koylu, Z. (2015). *Esaretten özgürlüğe 423 gün*. Eskişehir Ticaret Odası Yayınları.
- Kocabaş, M. (Tarihsiz). İşgal ve Direniş (Emirdağ 1919-1921). İstanbul: Prestij Reklam.
- Konukçu, E. (2000). *Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919)*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu, Atatürk Araştırma Merkezi.
- Köksal, O. (2010). Geride kalmış bir Kuvâ-yi Milliyeci: Kaymakam Bayatlı Arif Bey ve Karakeçili Müfrezesi. *History Studies*, 2(2), 469-492.
- MSB (1958). *Milli Savunma Bakanlığı Harp Tarihi Vesikalari Dergisi*, 39(939).

- Oğuz (1960). Aynı Gazete, nr. 1012, Afyonkarahisar 17 Kasım 1960.
- Sarıkoynucu, A. ve Sarıkoynucu E. (2019). Milli Mücadele’de Afyonkarahisar Sancağı Din Adamları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 3(6), 1-30.
- Selek, S. (1987). *Anadolu İhtilâli-I*. İstanbul: Kastaş Yay.
- Sümer, F. (1980). *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilât-Destanları*, İstanbul.
- Şavklı, C. (2011). Millî Mücadele’nin Mali Kaynaklarından Tekâlif-i Milliye Emirleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 17- 36.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları (1920). C.I, Devre 1, Çetima 1 (24 Nisan 1336-21 Şubat 1336), 17 Mayıs 1336 (1920) İnikâdı, s.31.
- Türk İstiklal Harbi. (1974) *C.VI, İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*. Ankara.
- Türkmen, Ş. (2017). *Belgelerle Emirdağ*. Emirdağ Belediyesi Kültür Yayınları.
- Türkmen, Ş. (2022). Afyonkarahisar Havalisi Kuvâ-yi Milliye Kumandanı Kaymakam Bayatlı Arif Bey. *Taşpınar Dergisi*, 2, 45-53.
- Türkmen, Z. (2016). Batı Anadolu’da Yunan Mezalimi. Berikan Yayınları.
- Urfalı, A. (2011). *Emirdağ Tarihi-I*. Konya: Kardelen Yay.
- Urfalı, A. (2014). *Kurtuluş Savaşı’nda Emirdağ*. Eskişehir: Emek Dijital.
- Uyan, M. (2004). *Anadolunun kilidi Afyon*. Afyonkarahisar Valiliği Yayınları
- Appendix:** Lieutenant Colonel Arif Bey Statue in Bayat

SELÇUKLU DEVLETİ'NİN YÖNETİM YAPISI

GREAT SELÇUKLU STATE'S MANAGEMENT STRUCTURE

СТРУКТУРА УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВУ СЕЛЬДЖУКЛУ

Abdulsemet YAMAN*
Eda AKGÜL ARSLAN**
Cihan ARSLAN***

ÖZ

Büyük Selçuklu Devleti'nin temelleri Oğuzların Kınık boyuna mensup olan Selçuk Bey tarafından 1020'li yıllarda atılmıştır. Selçuk Bey'in yeğenleri Tuğrul Bey ve Çağrı Bey tarafından ise bağımsız bir devlet haline gelmiştir. Gaznelilere karşı kazanılan Dandanakan savaşından sonra tam anlamıyla bir devlet olmuştur. Bir dönemler dünyanın en büyük imparatorluğu ve en güçlü devleti olmuştur. Oldukça geniş bir coğrafyada eyaletler şeklinde varlığını sürdürmüştür. Devlet yönetim ve teşkilatlanma konusunda büyük adımlar atmış ve birçok devlet adamı ve ilim adamı yetiştirmiştir. 1157 yılında Sultan Sencer'in ölümüyle devletin varlığı sona ermiştir. Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı eyaletler ise bir süre daha bağımsız olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ancak bu durum çok sürmemiştir sadece Anadolu Selçuklu Devleti yüz yıl kadar daha yaşayabilmüşlerdir. Osmanlının temeli olan Anadolu Selçuklu Devleti yönetim ve idare bakımından Türkiye'nin yönetim yapısına dolaylı olarak katkıda bulunmuştur.

Bu çalışmanın amacı başta Türkiye olmak üzere birçok devlete gerek yönetim yapısı gerekse diğer alanlarda örnek olarak katkıda bulunan Büyük Selçuklu Devleti'nin temel yapısını analiz etmektir. Büyük Selçuklu Devleti'nin incelenmesinin başlıca sebepleri ise bu devletin kısa sürede büyük bir coğrafi alanda hâkimiyet sürerek gücünü arttırmasıdır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden anlatıma dayalı yöntem kullanılarak açıklamalar yapılmıştır. Büyük Selçuklu Devleti'nin genel yapısının daha iyi kavranması amacıyla öncelikle kuruluş dönemine değinilmiş daha sonra idari teşkilat ve yönetim yapısı detaylı olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu, Büyük Selçuklu, Devlet, Yönetim, İdare.

* ORCID: [0000-0002-4290-8063](https://orcid.org/0000-0002-4290-8063), Dr. Öğretim Üyesi, Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, abdulsemetyaman@ardahan.edu.tr

** ORCID: [0000-0001-9037-4644](https://orcid.org/0000-0001-9037-4644), Yüksek Lisans Öğrencisi, Kafkas Üniversitesi ve İnönü Üniversitesi Ortak Programı, eda-akgul@windowslive.com

*** ORCID: [0000-0003-4251-5275](https://orcid.org/0000-0003-4251-5275), Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu yönetimi Bölümü, cihan-arslan@hotmail.com

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Yaman, A. , Akgül Arslan, E. & Arslan, C. (2023). Selçuklu Devleti'nin Yönetim Yapısı . Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi , 1 (57) , 93-108 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/kdeniz/issue/75087/1231064>

Selçuklu Devleti'nin Yönetim Yapısı

ABSTRACT

Great Selçuklu State's basis create by Kınık to Oğuz being members Mr. Selçuk in 1020 is years. The state was an independent state by Selçuk's nieces Mr. Tuğrul and Çağrı. After Dandanakan war has been won against Gazneli, Great Selçuklu State was a state literally. The state has become world's largest and most powerful state in a time. In quite a wide geographica, the state has existed as states. States have taken a major step forward in the management and organizational structure. Many statesmen and scientists educated. In 1157 Sultan Sencer has ended with the death of state power. Great Selçuk state to state depending has existed as an independent for some time. However, this did not take long, Anotolia Selçuklu could only be experienced almost century. The foundation of the Anatolian Selçuklu Ottoman Empire in terms of administration and management have contributed indirectly to Turkey's administrative structure.

The purpose of this study, the Great Seljuk contributors primarily required in many states, including Turkey and management structure as an example in other areas is to analyze the state's basic structure. The main reason for examining the Great Seljuk State is that this state increases its power in a short time by dominating in a large geographical area. In this study, explanations were made by using the method based on narration in qualitative research. In order to understand the general structure of the Great Seljuk State, the administrative organization and the administrative structure were discussed in detail.

Keywords: Anatolian Seljuk, Great Seljuk, State, Administration, Administration

АННОТАЦИЯ

Сельджук Бей, который был членом Великого Сельджукского государства, был членом племени Кынык турок-огузов. Племянники Седжук-бей стали независимым государством Тугрул-Бей и Кагри-Бей. Это стало государством после победы Данданаканской войны против Гасласа. Это когда-то было самым мощным и великим государством в мире. Он остался провинцией в очень широкой географии. Государство добилось больших успехов в управлении и организации. Он обучал многих государственных деятелей и ученых. Со смертью Султана Сэнсера в 1157 году существование государства закончилось. Области Великого Сельджука некоторое время оставались независимыми. Однако эта ситуация длилась недолго. Только государство Анатолийского Сельджука могло выжить в течение ста лет. Основание анатолийских сельджуков Османской империи с точки зрения управления и администрирования способствовало административной структуре Турции.

Цель данного исследования, Великие сельджуки вклад в первую очередь требуется во многих государствах, в том числе Турции и структуры управления в качестве примера в других областях является анализ базовой структуры государства. Основная причина изучения состояния Великого Сельджука заключается в том, что это государство в короткие сроки увеличивает свою власть, доминируя в большом географическом районе. В этом исследовании объяснения были сделаны с использованием метода, основанного на повествовании, в качественных исследованиях. Чтобы понять общую структуру государства Великого Сельджука, административная организация и административная структура были подробно обсуждены.

Ключевые слова: Анатолийский сельджук, государство, Великий сельджук, администрация, администрация.

1. GİRİŞ

Türk tarihi incelendiğinde İslamiyet öncesi ve İslami dönem olarak iki kategori oluşturulabilir. Büyük Selçuklu Devleti, Türklerin Müslüman olduktan sonra kurdukları devletlerden ilkidir. Bu sebepten ötürü en hassas dönemi temsil etmiştir. Büyük Selçuklu Devleti adını, Oğuzların Kınık boyuna mensup olan Selçuk Bey'den almaktadır. Bu devletin halkı kendi bölgesinden ayrılarak Müslümanların yaşadıkları bir bölgeye gelmiş ve burada Müslüman olmuşlardır. Horasan bölgesine yerleşerek Gazneliler ve Karahanlılarla egemenlik mücadelesi içine girmişlerdir. Devletin ilk hükümdarı olan Tuğrul Bey'in Gaznelileri Dandanakan zaferi ile yenilgiye uğratması sonucunda devlet kurulmuştur. Tuğrul Bey öldükten sonra devletin başına Alparslan geçerek devletin topraklarını genişletmiştir. Alparslan'ın ölümünden sonra ise yerine geçen oğlu Melikşah döneminde devlet en parlak zamanını yaşamıştır. Melikşah'tan sonra başa gelen yöneticiler devletin eski gücünü sağlayamamış, Sultan Sencer'in döneminde yaşanan ekonomik krizler ve Sultan Sencer'in Oğuzlara esir düşmesinden dolayı devlet 1157 yılında sona ermiştir.

Devletin yönetim yapısında, diğer Türk-İslam devletlerinde olduğu gibi ülke hanedanın ortak malı sayılması taht kavgalarına ve çok kere şehzade ayaklanmalarına sebep olmuştur. Başkentte bulunan sultan, devletin mutlak egemeni olmuştur. Sultan, yüksek yargıya başkanlık etmiştir. Büyük Selçuklu Devleti'nde devlet işleri *Divan-ı Âlâ* adı verilen bir kurulda görüşülerek ve karara bağlanmıştır. Ayrıca maliye, askerlik ve adalet işleriyle uğraşan başka divanlar da vardır. Çalışmada bu divanlara detaylı olarak yer verilmiştir.

Eski Türklerde ordu halk, halk ise orduyu oluşturmaktadır. Savaş zamanlarında herkes asker, barış zamanında ise herkes sivil sayılmaktadır. Askeri anlamdaki bu ehemmiyet Selçuklularda da devam etmiş ordu devletin temelini oluşturmuştur. Ordunun dışında saray teşkilatlanması da oldukça sistemli bir şekilde kurulmuştur. Bu sistemin en önemli kurucusu ise ünlü vezir ve siyaset adamı olan Nizamü'l-Mülk olmuştur. Nizamiye medreselerini kurarak herkesin eşit bir şekilde eğitim almasını sağlamıştır. Bu medreseler aracılığıyla iyi devlet adamları yetiştirmeyi de başarmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, kamu yönetimi bağlamında Türk geleneği katkıda bulunan Büyük Selçuklu Devleti'nin temel yapısını analiz etmektir. Büyük Selçuklu Devleti'nin kısa sürede büyük bir coğrafi alanda hâkimiyet kurarak gücünü arttırması, ilk Türk İslam devletleri arasında yer alması ve askeri, eğitim, ilim, fen edebiyat v.s alanlarda önemli gelişmelere imza atması incelemeye değer olduğunun göstergesi olmuştur. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden anlatıma dayalı yöntem kullanılarak değerlendirmeler yapılmıştır. Büyük Selçuklu Devleti'nin idari yapısının daha iyi kavranması amacıyla öncelikle kuruluş dönemine, askeri ve toplumsal yapısına değinilmiş daha sonra idari teşkilat ve yönetim yapısı detaylı olarak ele alınmıştır. Çalışmayla birlikte Türk yönetim yapısı içerisinde hangi açılardan Selçuklu Devleti'nin yönetim ilkelerinden yararlandığı üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

2. SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Oğuzlar, 5. yüzyılda Hazar Denizi'nin doğusundan Sir Derya'nın (Seyhun) ortalarına varan alanda yaşamışlardır. Batısında Türk Hazarlar ve Bulgarlar, doğusunda Karluklar, kuzeyinde Kimekler ve güneyinde ise İslam dünyası yer almıştır. Oğuz devletinin başında Yabgu unvanını taşıyan bir hükümdar bulunmaktadır. Oğuzlar feodal bir devlet yönetimine sahip olmuşlardır. Her kabile kendi irsi şefleri tarafından yönetilmiştir. Yabgu devlet işleri ile pek fazla meşgul olmamış onun yerine devletin ileri gelenleri iç ve dış ilişkileri idare etmişlerdir. Yani devletin idaresini Yabgu da dâhil hiç kimse tek başına elinde bulunduramamıştır (Köymen, 1993: 23).

Selçuklular Oğuzların Kınık boyuna mensupturlar. Selçukların atası olarak bilinen ve

Selçuklu Devleti'nin Yönetim Yapısı

çok güçlü olması sebebiyle kendisine Demir Yaylı (Temür Yalığ) unvanı verilen Dukak (Tukak), Oğuz Devletinde Yabgudan sonra gelen önemli siyasi ve askeri görevlere sahip kişidir. Dukak'ın soyu hakkında kesin bilgi veren kaynaklar yoktur ancak bazı kaynaklar Hazar Türklerine mensup olduğunu ileri sürmüşlerdir. Rivayete göre Dukak, bir Türk Zümresine (belki de Hazarlar) karşı sefere çıkmaya hazırlanan Yabgu ile münakaşaya girişmiş münakaşa kavgaya dönüşmüş ve Oğuz beylerinin araya girmesi ile ikisi barışmıştır. Bu olaydan sonra Oğuzlar arasında Dukak'ın ünü artmıştır. Dukak'ın ölüm tarihi de tam olarak bilinmemektedir ancak ölümünün ardından oğlu Selçuk† ‡ genç yaşta Oğuz Yabgusu tarafından Subaşılığa (ordu başkomutanlığı) atanmıştır ayrıca da Kınık boyunun beyi olmuştur. Babası tarafından iyi bir siyasetçi ve asker olarak yetiştirilen Selçuk, kısa bir süre içinde Yabgu devletinde ün sahibi olmuştur. Bazı kaynaklara göre Selçuk Yabgu'nun sarayına girmiş hatunu, çocuklarını ve devletin diğer ileri gelenlerini geçerek Yabgu'nun yanına oturmuştur. Bu hareketi herkes tarafından saygısızlık olarak görülmüş. Hatun ve devlet adamlarının kışkırtmalarıyla Yabgu, Selçuk'u kendine rakip görmeye ve onu bertaraf etme hazırlıklarına başlamıştır. Bunun üzerine Selçuk aile bireyleri ve Kınık boyuna mensup küçük bir Oğuz kitesiyile birlikte Yabgu devletinin kışlık başkenti Yengikent'ten ayrılıp yazlık başkenti olan Cend şehrine göç etmiştir. Yabgu devletinin hükümrانlığının zayıf olduğu bu şehre hâkim olmuş ve burada küçük bir beylik kurmuştur. Cend şehri İslam âlemine oldukça yakın olduğundan burada İslamiyet hızla yayılmıştır. Selçuk, bir süre sonra Kınık boyunun önemli kişileri ile bir toplantı yapmış ve onlara “Biz göç edip geldiğimiz bu ülkede hâkim din olan İslâmiyeti kabul etmek zorundayız aksi halde bir devlet olarak büyüyemeyiz küçük bir kitle olarak yaşamaya mahkûm oluruz” demiştir. Uzun müzakerelerin ardından Selçuk, başka bir şehrin valisinden kendilerine İslam'ı öğretecek bir din bilgini göndermelerini istemiştir. Böylece Selçuk ve beraberindeki Oğuzlar, Gök Tanrı inancından ayrılarak İslâmiyeti kabul etmişlerdir . Zaten İslâmiyet ile Gök Tanrı inancı birbirine yakın olduğundan İslâmiyet'e alışmak onlar için kolay olmuştur. Bu olay hem Selçuklu tarihinde hem de İslâmi devir Türk tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. İslam'ı seçen Selçuk, Cend şehrindeki Yabgu devletinin memurlarını “Müslümanlar kâfirlere vergi vermez!” diyerek uzaklaştırmıştır. Daha sonra kendilerine saldıran kâfir Türklere karşı başarılı olmuşlardır. İşte bu savaşlardan birinde oğlu Mikail'i şehit vermiştir. Büyük Selçuklu Devletini kuracak olan Mikail'in çocukları Tuğrul ve Çağrı dedeleri Selçuk tarafından özenle yetiştirilmiştir (Sevim, Merçil, 1995: 1516).

Ailenin diğer bireyleri* ise kendilerine bağlı Oğuz oymaklarının başında Arslan Yabguya zayıf bir feodal bağla bağlı bulunmaktadır. Dedelerinin ölümünden sonra Tuğrul ve Çağrı Beyler, Yınallılar ve Musa İnanç Bey de Maverâünnehr'deki Nur ilçesine gelmişlerdir. Bu sıralarda Karahanlılar Buhara'yı alıp Samanlı devletine son vermişlerdir. Böylece Arslan Yabgu Karahanlılar karşısında yalnız kalmış daha sonrada siyasetini değiştirip Samanlılar'a karşı onlarla beraber hareket etmiştir. Karahanlıların saldırılarına uğrayan Tuğrul ve Çağrı Beyler kendilerine bağlı Türkmenlerle yeniden Maverâünnehr'e dönmüşlerdir. Ancak bir yandan Karahanlı Hükümdarı Buğra Han bir yandan da Karahanlı şehzadesi Ali Tekin saldırıları sonucunda Tuğrul ve Çağrı Beyler kendilerine daha güvenli bir yer aramaya karar

* Selçuk, kelime anlamı olarak “mücadeleci veya küçük sel” anlamlarına gelmektedir. İmla olarak Türkçeye aykırı olduğundan bazı kaynaklarda “Salçuk, Salçığ, Selçük ve Selçik” şeklinde kullanılmıştır (Sevim, Merçil, 1995: 15).

† Selçuk'un genç yaşta ölen Mikail, Arslan, Yusuf Yınal ve Musa İnanç olmak üzere dört erkek evladı vardır. Bazı kaynaklara göre ise Yusuf adında beşinci bir oğlu daha vardır. Mikail'in oğulları Tuğrul ve Çağrı Bey'e bağlı olan Oğuzlara Selçuklular, Arslan'a bağlı olanlara Yabgular, Yusuf Yınal'a bağlı olanlara ise Yınallar denilmiştir (Sevim, Merçil, 1995: 17).

vermişler. Bunun üzerine Tuğrul Bey ve Türkmenler savunması daha kolay olan çöllere çekilmişler, Çağrı Bey ise Anadolu'ya keşfe çıkmıştır. Çağrı Bey üç bin Türk atlısıyla Maverünnehr'den Anadolu'ya doğru hareket etmiş ve 1016 yılında Horasan (Gazneli hâkimiyetinde idi) üzerinden, daha önce buraya gelen Türkmenlerinde kendisine katılmasıyla beraber hızlı bir şekilde Acem Irak'ı topraklarına gelmiştir. Burada çok fazla kalmadan Azerbaycan üzerinden geçip Doğu-Anadolu'yu aşarak Van Gölü havzasına gelmiştir. Türk atlıları karşısında Bizans komutanının gönderdiği kuvvetler yenilgiye uğratılmış ve böylece Van Gölü havzasının büyük bir kısmı Türk hâkimiyetine girmiştir. Çağrı Bey daha sonra kuzeye yönelerek Gürcülerin yaşadığı Nahçıvan tarafına yürümüştür. Gürcülerin savaşa cesaret edememesi nedeniyle Çağrı Bey burayı da kolayca hâkimiyeti altına almıştır (Merçil, 1995: 16-20). Son olarak Ani Ermeni Krallığına girmeye çalışan Çağrı Bey burada başarısız olmuş ilk yenilgisini almış ve bu nedenle de artık durmuştur (Tekinoğlu, 2015: 70). Sonuç olarak Çağrı Bey keşif amacıyla çıktığı bu yolda başarılı olmuş aradığı yurdu bulmuş birliğine birlik katmış yeterince çanım et elde etmiştir.

Çağrı Bey'in başarılı keşfin ardından tekrar Horasan üzerinden geçerek kardeşine haber vermesi gerekmekteydi. Bu defa hileli bir yola tüccar kılığına girerek 1021 de Maverünnehr'e geçmiştir. Daha sonra Tuğrul Bey'e sağ salim döndüğünü bildirmiştir. Bunun Üzerine Tuğrul Bey'de kardeşinin yanına gelmiştir. İki kardeş bir araya gelince oldukça güçlenmiş bu durum ise amcaları Arslan Yabgu'yu endişelendirmiştir. Amcaları onlara kuvvetlerini dağıtmalarını tavsiye etmiş onlar da bu tavsiyeye uymuştur ve Arslan Yabgu'nun ölümüne kadar ona bağlı kumandanlar haline gelmişlerdir (Tekinoğlu, 2015: 70-71). Arslan Yabgu, oğlu Kutalmış ve yakın arkadaşları Gazne Sultanı Mahmut'un hileli daveti ile tuzağa düşürülmüş ve Kâlinar kalesine gönderilerek hapsedilmişlerdir. Kutalmış tutsak-ıktan kurtulup babasına bağlı Türkmenlere ulaşmayı başarmışsa da Arslan Yabgu yedi yıl kaldığı bu hapisanede 1032 yılında ölmüştür. Arslan'ın ölümünden sonra Selçuklu ailesini ve Türkmenlerin yeni başı Tuğrul ve Çağrı Beyler olmuşlardır. Ailenin başına Yabgu olarak ise Musa İnanç Bey getirilmiştir. Buhara Karahanlı Beyliğinin başında olan Ali Tekin, Tuğrul ve Çağrı Bey'e haber göndererek Karahanlı ve Gaznelilere karşı ortak hareket etmeyi teklif etmiştir. Tuğrul ve Çağrı Bey eski düşmanlarının teklifini kabul etmeyince Ali Tekin saldırıya geçmiş başta Yusuf Yınal olmak üzere birçok Selçuklu beyini ve askerini öldürmüştür. Buna karşılık olarak Tuğrul, Çağrı ve Musa Yabgu yönetiminde ki ordu harekete geçmiş ve Buhara Karahanlı Beyliği ordusunu yenmiştir. Buna rağmen saldırıların devam etmesi nedeniyle Selçuklular Hâzern'e göç etmek zorunda kalmışlar ve Gazneli valisinin kendilerine yurt olarak verdiği Şurâhan ve Darhân yörelerine yerleşmişlerdir. Burada birçok kez Gaznelilerle savaşmış ve onları yenilgiye uğratmışlardır. Gaznelilere karşı kazanılan zaferler sonucunda Horasan bölgesinde Gazneli hâkimiyetine son vermişler ve artık Selçuklu Hükümrânlığı başlamıştır. Daha sonra yaşanan 1040 Dandanakan Savaşı'nın da Selçuklu zaferi ile sonuçlanmasıyla artık Selçuklular Karahanlı ve Gaznelilere karşı giriştikleri uzun mücadeleler sonucunda kesin olarak bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Dandanakan zaferi sonrasında Tuğrul Bey bütün Selçuklu başbuğları tarafından Selçuklu hükümdarı olarak kabul edilmiştir. Tuğrul Bey fiilen ve hukuken sultan olarak başkent Nişabur'da, Çağrı Bey melik ve ordu komutanı olarak yönetim merkezi olan Merv'de ve Musa İnanç Yabgu ise başkenti Herat olmak üzere kendisine verilen yerlere hâkim olmuştur. Her ikisi de başkent Nişabur'daki sultan Tuğrul'a tabi durumda bulunmuştur. Ancak kendi bölgelerinde sultan Tuğrul'un adından sonra hutbe okutabilmiş saray kapısının önünde günde üç kez (sultan günde beş kez) nevbet (bando) çaldırabilmiş ve başlarına hükümdarlık simgesi olan çetr takabilmişlerdir (Sevim, Merçil, 1995: 20-27). Dandanakan zaferiyle kurulan Büyük Selçuklu Devletinden bir süre sonra Tuğrul Bey, başkenti Nişabur'dan Rey kentine taşımıştır (Merçil, 1995: 34).

Selçuklu Devleti'nin Yönetim Yapısı

Sultan Alp Arslan'ın on oğlu varmış. İkinci büyük oğlu olan Melikşah'ı ayrı tutmuştur. Bu nedenle çok küçük yaşlarda onu seferlere götürmüş özel eğitimler aldırmıştır. Daha 11 yaşında iken Melikşah'ı veliaht ilan etmiştir. Veliht töreni yapmış, hutbede kendi adından sonra Melikşah'ın adını okutmuştur ama veliahtlığın meşru olabilmesi için Abbasi halifesinin onayı gerekmiştir. Dönemin halifesine bir mektup yazılmış veliahtlık hususunda izin istenmiştir. Halife de Melikşah'a gönderdiği hil'at ile onun veliahtlığını onaylamış izin vermiştir. Alp Arslan'ın ölümünden sonra 25 Kasım 1072'de Büyük Selçuklu sultanı Melikşah veziri ise Nizamü'l-mülk olmuştur. Melikşah'ın sultanlığı taht kavgaları ile başlamıştır. Kirman Meliki olan Alp Arslan'ın kardeşi Kavurd taht üzerinde hakkı olduğunu söyleyerek isyan çıkarmıştır. Ancak 1073 yılında kendisi ve oğulları esir edilerek kuvvetleri dağıtılmıştır. Nizamü'l-Mülk 14 Ekim 1092'de Melikşah ise 19 Kasım 1092'de 38 yaşında ölmüştür (Melikşah'ın ölümü ile Büyük Selçuklu devleti gerileme ve çöküş sürecine geçmiştir). Sultan Melikşah'ın vakitsiz ölümünden sonra o dönemin en büyük devleti olan Büyük Selçuklu'nun başına kimin geçeceği önemli bir mesele halini almıştır. Melikşah öldüğünde geride Berkyaruk (bazı kaynaklarda Berkiyaruk olarak geçer), Muhammed Tapar, Sancar ve Mahmud adında dört oğlu kalmıştır. Annesi Mahmud'u tahta geçirme konusunda çok uğraşsa da başarılı olamamış tahta Melikşah'ın en büyük oğlu (1314 yaşlarında) Berkyaruk geçmiştir. 23 Aralık 1104 yılında 26 yaşında iken de ölmüştür (Tekinoğlu, 2015: 119-202). Berkyaruk on bir yıl boyunca Büyük Selçuklunun

hükümdarlığını yapmış bu süre içerisinde sürekli saltanat mücadeleleri ile karşı karşıya kalmıştır. Bundan dolayı da tarih kitaplarında bu dönem *Fetret Devri* olarak tabir edilmiştir. Berkyaruk ölmeden önce beş yaşındaki oğlu Melikşah'ı veliaht tayin etmiştir ancak erken ölümü sebebiyle yerine kardeşi Muhammed Tapar geçmiştir. Muhammed Tapar adil olmayan vergileri kaldırmış dağılmakta olan Selçuklu Devleti'ni tekrar birleştirmiştir. Aralık 1117'de ağır bir hastalığa yakalanmıştır. Bu sebepten oğlu on dört yaşında ki oğlu Mahmud'u tahta çıkarmış ve iki gün sonra ölmüştür. Muhammed Tapar'ın öz kardeşi Sencer, Mahmud'un yaşının küçük olması nedeniyle şehzadelere ve Selçuklu emirlerine üstün gelemediğini görünce duruma müdahale etmiş ve 1118'de sultanlığını ilan etmiştir. Mahmud ise bu durum karşısında Sencer'e karşı harekete geçmiştir. İki Selçuklu ordusu arasında yaşanan savaşı Sencer kazanmış Mahmud'u öldürmek yerine ona oğlu gibi davranmış hatta kendine damat edinmiştir (Demir, 2004: 121-142). Ayrıca kendine bağlı olmak şartıyla Irak Selçuklularını kurmasına izin vermiştir (Merçil, 2014: 117). Sencer'in hükümdarlığı Selçuklu tarihinde ikinci yükseliş dönemi olarak adlandırılmıştır. Sencer büyük işlere imza atmıştır ancak bir dönem Oğuzlarla yaşanan çatışma sonrasında mağlup olmuş ve esir düşmüştür. Bununla birlikte Büyük Selçuklu Devleti fiilen sona ermiştir. Sonrasında bu esaretten kurtulmuş olsa da artık yaşlanmış ve birlikleri dağılmıştır ve tekrar toparlanması mümkün olmamıştır. 1157 yılında hiç bir şey yapamadan keder içinde ölmüştür (Demir, 2004: 155-158). Sencer'in ölümüyle Büyük Selçuklu Devleti dağılmıştır. Kendisine bağlı eyaletler bir süre daha direnmiş ancak çok uzun soluklu olmamıştır. Irak Selçukluları 1194, Kirman Selçukluları 1186, Türkiye Selçukluları ise takriben 1308 yılına kadar varlığını sürdürmüştür (Merçil, 2014: 133).

3. SELÇUKLU DEVLETİNİN YÖNETİM YAPISI

Büyük Selçuklu Devleti hâkim olduğu yerleri vasıtalı ve vasitasız olmak üzere iki şekilde yönetmekteymiş. Vasitasız bölgeler merkezden tayin edilen valiler ile vasıtalı bölgeler ise vasal (bağlı) hükümdarlar tarafından idare edilmiştir. Her vasal devlet büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun küçük bir modeli olarak ayrı ayrı devlet teşkilatına sahip olmuştur. Tâbi (bağlanan) devletin metbu (bağlanılan) devlete karşı yıllık haraç vermek, metbu hükümdar adına para bastırmak ve hutbe okutmak tabi devletin vaziyetlerindedir.

Ayrıca isyanı önlemek amacıyla metbu hükümdar tâbi hükümdarın oğullarından bir ya da bir kaçını yanında rehine olarak tutmaktaymış. Yetkileri bakımından bakılacak olursa, metbu devlet iç ve dış işlerinde tamamen bağımsız ve üçüncü devletlerle savaşılabılır, barış imzalayabilir ve elçiler gönderebilir ancak tâbi devletler sadece kendi alanları içinde hükümdarlık yetkisine sahiptir. Bunun dışındaki işlerde metbu devlete bağlı hareket etmek durumundadır. İki hükümdar arasında unvanlar bakımından da farklılıklar vardır. Metbu hükümdar *Sultan* unvanını kullanırken tâbi hükümdar *Melik* unvanını kullanmaktaydı. Sultanlar günde beş kez nevbet çaldırırken melikler günde üç kez çaldırabilmektedirler. (Tekinoğlu, 2015: 225-226). İleride hükümdarlık alametleri kapsamında bunlara detaylı olarak yer verilmiştir. Görüldüğü üzere Büyük Selçuklu Devletinde, devlet yapısı eyalet sistemine benzer bir şekilde işlemektedir.

3.1. Selçuklularda Devlet Teşkilâtı

Türkler tarih boyunca pek çok devlet kurmuşlar ve hâkimiyet telâkkisine diğer devletlerden farklı olarak daha çok değer vermişlerdir. Eski Türk telâkkisine göre ülke ve devlet hükümdar ve ailesinin ortak malıdır. Bu Türk geleneğine uygun olarak Selçuklu'larda da devlet teşkilatı çok düzenli bir şekilde kurulmuştur (Sevim, Merçil, 1995: 497). Selçuklu sultanı hayatta olduğu sürece çocukları vali ve melik sıfatıyla bazı bölgeleri idare etmiştir. Yanlarında ise onlara yardım etmesi için Atabeyler bulunmuştur. Eğer çocuklar zayıfsa veyahut da yaşı küçükse Atabeyler bundan faydalanarak güçlenmiştir (Ortaylı, 2015: 164). Büyük Selçuklularda devlet teşkilatı ilk kez Tuğrul Bey zamanında düzenli bir hale getirilmiştir. Selçuklu'larda hâkimiyetin yegâne temsilcisi hükümdardır ve yetkisini Allah'tan aldığına inanılır. Nizamülmülk'ün Siyasetnamesi'ne göre Allah her yüzyılda bir padişahlık sıfatıyla bir kişi seçer ve dünya işlerini düzene koyma işini o kişiye verir (Merçil, 2014: 136). Büyük Selçuklularda hükümdar hem devletin hem de saray ve ordunun başıdır. Hükümdar kendisine tâbi olan bölgelerde adına para (sikke) bastırabilir ve hutbe okutabilir. Selçuklu hükümdarı aynı zamanda Türk - İslam hükümdarı olduğu için Abbasi Halifesi tarafından din ve dünya işlerinde en önemli yardımcı olarak görülmektedirler. Hükümdarın yayınladığı ferman ve hatta söylediği sözler kanun niteliğinde sayılmaktadır. Herkesin buna itaat etmesi zorunda olmasına rağmen hükümdarın yetkileri sınırsız değildir. Divan-ı Kebir (büyük divan) adı verilen kurumda devletin bütün meseleleri görüşülüp karara bağlanmaktadır. Devlet çıkarlarına ters düşen bir karar hükümdar tarafından verilmiş olsa divanda tartışılarak karara itiraz edilebilmektedir. Divan dışında da hükümdarın kararlarını hatunlar, ulema ve vezirler etkileyebilmektedirler. Örneğin, Altuncan Hatun Tuğrul Bey'in ilk eşidir ve devlet işlerinde oldukça etkin rol oynamıştır (Çetin, 2014: 17-18).

Büyük Selçuklu'larda hükümdarlık müessesesinde veliahtlık sistemi geçerlidir. Yani babadan-oğulla, oğlu küçük ise kardeşe geçmektedir. Ama zaman zaman hükümdarlar ölmeden önce veliahdını tayin ederek çocuklar arasında seçimler yapmışlardır. Tabi ki bazı dönemlerde iktidar kavgaları veyahut da veliahta karşı mücadeleler yaşanmıştır. Neticede bu kavgalar devletin güçsüzleşmesine ve hatta yıkılmasına neden olmuştur (Sevim, Merçil, 1995: 498).

Hükümdarın hâkimiyetinin maddi ve manevi anlamda bazı alametleri vardır. Manevi unsurların en önemlisi hükümdarların kullandıkları unvan ve onlara atfedilen lâkaplarıdır. Selçuklular başlangıçta Oğuzların devlet teşkilatının izinden giderek *Yabgu* unvanını kullanmışlardır. Hanedan üyeleri ise *Yinal*, *İnanç* ve *Bey* unvanları ile idari işlerde görev almışlardır. Fakat Selçuklular Müslümanlarla temas etmeye başladıktan sonra bu unvanlarda değişiklikler olmuştur. *Sultan*, *emir* ve *melik* sıfatları unvan olarak kullanılmış Tuğrul Bey ise sultan unvanını kullanan ilk Türk-İslam hükümdarı olmuştur. Lâkaplar ise Abbasi halifesi tarafından verilen ya da hükümdarın kendisinin alıp kullandığı sıfatlardır. Örneğin Sultan

Selçuklu Devleti'nin Yönetim Yapısı

Tuğrul'un ünlü lâkabı Rükneddin olmuştur. Hükümdarlığın manevi unsurlarından bir diğeri de hutbe'dir. Hutbe, Cuma ve bayram namazlarından sonra bir hatip (okuyucu) tarafından okunan dini değerler içeren öğüttür. Bir kişi hükümdar olduğu zaman ilk iş olarak Cuma namazlarından sonra hükümdarın ismi zikredilir ve sağlığı ve egemenliği için dua edilir. Hutbe eğer tâbi bir devlette okutulacaksa önce sultanın ismi zikredilir ardından da vasal hükümdarın ismi zikredilir (Sevim, Merçil, 1995: 499-500).

Hükümdarın hâkimiyetinin bazı maddi alametleri de vardır ki bunlar hükümdarla bütünleşmiş hale gelmiştir. Mesela saray, taht, taç, yüzük, bayrak ve sancak, tırâz^{**}, nevbet saltanat çadırı, tuğra, sikke (para), çetr^{*} ve arma bu alametlerdendir. Hükümdarlar kendilerine saraylar inşa ettirir ve bu saraylarda yaşarlar, hükümdarlık tahta oturma eylemi ile gerçekleşir ve emir ve talimatları tahtında oturarak verir. Selçuklu'larda iki çeşit sancak vardır biri hükümdar sancağı diğeri ise Abbasi halifesine ait *ukab* adı verilen siyah sancaktır (Çetin, 2014: 31-40). Bunların dışında savaş teçhizatı olan kılıç, kalkan, ok ve yay da hâkimiyet sembollerinden sayılabilmektedir.

Taht'a çıkan hükümdarın ilk işi, üzerinde adının, unvanının ve lakaplarının bulunduğu paralar bastırmaktır. Diğer taraftan, vasal hükümdarlar da, hutbe'de olduğu gibi sikke'lerde önce Halife'nin, sonra metbû'u hükümdarın ad, unvan ve lakaplarını, en sonunda da, şayet vasallık statüsünde müsaade ediliyorsa, kendi ad, unvan ve lakaplarını zikretmek zorundadırlar (Köymen, 1970: 15).

Selçuklularda önemli bir kurum olan saray, teşkilat bakımından oldukça kapsamlı bir mesesedir. Hükümdarı, hanedan üyelerini, hatunları ve diğer görevlileri içinde barındırır. Saray Teşkilatına bakılacak olursa şunlar söylenebilir:

3.2. Saray Teşkilatı

Saray, eski Türklerden itibaren sultan mekânı olarak kullanılan yer demektir. Selçuklu hükümdarları da bu geleneğe uymuş ve başkentlerde birçok saray yaptırmışlardır. Saraylarda hükümdarın resmi ve özel işlerinden sorumlu ve doğrudan hükümdara bağlı birçok görevli bulunmaktadır. Bu saray görevlilerinin büyük bir kısmı ise yüksek rütbeli subaylar ve onların emrinde çalışan kişilerdir (Duman, 2004: 17). Selçuklu sarayında saray hizmetleri için gerekli personelin yetiştirilmesi hususunda bazı yöntem ve uygulamalar mevcuttur. Öncelikle çeşitli zamanlarda köleler satın alınır ve belli eğitimlerden geçirilirlerdi. Sonrasında ise yetenek ve becerilerine göre işlerde görevlendirilirlerdi. Bu konudaki hususlar açık bir şekilde Nizamülmülk'ün Siyasetnamesinde yer almaktadır (Çetin, 2014: 56).

Kenan Çetin saray çalışanlarını görevin önemine göre saray büyükleri ve saray küçük şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutmuş ve saray teşkilatını şu şekilde sıralamıştır:

Saray büyükleri;

- *Hacibü'l Hüccab*: Hacip, kelime olarak Arapça "kapıcı" anlamına gelmektedir. Hacıların görevi hükümdar ile divan arasında aracılık yapmak

* Üzerine hükümdarın isim ve lakaplarının işlenmiş olduğu hükümdara özgü bir renkte imal edilen elbisenin adıdır (Çetin, 2014: 36).

** Çetr, hükümdar saray dışına çıktığı zaman başı üzerinde tutulan güneşliğin adıdır. Üzerinde Selçuklu arması bulunur (Çetin, 2014: 38). Çetr atlastan veya altın sırmalı kadifeden gibi değerli kumaşlardan yapılmıştır. Çetr'in savaşta düşmesi veya esir alınması savaşın kaybedildiğinin bir göstergesi sayılmaktadır. Çetri taşıyan kişiye ise Çatiedâr denilmektedir. Çetirdar hükümdar atının üzerindeyken at üzerinde hükümdarın başı üstünde çetr taşır dolayısıyla Çetirdar'ın da önemi burada büyüktür savaş esnasında ona bir şey olur da çetri düşürürse savaş kaybedilmiş olmaktadır (Tekinoğlu, 2015: 406).

ve saray kapılarının güvenliğini sağlamaktı. Hacıplık Selçuklu sarayında en önemli görevlerden biri olduğundan dolayı bu göreve güvenilir kişiler getirilmekteydi. Hacıplerin başındaki kişiye de Hacıbü'l Hüccab denilmekteydi. Bu kurum Büyük Selçuklu Devleti'nde var olmuş ve yıkılmasından sonra Anadolu Selçuklu Devleti'nde varlığını devam ettirmiştir.

- *Emir Candar*: Hassa Ordusunun dışında hükümdar ve sarayın korunmasında görevli olan memurlara candar denilmektedir ve bu görevlilerin başında emir candar bulunmaktadır.
- *Emir-i Silah*: Sarayda silahların bulunduğu yeri koruyan muhafızı ve aynı zamanda alaylarda hükümdarın silahını taşıyan kişidir.
- *Emir-î Âlem*: Hükümdarın sancağını taşıyan ve koruyan kişilerin başıdır.
- *Câmedâr*: Hükümdarın giysilerini koruyup kollayan ve temizliğiyle ilgilenen görevlilerin amiridir.
- *Şarabdar-ı Has*: Sarayda içeceklerin bulunduğu bölümde çalışan görevlilerden sorumlu kişidir.
- *Taştdâr*: Taştı de denilen bu saray görevlisi hükümdarın ibriktarıdır ve hükümdar yemek yemeden önce, yemek yedikten sonra ve abdest aldığı zamanlarda ona ibrik ve leğen getiren kişidir. Sürekli hükümdarın yakınında bulunması hasebiyle güvenilir kişilerden seçilmekteydi.
- *Emir Çaşnigir*: Çaşnigirler sultanın sofracılarıdır. Emir çaşnigir ise sultanın sofrasının hazırlanmasında, yemeklerin servisinde bizzat yer alan ve hükümdardan önce hem yemeğin tadına bakmak hem de olası bir zehirlenmeyi önlemek amacıyla sultandan önce yemeği tadan kişidir.
- *Divütdâr*: Büyük divan toplandığı zaman bir vezirlik alameti olan “divit”i taşıyan ve muhafaza eden kişidir.
- *Üstadü'd Dâr*: Has vergileri ve devlet gelirlerini hükümdar adına toplamak ve harcamakla görevli kişidir. Kısaca, maliye işleriyle görevli kişidir de denilebilir.

Saray Küçükleri ise; hükümdarın hayvanlarına bakan ahır görevlilerinin başı Emir-î Ahur, alay ve törenlerde hükümdarın önünden giderek ona yol açan çavuşlar, sarayda olup bitenleri öğrenip gerektiği zaman sultana bildiren müşrifler, her türlü ayak işlerini yerine getiren ferraşlar ve gece bekçileridir.

Görüldüğü üzere tıpkı günümüzdeki kamu kurumlarında olduğu gibi Selçuklularda saray teşkilatında hiyerarşik bir düzen mevcuttur. Örneğin en üst makamda Hacıbü'l Hüccab bulunur. Ondandır gelen makam Üstadü-d Dar'dır. Üçüncü sırada ise Emir Çaşnigir bulunmaktadır.

3.3. Merkez (Hükümet) Teşkilatı

Büyük Selçuklu devleti idari teşkilatında merkezde bulunan en büyük kuruluş Büyük Divan'dır. Devlet işlerinin yola koyulduğu kurumdur ve başkanı vezirdir. Bu divanın görev alanı idari teşkilatın tamamını kapsamaktadır. Ancak temel olarak ilgilendiği iki alan mevcuttur. Bunlardan birisi berât ve resmi emirlerin çıkışı ikincisi ise mâli işlerdir (Sevim, Merçil, 1995: 508-509).

Vezir, Müstevfi (malî işlerden sorumlu nazır), Tuğraî (nişancı), Müşrif (devlet müfettişi) ve Ârizü'l Ceyş (millî savunma nazırı) büyük divanın üyeleridir. Bu üyeler aynı zamanda kendilerine bağlı ihtisas divanlarının başıdır. Bu küçük divanlar kendi sorumluluk alanlarına gören konularda tavsiye niteliğinde kararlar alır ve reisleri aracılığıyla bunu büyük

Selçuklu Devleti'nin Yönetim Yapısı

divana bildirirler. Bahsedilen bu küçük divanların isimleri ise reisleriyle benzer olarak şu şekildedir, Divan-ı İstifâ, Divan-ı Tuğra ve İnşâ, Divan-ı İşraf ve Divan-ı Ârizü'l Ceyş (Çetin, 2014: 68-70).

3.3.1. Vezir

Selçuklularda hükümdardan sonra en yetkili kişi vezirdir. Dolayı-sıyla da vezirin görevi ve yetkilerinden bahsedilmesi gerekmektedir. *Vezir* kelimesi Farsça olup Avesta'da *vicira* (karar vermek, hükmetmek), Pehlevî dilinde *v(i)çir* (hüküm, karar) kelimelerinden Arapçaya, oradan da Araplaşmış şekli ile tekrar Farsçaya geçmiş bir kelimedir (İlvan, 2013: 5).

Vezerlik kurumu ilk olarak Abbasiler zamanında (750-1258) ortaya çıkmıştır. Vezir tayini için halife önceden bu göreve getirilebilecekleri belirler daha sonra bu kişiler arasından birini seçerek görevin verileceği kişi belirlerdi. Vezir tayin edilen kişiye halife hil'at giydirdi (Çetin, 2014: 70-71). Vezaret makamına Abbâsî devletin kurulmasıyla birlikte ilk defa Ebû Seleme el-Hallâl atanmıştır. Abbâsî vezirleri, idare teşkilâtında yetişen ve ihtisas yapan kütta (kâtipler) sınıfına mensupturlar (İlvan, 2013: 5).

Selçuklularda ise vezirlik kurumunun Gaznelilerden naklolduğu görülmektedir. 1040 yılında Gazneliler ve Selçuklular arasında yaşanan Dandanakan savaşı sırasında çok sayıda İranlı Gazne yöneticisi taraf değiştirerek Selçuklu'larda görev almışlardır. Büyük Selçuklu Devleti'nin ilk veziri Âmidü'l-Mülk, en ünlü veziri ise Nizamü'l-Mülk olmuştur. Vezirlerin çalıştıkları yere *darü'l vazaraveya dergâh-ı vazara* denilmiştir. Vezir buraya başında destâr ve üzerinde hil'at ile gelir, önüne en önemli vezirlik alameti olan divit konur ve vezir bir minder üzerinde oturmuş. Büyük Selçuklu Devleti'nde hükümdardan sonra devletin en yüksek görevlisi vezirlik makamı, melik ve valilik yapan şehzadelere de vardır. Vezirlere maaş olarak ikta tahsis edilmiş. Selçuklu'larda vezir aynı zamanda da büyük divana başkanlık eder bundan dolayı kendilerine *sahib-i divan-ı saltanat* da denilirdi. Vezirlerin yazılı emirlerine misal dinilmiştir. Anadolu Selçuklu'larında da vezirlik makamı büyük Selçuklu'lardakiyle aynıdır. Ancak Anadolu Selçuklu'larında eyaletler olmadığından tek bir vezir vardır (Çetin, 2014: 71-74).

3.3.1.1. Nizamü'l-Mülk

Vezerlik makamından bahsedildikten sonra Selçuklu tarihinde ve idari alanda önemli izler bırakan ünlü vezir Nizamü'l-Mülk'ten ve yaptığı işlere değinilmelidir. Asıl adı Ebu Ali Kıvamuddin Hasan bin Ali bin İshak et-Tûsî olan büyük Selçuklu veziri Nizamü'l-Mülk, 10 Nisan 1018 Horasân'ın eski kültür merkezlerinden Tûs şehrine bağlı Nukan kasabasında doğmuştur. Başlangıçta Gazneliler'in hizmetinde bulunmuş 1040 Dandanakan savaşı esnasında Selçuklu hizmetine girmiştir. Sultan Alparslan zamanında vezirliğe atanmış 29 yıl vezirlik yapmış ve 1092 yılında vefat etmiştir (Çetin, 2014: 74-75).

Nizamü'l-Mülk devlet teşkilatında idari, malî ve askerî alanlarda yaptığı düzenlemeler sayesinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nu ortaçağın en iyi teşkilatlanmış devlet haline getirmiş ve kurduğu bu kurumlarda yaptığı değişikliklerle diğer Türk devletlerinin kendilerini model olmasını sağlamıştır. Nizamü'l-Mülk, teşkilat sahasında Sâmanî ve Gazneli geleneksel yapısına uygun şekilde Selçuklu İmparatorluğu'nun saray teşkilatını ve büyük divanını kurmuş, yani vezaret, istifa (maliye), arz (milli müdafaa), eşraf (teftiş), tuğra (hariciye) divanlarını (nezaretlerini) ve meliklerin emirlerindeki eyaletlerde küçük divanlar tesis etmiştir. Bu idarî teşkilat bütün Türk-İslam Devletleri'nde, ufak-tefek değişikliklerle devam etmiştir. Dini sahada ise, Nizamü'l-Mülk selefi Kunduri'nin takip ettiği Eşarîleri telîn ve Şafîileri takip siyasetine son vererek, İslam dünyasının büyük bilginlerini Hamedan, Rey, Herat, İsfahan, Nişabur; Belh, Merv vb. şehirlerde kurduğu

Nizamiye medreselerinde toplayarak Büyük Selçuklu Devleti'ni ilmin her dalına değer veren ve koruyan yüksek bir kuruluş haline getirmiştir. Nizamü'l-Mülk'ün gerçekleştirdiği diğer yenilik ise askeri sahada olmuştur. İktâ devlet idaresi daha öncesinde de bilinen bir müessese olmakla birlikte, Nizamü'l-Mülk bunu şahsî takdirlerin neticesi olmaktan çıkarıp, devletçe tespit edilen belirli nizamla bağlamıştır. Ayrıca iktâ sahiplerini merkeze karşı daima mesul tutan, iktâlardaki ahalinin haksızlığa uğrayıp ezilmesine izin vermeyen esaslar dâhilinde yürüterek, hem iktâ sahiplerine ve halka, hem de devlete faydalı bir müessese haline getirmiştir. 1074 yılında yeni bir rasathane inşa ettirerek astronomi âlimlerini burada toplamış ve İran takviminde değişiklik yapılmasını istemiş, toplantı sonucunda Sultan Melikşah'ın Celalüddevlî lakabına nispetle Celali adı verilen bir takvim kabul edilmiştir (İslam Ansiklopedisi c.9, s.330'dan aktaran, Yücel, 1970: xiii-xiv).

Medreseler, şekli anlamda bir avlu çevresinde yapılan odacıklardan meydana gelir. Avlunun üstü açık ya da kapalı olabilir. Ufak kubbelerin altında öğrencilerin yatıp kalkması için odalar mevcuttur. Medrese öğrencilerine *suhte* veya *softa*, öğretmenlerine *müderres* denir. İlk Selçuklu medreseleri 1040 yıllarında Nişabur' da Tuğrul Bey tarafından kurulmuştur. Alpaslan döneminde de 1067 de Bağdat da Nizamiye Medresesi (Medresetü'n-Nizamiye) adıyla önemli kurumlar açılmıştır. Nizamül-Mülk, pek çok meşhur âlim için medreseler yapmıştır, ayrıca hemen her medreseye zengin vakıflar bağlanmış para, yiyecek ve giyecek yardımı sağlanmıştır. Medreseler devlet parası ile yaptırılmıştır. Bu durum Nizamül-Mülk'ün hem bir başbakan hem de eğitim bakanı gibi çalıştığını göstermektedir. Nizamiye Medreseleri, tarihte *eğitimde şans ve fırsat eşitliği* sağlamanın mükemmel örneklerinden biridir. O zamanlar yüksek öğretim maddî problemi olmayan, kolayca kitap satın alabilen ve çeşitli yerlerde araştırma yapabilenlerin hakkıydı. Devlet, medreseyi *yatılı ve burslu* bir eğitim kuruluşu haline getirmekle öğretimde imkân ve fırsat eşitliğini sağlama çalışmalarına girişmiş oluyordu. Müderres ve öğrencilerin bütün ihtiyaçları karşılanınca, onlarda kendilerini kayıtsızca bilime ve öğrenmeye verebiliyorlardı. Birçok şehirde Nizamiye Medresesi'ni kurmanın bir başka amacı devlet memuru yetiştirmektir. Öğrencilerin müderreslerden ders gördüğü oda daha büyük ve yüksekçe kubbeli olurdu. Büyük medreselerin bitişiklerinde öğrencilerin namaz kılması için mescit bulunurdu. Ders halkalarında her öğrencinin oturacağı yer öğrencinin başarısına göre değişirdi. Başarılı olan öğrenciler müderrese en yakın halka öğrencisi olurlardı. (Turan, Kırpık, s.34-36).

3.3.2. Atabey

Ata ve *bey* kelimelerinin birleşmesiyle oluşan bu kavram ilk defa Büyük Selçuklularda ortaya çıkmıştır. Ancak Orhun Abideleri'nde Yollug Tigin kendisini *Kül Tigin (Köl-Tigin) atası* olarak takdim etmektedir. İlk defa Sultan Alp Arslan oğlu Melikşah'ı eğitmesi için Nizamülmülk'ü atabey tayin etmiştir. Atabeylik bundan sonra tayin edilmeye başlanmış ve bilgili, tecrübeli devlet adamları arasından seçilmişlerdir.

Atabeyler Büyük Selçuklu Devleti'nin son dönemlerinde bağımsızlıklarını ilan ederek Selçuklu'lardan ayrı bir devlet dahi kurmuşlardır. Türkiye Selçuklu'larında atabeylik müessesesinin Büyük Selçuklu'lardan daha çok önem kazanmış olduğunu görmekteyiz. Öyle ki, Üç Kardeş Saltanatı diye adlandırılan dönemde Atabey Celaleddin Karatayı üç sultanın birden *Atabek-i Rum* unvanıyla atabeyi olmuştur. Anonim Selçukname'de Anadolu vezaretinin Celaleddin Karatayı'ye verilmesinden bahisle atabeyin ülkenin tamamına hâkim bir vaziyete geldiği ifade edilmektedir (Turan, 2002: 370-371).

3.3.3. Pervanecilik

Büyük Selçuklularda da bulunan bu görevli divan üyesi değildi. Türkiye Selçuklu'larında başından itibaren toprak hukuku için önemli bir görevli olan pervane, asker

Selçuklu Devleti'nin Yönetim Yapısı

kökenliydi. Pervane, büyük divanda bulunan arazi defterlerinde *has ve ikta* yani dirlik ve tımara ait tevcihatı yapan kişiydi. Bu konuyla ilgili menşur ve beratları hazırlardı. Türkiye Selçuklu pervaneleri içerisinde Muineddin Süleyman Pervane istisnai bir şahsiyet olarak temayüz etmiştir. İbn Şeddad pervanesinin Mısır Memlûk sultanıyla münasebetlerini anlatmaktadır. Pervaneler asli görevlerinin dışında sultan tarafından siyasi ve askeri görevle görevlendirilebilmektedir (Turan, 2002: 371).

3.4. Ordu Teşkilatı

Büyük Selçuklu'nun kurduğu devlet yönetiminde siyasi yapılanma büyük ölçüde orduya dayanmaktaydı. Ordu devletin merkeziydi ve Sultan aynı zamanda ordunun başkomutanıydı. Sultan ordunun başında savaşımlara katılmaktaydı. Selçuklu sultanları ordunun sevk ve idaresi konusunda Türk ordu geleneğinden gelen tecrübe ve geleneğe sahiptiler. Melikşah döneminde Selçuklu ordusu dünyanın en büyük ordusu durumundaydı. Selçuklu ordu teşkilatına bakılacak olursa ordunun şu unsurlardan meydana geldiği görülmektedir:

3.4.1. Büyük Selçuklu Devleti'nde Ordu Teşkilatı

3.4.1.1. Gulaman-ı Saray

Sultanı ve sarayda sultan ile beraber yaşayan diğer kişileri korumakla görevli askerlerdir. Bu askerler özellikle sultanın korunmasından sorumlu olduklarından dolayı savaş esnasında sultanın etrafında savaşırlardı. Küçük yaşlarda saraya alınarak eğitilen çocuklardan oluşmaktaydı. Bu çocuklar saraya alındıktan sonra askerlik ve saray hizmetleri konusunda eğitilir ve yetenekleri doğrultusunda görevler alırlardı. Askerlikte yetenekli olanlar Gulaman-ı Saray sınıfına alınırdı. Gulaman-ı Saray'ın mevcudu 4.000 kişi ile sınırlandırılmıştı (Çetin, 2014: 100). Bir Selçuklu sultanı öldüğü zaman onun gulamları yeni sultanın emrine geçmiş oluyordu (Demir, 2004: 173).

3.4.1.2. Hassa Ordusu

Selçuklu ordusunun esasını teşkil ederlerdi. Bu ordu savaşa her an hazır olan süvari askerlerden oluşmaktaydı. Savaş dışında başka bir alanla ilgilenmeleri de yasaktı. Gerekli ihtiyaçları ise Divan-ı Ârizü'l Ceyş'ten karşılanmaktaydı (Demir, 2004: 173). Hassa ordusu sayı olarak 46.000 ile sınırlandırılmıştır. Bu ordunun başkomutanı sipehsâlâr idi ve ordunun talim, terbiye, eğitim ve savaş hazırlıklarından sorumlu bulunmaktaydı. Hassa ordusu sadece fetih ve cihat için görevlendirilmişlerdi başka bir işle(ticaret, zanaat, sanat) uğraşmaları yasaktı (Çetin, 2014:101).

3.4.1.3. Eyalet Ordusu

Nizamü'l-Mülk'ün getirdiği yeni bir usulle sipahilere iktâ tesis edilmeye başlanmış böylece hassa ordusuna benzer bir yapıda eyalet askerleri oluşturulmuştur. Bu askerler maaş yerine savaşa gittikleri bölgelerdeki ikta gelirlerini toplayarak maaşlarını tahsis etmiş olurlardı. Böylece Selçuklu devleti hazineye para çıkarmadan gerekli asker ihtiyaçlarını eyaletlerden karşılamış oldu. Eyaletler ordu sistemi Selçuklu'lardan sonraki Türk devletlerinde de uygulanmıştır.

3.4.1.4. Türkmen Kuvvetleri

Göçebe süvari birliklerden oluşmaktaydı. Selçuklu hâkimiyeti altına alınan ülkelerin çoğunu bu birlik fethetmiştir. Bunların dışında Selçuklu devletine tâbi olan ve savaş dönemlerinde sultanın isteği takdirde zorunlu olarak orduya katılan *vasal devlet orduları* da vardır. Görüldüğü üzere Selçuklu'larda ordu yaya ve süvari birliklerden oluşmaktaydı. Ordunun hızlı hareket edebilmesi bu atlı birlikler sayesinde sağlanıyordu.

3.4.2. Anadolu Selçuklu Devletinde Ordu Teşkilatı

Anadolu Selçuklu devletinde ise ordu teşkilatı şu şekildedir (Turan, 2002: 373-375):

3.4.2.1. Gulam Askerler

Selçuklu ordularına bakıldığında, bu dönemde İslam dünyasında *mamluk* adı verilen köle ve *gulam* adı verilen genç oğlan askerlerinin yaygınlaştığını söylenebilir. Bizans ise büyük bir *Kapıkulu* ve *Gulaman* sınıfı teşekkül ettirememiş büyük oranda soydaşı olmayanlardan ücretli asker olarak faydalanmıştır. Gulamlar Küçük yaşlarda saraya alınarak eğitilen hükümdarın şahsına bağlı askerlerdir. Bu askerler içerisinde *halka-i has (Dergâh)* adı verilen bir grup vardı ki, hükümdarın şahsi hizmetinden hiç ayrılmazlardı. Gulaman-ı Has adı verilen diğer bir sınıf asker daha vardı. Bazı durumlarda gulam sınıfından askerler bir komutan emrinde tali seferlere de gönderebilmekteydi. Kapıkulu askerleri arasında *Mülazım-ı Yayak* adı verilen hükümdarın çadırını bekleyen askerler vardı. Bunlar silahlı askerler olup, gerektiğinde silahlandırılmaktaydılar. Gulaman sınıfından seçilmiş askerler zamanla Türkiye Selçuklular'ında üst görevlere kadar yükselmişler ve devletin hayatını etkileyen işler yapmışlardır. Kapıkulu askerleri yılda dört defa *bişegani* adı verilen bir maaş almaktaydılar.

3.4.2.2. İkta Askerleri (Tımarlı Sipahiler)

Türkiye Selçuklu ordusunun en önemli kaynaklarından biri ikta sistemidir. Bu sisteme göre ikta sahibi olan beyler ve ileri gelen devlet erkânı belli sayıda ikta askeri beslemekle yükümlüdür. Bu askerlerde *ocakzade* usulüyle babadan oğulla mesleklerini devretmekteydiler. Sefer zamanında belli merkezlerde “*Subaşı*” adı verilen komutanlarının emrinde toplanırlardı. Subaşılar buldukları vilayetin asayiş ve emniyetinden de sorumlu kişilerdir. Tımarlı sipahilerden ellisi bir müfreze teşkil eder, başlarındaki komutana *ellibaşı* denirdi. Subaşılar *emir sipehsalar* veya *serleşker* adı verilen mıntika komutanlarına bağlı bulunmaktaydılar.

3.4.2.3. Uç Askerleri:

Türkiye Selçuklularında uç teşkilatının başında *Uç Beylerbeyi* bulunmaktaydı. Türkiye Selçuklu Devleti'nin inhitat devirlerinde bu uç beyleri bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

3.4.2.4. Geçici Ücretli Askerler (Ecr-i Har)

Türkiye Selçuklularında bazı özel durumlarda ücretli askerlerden de geçici olarak yararlanıldığını bilmektedir. Köseadağ Savaşı'nda Moğollara karşı savaşmak üzere getirttiği ücretli Frank askerleri ve Eyyubi hükümdarı Melik Gazi'nin gönderdiği ücretli askerler buna örnektir. Babai isyanını bastırmak için de Frank askerinden faydalanılmıştır.

3.4.2.5. Aşiret Kuvvetleri

Sınırlara yakın bölgelere doğu bölgelerden gelen Türkmen ahali yerleştirilmekteydi. Bu iskân politikasının da bir parçasıydı. Bir nevi akıncı Türkmen birlikleri denilebilecek olan bu birlikler savaş zamanları dışında da düşman sınırlarını ihlal etmekte, bu yüzden Selçuklu sultanını zor durumlarda bırakmaktaydılar.

Büyük Selçuklularda olduğu gibi Türkiye Selçuklularında da ordunun temelini merkezdeki *gulam* veya *mamluk* denilen askerler ile *İkta askerleri* oluşturmaktaydı. Bunlara ilaveten *uç askerleri*, *geçici ücretli askerler*, *aşiret kuvvetleri* gibi yardımcı kuvvetler de mevcuttu. Görüldüğü gibi Türkiye Selçuklularını ve Büyük Selçuklu ordusu arasında teşekkül bakımından benzerlik olmakla beraber farklılıklar da doğmuştur.

Selçuklu Devleti'nin Yönetim Yapısı

Ordu silah ve teçhizat olarak ok ve yay kullanmıştır. Yaya askerlerin ok ve yayları taşıma kolaylığı olması açısından küçük yapılmaktaydı. Selçuklu ordusunda süvariler ise kalkan, sırf ve miğfer giymektedirler. Daha hızlı olmak açısından bunlarında bazen içi doldurulmuş ceketler giyildiği görülmektedir. Selçuklular hızlı ve atik olmak zorundaydılar çünkü Çin gibi bir düşmana sahiptiler. Şehir surlarının kuşatılması gibi durumlarda ağır silahlara ihtiyaç duyulmaktaydı ve bu nedenle ordu büyük taş atımı için mancınık, daha küçük taş atımı için arrâde ve ağır oklar atan çarh gibi ağır silahlar kullanılmaktaydı (Demir, 2004: 175-176).

3.5. Adliye Teşkilatı

Selçuklularda adliye Şer'i ve Örfi olmak üzere iki kısma ayrılmaktaydı. Şer'i davalara memleketin her yerinde bulunan kadılar bakarlardı. Büyük Selçuklularda vakıf ve hayrat işlerini de kadılar kontrol ederlerdi. Bu sayede Orta Çağ Türk-İslam dünyasının sosyal yardım kurumları adli denetim altına girdi. Kadıların diğer görevleri şöyle sıralanabilir: evlenme ve boşanma işlerine bakmak, nafaka, miras ve alacak davalarına bakmak ve noterlik işlerini yürütmek.

Selçuklu devletinde askeri davalara ordu kadısı bakmaktaydı. Bu sistem Osmanlı devletinde de aynı şekilde işlemiştir. Örfi (idari) yani emre itaatsizlik, asayiş bozma, siyasi suçlar vb. davalara ise mahkemeler bakmaktaydı. Bu mahkemenin başında bulunan görevliye Emir-i Dad denilirdi ve bu kişi aynı zamanda tevkifhane (tutukevi) müdürüydü. Emir-i Dad'ın memleketin çeşitli merkezlerinde yardımcıları bulunmaktaydı. En yüksek yargı müessesesi Divan- Mezalimin reisi olan Emir-i Dad, divanda karar verirken yanında bulunan ilim sahibi kişilere danışır ve kanunları halk için yerine getirirdi. Hem şer'i hem de örfi işlerde görevli memur ve daireler divana bağlı olmadığından dolayı herhangi bir baskıya maruz kalmadan hakkaniyetle işlerini yapabilmekteydiler. Selçuklularda yargılamanın ardından cezalandırma işini ise bu işle görevlendirilmiş olan dadbeğler, sultan ve devletin diğer ileri gelenleri yerine getirebilmekteydiler. Kısas, diyet, hadım etme, çuvala koyup tekmeleyerek öldürme, ellerini kesme ve recm (suçluyu beline kadar toprağa gömüp taşla vurarak öldürme) gibi çeşitli cezalar uygulanmaktaydı. Recm cezası Türk-İslam anlayışına aykırı olduğundan çok tercih edilen bir ceza değildi (Çetin, 2014: 184-192).

Nizamü'l- Mülk Siyasetname adlı eserinin altıncı bölümünde kadılıkla ilgili şöyle söylemiştir. Padişahın memleket sathında görevli kadıların vaziyetlerinden teker teker haberdar olması gerekir. Vazife; onlardan âlim, zahit ve halkın malında gözü olmayanlara teslim edilerek gönlünün harama meyletmemesi için ihtiyaçları olduğu miktarda maaşa bağlanmaları icap eder. Zira bu, muazzam derecede hassas ve önemli bir noktadır. Çünkü onlar Müslümanların canlarından ve mallarından mesul kılınmış kişilerin İster cahilane ister kasten yahut tabiatları gereğince bir hüküm yahut fetva verdikleri vakit diğer kadıların verilmiş yanlış karara şerh düşüp padişaha iletmeleri, söz konusu hâkimin de azledilerek cezalandırılması gerektir (Yücel, 1941: 53).

SONUÇ

Büyük Selçuklu Devleti kamu yönetimi açısından değerlendirmesini yapılacak olursa şunları söylenebilir: Büyük Selçuklu Devleti eski Türk devlet geleneğini devam ettirmiştir. Ülke toprakları hanedanın ortak malı sayılmaktadır. Selçuklu Devleti eyaletlere bölünmüş ve bu eyaletlerin yönetimi ise hanedan üyelerine meliklik yapmaları için verilmiştir. Ancak bu durum devletin merkezi gücünü azalmasında rol oynamıştır. Çünkü şehzadeler arasında taht kavgaları başlamıştır. Yani bu yönetim şekli bir süre sonra Büyük Selçuklu devletine zarar vermiş ve devleti dağılma sürecine götürmüştür. Büyük Selçuklu Devleti'nin bir parçası olan Anadolu Selçuklu Devleti bu duruma son vermiş ve aksi bir şekilde merkezi güç arttırmıştır.

Gök-Tanrı inancının hâkim olduğu Türkler, İslam dinini benimsedikten sonra İslamiyet'in etkisiyle birçok değişiklik yaşamıştır. Örneğin, devlet hükümdarları sultan unvanını kullanmaya başlamıştır. Büyük Selçuklu Devleti'nde yönetimin başında başkentte oturan sultandır. Sultanın birçok alanda yetkili bulunan kişidir. Yargılamanın başı olmasına rağmen yargıda bir bağımsızlık söz konusudur.

Selçuklularda Nizamü'l-Mülk tarafından iktâ sistemi oluşturulmuş böylece hazineden para çıkmadan devlet hizmetinde kişiler görevlendirilmiştir. Yine gelir gider raporları ilk kez Nizamü'l-Mülk tarafından düzenlenmiş, öğrencilere burs hizmeti verilmiş ve ilk istihbarat teşkilatını oluşturulmuştur.

Türkiye'nin temelleri olan Osmanlı Devleti, Selçukludan kalan miras üzerinde yapılmış ve gelişmiştir. İşte bütün bunlar Büyük Selçuklu Devleti'nin başta Türk Kamu yönetimi olmak üzere birçok devlete kamu yönetimi alanı başta olmak üzere birçok alanda katkıda bulunan bir devlet olmuştur.

KAYNAKÇA

- Çetin, Kenan (2014), *Selçuklu Medeniyet Tarihi*, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.
- Demir, Mustafa (2004), *Büyük Selçuklular Tarihi*, Sakarya/Adapazarı: Sakarya Kitapevi.
- Duman, Sevgi (2004), *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- İlvan, Erdi (2013), "Türkiye Selçuklu Devleti ve Vezirleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Köymen, Mehmet Altay (1970), *Alp Arslan Zamani Selçuklu Saray Teşkilatı ve Hayatı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Köymen, Mehmet Altay (1993), *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Cilt 1 Kuruluş Devri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Dizi 7, Sayı 29.
- Merçil, Erdoğan (2015), *Büyük Selçuklu Devleti*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ortaylı, İlber (2015), *Türklerin Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sevim, Ali, Erdoğan Merçil (1995), *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilât ve Kültür*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, Dizi 24, Sayı 19.
- Tekinöglü, Hüseyin (2015), *Selçuklu Tarihi*, İstanbul: Kamer Yayınları.
- Turan, Refik (2002), "Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beyliklerinde Teşkilât", *Genel Türk Tarihi*, Ed. Ali Birinci, Hasan Celâl Güzel, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 4, s. 358-384.
- Turan, Refik, Güray Kırpık, "Selçuklu Dönemi Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat", <http://www.alicinki.com/wp-content/uploads/2012/06/02-SelcukluTarihi.pdf>, E.T: 28.04.2015.
- Yücel, Hasan Ali (1941), *Siyasetname*, Çev: Mehmet Taha Ayar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

08.01 2023

Derginizin 2018 yılı, 40. sayısında çıkan "Selçuklu Devletinin Yönetim Yapısı" başlıklı makalemiz sorumlu yazar Abdulsemet YAMAN ve diğer yazarlar Eda AKGÜL ARSLAN, Cihan ARSLAN şeklindedir. Ancak çalışmamız dergiparktan bakıldığında tek yazar, pdf formatından tam metne bakıldığında ise üç yazar şeklinde görünmektedir. Bunun dışında yine dergipark üzerinde kaynakçamızın gösteriminde de bazı hatalar bulunmaktadır. Bu sorunların giderilmesi adına bir düzeltme makalesi yayınlanması için,

Gereğinin yapılmasını arz ederiz.

(Ad- Soyad- Orcid No- İmza)

ABDULSEMET YAMAN (Orcid: 0000-0002-4290-8063)

Eda AKGÜL ARSLAN (Orcid: 0000-0001-9037-4644)

Cihan ARSLAN (Orcid: 0000-0003-4251-5275)

❖TEMSİLCİLİKLER / REPRESENTATIVES / ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВА❖**YURT İÇİ / ВНУТРИ СТРАНЫ / DOMESTIC**

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT – ANTALYA * Dr. Öğretim Üyesi Bilşen İNCE ERDOĞAN – AYDIN * Doç. Dr. Salim ÇONOĞLU – BALIKESİR * Dr. Öğretim Üyesi Ali ATALAY – BOLU * Halis TEKİN – BURDUR * Dr. Öğretim Üyesi Rahman ÇAKIR – GİRESUN * Dr. Öğretim Üyesi Fatma Sibel BAYRAKTAR – EDİRNE * Prof. Dr. Davut KILIÇ – ELAZIĞ * Dr. Öğretim Üyesi Hilal OYTUN ARSLAN – İSTANBUL * Prof. Dr. Özkan ÖZTEKTEN – İZMİR * Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ – KAYSERİ / NİĞDE * Prof. Dr. Cengiz GÖKŞEN – MERSİN* Osman KABADAYI – KIRŞEHİR * Dr. Erkan KALIPÇI - KONYA-NEVŞEHİR * Dr. Öğretim Üyesi Adnan Menderes KAYA – MALATYA * Dr. Öğretim Üyesi İbrahim Ethem ÖZKAN – NEVŞEHİR * Prof. Dr. Hikmet KORAŞ – NİĞDE * Prof. Dr. Ergin AYAN – ORDU * Prof. Dr. Bekir ŞİŞMAN – SAMSUN * Dr. Öğretim Üyesi Doğan KAYA – SİVAS * Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ – TRABZON * Doç. Dr. Rezzan KARAKAŞ – SİİRT / DİYARBAKIR * Dr. Öğretim Üyesi Turgay KABAK – BAYBURT / GÜMÜŞHANE * Dr. Ramazan ERGÖZ – SİİRT / BİTLİS * Prof. Dr. Mehmet EROL – GAZİANTEP * Doç. Dr. Mehmet TEYFUR - AĞRI

YURT DIŞI / ЗА РУБЕЖОМ / ABROAD

Mehmet Akif KORKMAZ – ALMANYA ▪ Jale İSMAİLOV – AZERBAYCAN ▪ İlya İVANOV – ÇUVAŞİSTAN ▪ Serpil KUP – FRANSA ▪ Maria CİKİA – GÜRCİSTAN ▪ Prof. Dr. Tacide HAFİZ – KOSOVA ▪ Prof. Dr. Hamdi HASAN – MAKEDONYA ▪ Lübov ÇİMPOYEŞ – MOLDOVA ▪ Eden MAMUT – ROMANYA ▪ Doç. Dr. Miryana MARİNKOVİÇ – SİRBİSTAN ▪ Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİNA - RUSYA FEDERASYONU ▪ Hakan KARAKOÇ - RUSYA FEDERASYONU – YAKUTİSTAN ▪ Doç. Dr. Nadya TIDIGOVA – ALTAY ▪ Murat TOYLU - TATARİSTAN M.C. ▪ Doç. Dr. İrina KAYAN - POKROVSKAYA – UKRAYNA ▪ Prof. Dr. İngeborg BALDAUF – ALMANYA ▪ Dr. Öğretim üyesi Taylan ABİÇ - KKTC ▪ Dr. Öğretim üyesi Nina PETROVİÇE - MOLDOVA ▪ Prof. Dr. Tursun GABİTOV – KAZAKİSTAN ▪ Prof. Dr. Kadir GOLKAYRAN – İRAN ▪ Doç. Dr. Ergali ESBOSUNOV – KAZAKİSTAN ▪ Prof. Dr. Ebulfez AMANOĞLU – NAHÇIVAN ▪ Dr. Kızıl Maadır SİMÇİT, RUSYA FEDERASYONU – TUVA. ▪ Ertuğrul KULAÇ - RUSYA FEDERASYONU – BURYATİA ▪ İrina JERNOSENKO – RUSYA FEDERASYONU – ALTAY KRAY. Prof. Dr. Ruslan KADİROV, (RUSYA FEDERASYONU - DAĞİSTAN CUMHURİYETİ). ▪ Doktorant Nursuale AKHATOVA (KAZAKİSTAN) ▪ Prof. Dr. Gous KHAN, (HİNDİSTAN) ▪ Doç. Dr. Sönmez ABBASLI (AZERBAYCAN) ▪ Prof. Dr. Jabbor ESHONKUL (ÖZBEKİSTAN)

❖YAZIM VE YAYIN İLKELERİ❖

Dergiye gönderilen makaleler özgün olmalıdır. Daha önce kısmen ya da tamamen yayınlanmış yazılar ve intihal içeren makaleler dergiye gönderilmemelidir.

Dergiye yayın gönderen yazar(lar), yayının telif ve yayın hakkı gibi tüm haklarını dergiye verdiğini kabul ve beyan eder.

Dergimizde kör hakemlik uygulandığından aşağıdaki kurallara azami ölçüde önem gösterilmelidir.

- Dergiye gönderilen metinler, Microsoft Word programında, Times New Roman karakterinde, 10 punto, iki yana yaslı, 1.5 cm. paragraf başı girintisi ve tek satır aralığıyla yazılmış olmalıdır.
- Makale başlığı, büyük harflerle, ortalanmış ve koyu olarak yazılmalı ve 12 kelimeyi geçmemelidir. Türkçe, İngilizce ve Rusça başlıklar **en yukarı ve üst üste yazılmalıdır**;
- Varsa metin içindeki diğer bütün başlıklar numaralandırılmalı, başlık(lar) koyu ve her kelimenin ilk harfleri büyük olacak biçimde yazılmalıdır.
- Çalışmalarda Türk Dil Kurumunun Yazım (İmla) Kılavuzu esas alınmalı, yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.
- Metinlerin kaynakça ile birlikte 25 sayfayı geçmemesi tercih edilir.
- Yazar adı/adları başlığın hemen altında sola yaslı yazılmalıdır. Yazar adı/adlarına (*) ile dipnot verilerek, yazarın ORCID numarası bilgileri (unvanı, çalıştığı kurum, yazışma adresi, e-posta) yer almalıdır. Örnek: **Araş. Gör, ORCID: 0000-0001-9160-4288, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bunyamintetik@gmail.com**. Ana metnin öncesinde, 200-250 kelime arasında, Türkçe, İngilizce ve Rusça olarak yazılmış bir “Öz” yer almalıdır. Özde araştırmanın kapsamı ve amacı belirtilmeli, kullanılan yöntem tanımlanmalı ve ulaşılan sonuçlar kısaca ifade edilmelidir. Özün hemen altında en az beş en fazla sekiz anahtar kelime yer almalı ve bu anahtar kelimeler, özel adlar dışında, küçük harflerle yazılmalıdır. **Öz ve anahtar kelimeler 10 punto ile yazılmalı, paragraf girintisi bırakılmamalıdır.**
- Tablo, şekil, resim, grafik ve benzerlerinin bir numarası ve başlığı olmalıdır. Bu materyallerin derginin sayfa boyutları dışına taşmaması için 10x17 cm’lik alanı aşmaması, 10 punto ile ve tek aralık kullanılarak yazılmış olmaları gerekir. Resim, grafik ve benzerlerinin ayrı bir dosya hâlinde ve jpeg formatında kaydedilmesi baskı kalitesi açısından gereklidir. Bu materyaller metnin üçte birinden az olmalıdır.

ATIFLARIN VE KAYNAKÇANIN DÜZENLENMESİ

- Ana metindeki tüm göndermeler, APA standardında metin içi kaynak gösterme sistemi ile belirtilir. Düzenleme ve kontrol sırasında kolaylık sağlaması ve hataları minimuma indirmesi için MS Word programının otomatik kaynak gösterme sisteminin kullanılması önerilmektedir.
- Manuel girecek yazarlar için APA standartlarına ulaşmak için Türk Kütüphaneciler Dergisi'nin "Bilimsel Yayınlarda Kaynak Gösterme, Tablo ve Şekil Oluşturma Rehberi APA 6 Kuralları" eserine müracaat edilebilir; http://www.tk.org.tr/APA/apa_2.pdf

❖ WRITING AND PUBLICATION PRINCIPLES ❖

Articles submitted to the journal must be original. Articles containing plagiarism or published partially or fully before should not be submitted.

The author(s) who send articles to the journal accept and declare that they give full rights, such as copyright and broadcasting rights, to the journal.

Since blind review is applied in our journal, the following rules should be given maximum importance.

- The texts sent to the journal should be in Times New Roman, 10pt, 1.5 cm on the left and right margins, with single space in Microsoft Word program.
- Never use the space or tab key for formal corrections in the article.
- The title of the articles should be written in capital letters, centered and bold, and not exceed 12 words.
- The headings in Turkish, English and Russian should be written at the top, as in the example below;
- If present, all other headings in the text should be numbered, the title(s) should be bold, and the first letter of each word should be capital.
- The Turkish Language Institution's Spelling (Imprint) Guideline should be taken as a basis in studying, and as many Turkish words as possible should be used instead of foreign words.
- It is preferred that texts do not exceed 25 pages including bibliography.
- Author name(s) should be written on the left just under the heading. Authors' names/titles should be accompanied by an asterisk(*) and the author's information (title, institution, address, e-mail) should be included. An "Abstract" written in Turkish, English and Russian between 200 – 250 words should be placed before the main text. The scope and purpose of the study should be specified, the method used should be defined and the results achieved should be briefly stated. At least five and a maximum of eight keywords should be placed immediately below the abstract, and these keywords should be written in small letters except for private names. Abstract and keywords should be 10 points, and no paragraph indent should be left.
- The table should include the number and title of figures, figures, graphics, and the like. These materials must be 10 pt with a single spacing so that the journal does not exceed 10 x 17 cm. The recording of pictures, graphics and the like should be submitted in a separate file in JPEG format. These materials should be less than one third of the whole text.

CITATIONS AND BIBLIOGRAPHY

- All citations in the main text are specified by the in – text citation system in the APA6 standard. It is recommended to use the automatic citation system of MS Word program for ease of editing and control and to minimize mistakes.
- Authors preferring to do citation manually can refer to Turkish Librarians' Journals' APA6 Guidelines on Sourcing, Tables and Figures for Scientific Publications'. This link can be accessed at http://www.tk.org.tr/APA/apa_2.pdf

❖ ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ ❖

Статьи, отправленные в журнал, должны быть оригинальными. Статьи, опубликованные частично или полностью или же содержащие элементы плагиата не принимаются.

Автор (авторы), которые будут присылать статьи для публикации, автоматически заявляют, что отказываются от гонорара и передают право на гонорар журналу, а так же передают право журналу для публикаций высланной статьи в следующий раз.

В виду того, что в нашем журнале применяется “слепое” рецензирование, максимальное внимание уделяется следующим правилам.

- Тексты, отправленные в журнал, должны быть написаны шрифтом Times New Roman, 10 шрифта, начало абзаца 1,5 см. интервал одиночный. Отступы с левой и правой стороны одинаковые.
- Название статьи должно быть написано заглавными буквами, в середине, жирным шрифтом и не должно превышать 12 слов. **Название пишется сначала. На турецком, английском и русском языках, один за другим**
- Все остальные заголовки в тексте должны быть пронумерованы. Подзаголовок (ки) должны быть выделены жирным шрифтом. Первая буква каждого слова должна начинаться с большой буквы.
- Правописание должно быть основано на правилах “Института Турецкого Языка”. По возможности вместо иностранных слов, должна быть использована турецкая лексика.
- Предпочитается, что объем текста не превышал 25 страниц с библиографией.
- Имя автора/имена авторов должны быть написаны под заглавием ближе к левой стороне. Под именем (именами) авторов даётся информация, которая должна включать в себе следующие ORCID данные (должность, учреждение, адрес, адрес электронной почты). К примеру: **ORCID: 0000-0001-9160-4288, соискатель, Ардаганский университет, гуманитарный факультет, отделение турецкого языка и литературы, bunyamintetik@gmail.com**
- Перед текстом статьи необходима аннотация. Аннотация должна быть на турецком, английском и русском языках в пределах 200-250 слов. Необходимо указать объем и цель исследования, должен быть определён использованный метод и краткое изложение достигнутых результатов. По меньшей мере пять и максимум восемь ключевых слов должны быть помещены непосредственно после аннотации. Эти ключевые слова должны быть написаны строчными буквами, за исключением собственных имён. **Аннотация и ключевые слова должны быть написаны 10 шрифтом без абзаца.**
- Таблицы, схемы, рисунки, графика и т. п. должны иметь номер и заглавие. С целью соблюдения размеров страниц подобный материал не должен превышать размера в рамках 10 x 17 см. Они должны быть написаны 10 шрифтом, одинарным интервалом. Для достижения качества печати рисунки, изображения необходимо присылать в отдельном файле в формате jpeg. Эти материалы должны составлять менее одной трети текста.

Правописание цитат и библиографии

- Вся представленная в основном тексте библиография обозначается системой текстовых ресурсов по стандартам APA 6. Рекомендуется использовать автоматическую систему отображения исходного текста программы MS Word для автоматического редактирования и минимизации ошибок.
- Для введения источников вручную по стандартам APA 6 авторы могут пользоваться “Правилами APA 6 журнала библиотек Турции” по эл. адресу http://www.tk.org.tr/APA/apa_2.pdf.

❖ Abone Şartları ❖

Abone olacaklar Alper ALTINKAYNAK adına TR82 0001 0001 4957 3171 3050 01 numaralı ZiraatBank hesabına abone bedelini yatıracaklar ve dekontlarını adres bilgileri ile birlikte yazışma adresine posta veya faks yoluyla iletceklerdir.

❖ Payments ❖

Subscribers should deposit the subscription fee to AlperALTINKAYNAK’s ZiraatBank account number: TR82 0001 0001 4957 3171 3050 01 and send their receipts as well as their own contact addresses to the communication address via mail or fax mentioned above.

❖ Абонентное условие ❖

Для оформления подписки необходимо произвести оплату на имя Erdoğan ALTINKAYNAK, банковский счет № 05732013 Квитанцию об оплате вместе с информацией о Вашем адресе необходимо передать почтой или по факсу в редакцию журнала.

❖ Fiyatı / Стоимость / Price ❖

1000 TL (Yurtiçi / для граждан Турции / Interior)
50 \$ / 40 Euro (Yurtdışı / для граждан других стран / Abroad)

❖ Abonelik Bedeli / Стоимость подписки / Subscription Price ❖

600 TL (Yurtiçi / для граждан Турции / Interior)